

Defensiehulp

Defensiehulp

Legergroene bijstand aan de politie bij handhaving van de rechtsorde

Dr. E. Bervoets

m.m.v.

S. Eijgenraam

T. Dijkhuizen

J. van deWerken

In opdracht van:
Programma Politie & Wetenschap

Foto omslag:
Hollandse Hoogte / Kees van de Veen

Ontwerp:
Mediaeval Tekst en Vorm & Martien Frijs

ISBN: 9789463500401
NUR: 130

Realisatie:
Sdu, Den Haag

© 2017 Politie & Wetenschap, Apeldoorn; Bureau Bervoets, Amersfoort

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photo print or other means without written permission from the authors.

Inhoud

Voorwoord

1	Legergroene bijstand onderzocht	11
1.1	Aanleiding onderzoek: legergroen bij politiewerk	11
1.2	Centrale vraag, doelstelling en begripsdefinitie	13
1.3	Onderzoeksvragen	14
1.4	Methoden en verantwoording	15
1.4.1	Analyse registraties bijstand	15
1.4.2	Analyse open bronnen en (grijze) literatuur	16
1.4.3	Casuïstiek: selectiecriteria, interviews, documenten, open bronnen	17
1.4.4	Interviews	19
1.4.5	Groepsinterview politiemensen	19
1.5	Leeswijzer	20
2	Militaire bijstand in perspectief	21
2.1	Inleiding	21
2.2	Veelvormige bijstand: ooit vooral openbare orde	21
2.3	Civiel-militaire samenwerking: een impuls voor bijstand	22
2.4	Politietaak en taken krijgsmacht: geen rustig bezit	24
2.5	Niets nieuws onder de zon	28
2.6	Wettelijke basis, aanvraag en bekostiging	35
2.6.1	Bijstand in de wet	35
2.6.2	De formele aanvraag	37
2.6.3	De bijstand betaald	38
2.7	Tot slot	40

3	Aard en omvang van de bijstand	43
3.1	Inleiding	43
3.2	Aard: beeld op basis van openbare bronnen	43
3.2.1	Nieuwsberichten: veel duikoperaties	43
3.2.2	Aanvullend: artikelen in vakbladen en het weekoverzicht defensieoperaties	45
3.3	Aard en omvang: geregistreerde militaire bijstand	48
3.3.1	Bijstand in aanvragen	48
3.3.2	Bijstand in mandagen: toch weer veel zoeken	51
3.4	Hoe het ook zij: een toename	53
4	Casuïstiek	55
4.1	Inleiding: diepteonderzoek	55
4.2	Helpen bij zoeken, observatie en analyse	55
4.3	Zoekteams landmacht: de onderste steen boven	56
4.3.1	Zoekingen voor gevorderden	56
4.3.2	Drie brigades en een zoekpiramide	57
4.3.3	Uitvoering: vaak huiszoekingen	59
4.3.4	Afstemming militairen met de politie	62
4.3.5	Aandachtspunt: tegelijkertijd snel en procedureel zorgvuldig	63
4.4	Defensie Duikgroep: wapens en stoffelijke overschotten	65
4.4.1	Duiken	65
4.4.2	Duikteams krijgsmacht	66
4.4.3	Uitvoering: stoffelijke overschotten en vuurwapens	67
4.4.4	Afstemming en samenwerking met de politie	68
4.4.5	Aandachtspunt: 'forensisch denken'	70
4.5	Military trackers mariniers: oude vaardigheden 'afgestoft'	70
4.5.1	Spoorzoeken in het politiewerk	70
4.5.2	Spoorzoekers bij de krijgsmacht: military trackers Korps Mariniers	71
4.5.3	Uitvoering: stenengooiers, inbrekers, voortvluchtigen en vermisten	73
4.5.4	Afstemming en samenwerking met de politie	74
4.5.5	Tracking bij de politie: ervaring in Rotterdam	77
4.5.6	Aandachtspunten: pd-management	78
4.6	De analisten en observanten van JISTARC	79

4.6.1	Observatie en analyse binnen het politiewerk	79
4.6.2	Joint ISTAR Commando	79
4.6.3	Uitvoering: op zoek naar patronen en profielen	80
4.6.4	Afstemming en samenwerking met de politie	82
4.6.5	Aandachtspunten geïnterviewden: juiste vragen stellen	83
4.7	De ‘wijk lezen’ met het CMI	84
4.7.1	Observatie en (wijk)analyse voor verbinding	84
4.7.2	CMI-Commando	85
4.7.3	Uitvoering: mee op pad	86
4.7.4	Afstemming en samenwerking met de politie	89
4.7.5	Aandachtspunten geïnterviewden: vasthouden kennis	90
4.8	Tot slot	90

5 Ervaringen en beelden 93

5.1	Inleiding	93
5.2	Militairen over de vloer	93
5.2.1	Politie mensen en militairen: cultuurverschillen	93
5.2.2	Drie basishoudingen politiewerkvloer	95
5.2.3	Leidinggevende politie mensen: efficiency	99
5.2.4	Bevoegd gezag: kwaliteit voorop	102
5.3	Redenen voor de bijstand	105
5.3.1	Aanvulling op wat politie niet in huis heeft	105
5.3.2	Toewijding en discipline	106
5.3.3	Anders kijken	107
5.3.4	Last resort	108
5.4	De toename: samenloop van ontwikkelingen	108
5.5	De aanvraag van de bijstand in de praktijk	110
5.5.1	Procedures uitlopen: snelheid	110
5.5.2	Militair adviseur: aan de hand nemen	111
5.5.3	Formeel en informeel	112
5.5.4	Politie: nog zoekende	113
5.6	Tot slot	115

6 Conclusies en slotbeschouwing 119

6.1	Terugblik op het onderzoek	119
6.2	Antwoord op de onderzoeksvragen	121
6.2.1	Aard en uitvoering	121
6.2.2	Omvang van de bijstand: toename en verklaring	123
6.2.3	Ervaringen bijstand bij politie, defensie en bevoegd gezag	125
6.2.4	Mogelijkheden en aandachtspunten	128
6.3	Onderzoeksbevindingen tegen het licht: discussie taken politie en krijgsmacht	130
6.3.1	Militarisering en constabulisering	130
6.3.2	Toegenomen bijstand is nog geen militarisering	134
6.3.3	Pluralisering van de politiefunctie: niet zonder meer	136
6.4	Slot en nieuwe vragen	137

Literatuur 139

Bijlagen 145

1	Nieuwsberichten militaire bijstand	145
2	Lijst met afkortingen	148
3	Vragenlijst groepsinterview	149

Voorwoord

Dit onderzoek is ontstaan uit wetenschappelijke nieuwsgierigheid naar de inzet van militairen bij de politie. Hoe gebeurt dat? En hoe vaak? Het werd uitgevoerd door een toegewijd team met een veldwerker die ook als rechercheur¹ bij de politie werkt (tevens oud-marinier), een socioloog en een student criminologie (die sinds kort dient bij de Nationale Reserve), onder leiding van een criminoloog die zich graag verdiept in nieuwe kennisgebieden rond veiligheid en misdaad. Militaire bijstand was voor sommige teamleden gesneden koek en voor anderen een nieuw onderwerp dat met een frisse blik tegemoet kon worden getreden.

We danken Politie en Wetenschap, in het bijzonder Marta Dozy en Adriaan Rottenberg, voor het in ons gestelde vertrouwen en hun betrokkenheid bij dit project. Ook danken we iedereen die ons op welke wijze dan ook bijstand heeft verleend, maar wij zijn in het bijzonder de Korpsleiding van de Nationale Politie en de Commandant der Strijdkrachten erkentelijk voor hun medewerking. Verder danken we de begeleidingscommissie voor hun waardevolle inbreng. De commissie bestond in willekeurige volgorde uit dr. Jos Smeets (Politieacademie), mr. Remco van Ophoven (Nationale Politie), Marion Kruizinga (Nationale Politie), luitenant-kolonel Nico Roobol (ministerie van Defensie), luitenant ter zee 1e klasse Stefan Maureau (ministerie van Defensie), luitenant-kolonel drs. Etienne van Veenendaal (Defensieacademie) en dr. Jaap Timmer (Vrije Universiteit Amsterdam). Niet in de laatste plaats zijn wij dank verschuldigd aan kolonel b.d. Hans Hovens en kolonel Wilfred Rietdijk voor hun introductie in de wereld die krijgsmacht heet.

Eric Bervoets,
Amersfoort, april 2017

¹ Deze politiefunctaris heeft voor de deelname als zelfstandig onderzoeker aan het team formeel toestemming gevraagd en gekregen van zijn eenheidsleiding.

Leergroene bijstand onderzocht

1.1 Aanleiding onderzoek: leergroen bij politiewerk

Dit boek gaat over incidentele bijstand door militairen aan de politie anders dan door de opsporingsambtenaren van de Koninklijke Marechaussee.² Daarbij komt het aan op soms zeer specialistische mensen en middelen. Denk aan het in een pand of onder water met speciale apparatuur zoeken naar vuurwapens, een kluis of een lichaam, meehelpen met een onderzoek naar een seriebrandstichter, de sporen nagaan van inbrekers in een woonwijk, van een vermist persoon of het gebruik van onbemande vliegtuigen voor observaties (Audit Functie Defensie & Inspectie Veiligheid en Justitie, 2013). Maar ook het helpen van wijkagenten met een analyse van bevolkingsgroepen in hun wijk is een voorbeeld van de bedoelde specialistische bijstand (Dijkstra, 2015).

De keuze voor dit onderwerp is ontstaan uit pure fascinatie en nieuwsgierigheid. De nieuwsgierigheid begon in het voorjaar van 2013 toen de politie een grote zoektocht opzette om de vermiste broertjes Ruben en Julian uit Zeist te vinden. Er deden destijds ook veel militairen mee.³ De jongetjes waren ontvoerd door hun vader en – zo bleek later – door hem om het leven gebracht voordat hij zelfmoord pleegde. De vraag is dan of de inzet van militairen een uitzondering was of dat militairen wel vaker de politie helpen; nog los van bijvoorbeeld antiterreuracties met de Dienst Speciale Interventies (DSI) of grootschalig optreden zoals bij de nucleaire top NSS⁴ enkele jaren geleden.⁵ En hoe dan precies?

-
- 2 Het gaat in dit onderzoek om de zogeheten incidentele militaire bijstand en niet om de structurele bijstand. Defensie voert namelijk ook structurele – permanente – taken uit voor civiele overheden, zoals de inzet van de explosievenopruiming (EODD) bij spoedruiming en de *Quick Reaction Alert* door F16's die het Nederlandse luchtruim bewaken en vliegtuigen kunnen onderscheppen.
 - 3 <https://www.nrc.nl/nieuws/2013/05/19/dertien-dagen-zoeken-naar-ruben-en-julian-wat-gebeurde-er-sinds-6-mei-a1434627>, bezocht op 26 januari 2017.
 - 4 Nuclear Security Summit, gehouden in Den Haag in 2014 op 24 en 25 maart.
 - 5 Naast politiemensen en marechaussees zijn ook mariniers onderdeel van de DSI, en bij de genoemde nucleaire top werden naast politiemensen tevens militairen gevraagd voor de beveiliging en bewaking.

Dan blijkt dat ook bij minder aangrijpende en meer routinematige zaken militairen wel vaker de politie bijstaan. Dat toonde destijds althans een eerste, nog globale, raadpleging van nieuwsberichten en de website van het ministerie van Defensie. Ook bij het dagelijkse politiewerk worden soms militairen ingezet en naar het lijkt zelfs in toenemende mate (zie hoofdstuk 3).

Een pluraliserende politiefunctie

De fascinatie voor deze defensiehulp staat niet los van eerdere onderzoeken die we deden naar de zogeheten pluralisering van de politiefunctie. De afgelopen jaren gebeurde het steeds vaker dat de politie werd bijgestaan door anderen. Burgers lopen in een hesje op straat om in de buurt een oogje in het zeil te houden of ze nemen deel aan een WhatsAppgroep (Bervoets, 2015; Bervoets, Van Ham & Ferwerda, 2016; Van Stokkom & Bervoets, 2017). Gemeenten hebben eigen (buitengewoon) opsporingsambtenaren in dienst (boa's) om naast de politie toezicht te houden in de openbare ruimte en waar nodig bekeuringen uit te schrijven (Bervoets, 2013; Bervoets & Rovers, 2016) en ook private beveiligers hebben een grotere rol gekregen in de samenleving, vaker ook in de openbare ruimte (Bervoets & Eijgenraam, 2014). Aan dit rijtje kunnen we ook de militairen toevoegen die een rol spelen bij de politiefunctie in de samenleving. Deze *plural policing* komt tegenwoordig in veel westerse samenlevingen voor (Loader, 2000; Jones & Newburn, 2006; Crawford, 2007; Terpstra, Van Stokkom & Spreeuwiers, 2013; Devroe, 2015; O'Neill & Fyfe, 2017). Het gaat er bij *plural policing* om dat steeds vaker en steeds meer andere partijen dan de politie deelnemen aan politiewerk en de ondersteuning daarvan.

Internationaal wordt wel als reden genoemd voor pluralisering dat samenlevingen andere en nieuwe oplossingen zoeken voor het door burgers ervaren tekort aan handhaving en toezicht (Garland, 2001; Brodeur & Shearing, 2005; Devroe, 2015). Een voorname reden voor deze *plural policing* in Nederland is dat de politie zich meer is gaan toeleggen op opsporing en het toezicht overlaat aan anderen of samen doet met andere – bijvoorbeeld private – partijen. Ook werden gemeenten en burgers zelf in het verleden uitgedaagd om zelf een actievare rol te spelen in het veiligheidsbeleid (Terpstra, 2010).

1.2 Centrale vraag, doelstelling en begripsdefinitie

De centrale vraag van dit onderzoek is: op welke manier heeft de in dit onderzoek bedoelde specialistische, incidentele militaire bijstand plaats, wat zijn de ervaringen met deze bijstand en de beelden daarover van zowel de militairen, politiemensen als andere direct betrokkenen? Ook is de vraag hoe vaak dit soort bijstand plaatsheeft en met welke motieven.

Doelstelling van deze studie is om met een empirisch, politiekundig onderzoek zicht te krijgen op een verschijnsel waarnaar voor zover bekend vanuit de politiewetenschap in Nederland nog niet veel onderzoek is gedaan. De uitkomsten moeten verder bijdragen aan de discussie in de samenleving en wetenschap over de pluralisering van de politiefunctie alsmede de verhouding tussen politie en krijgsmacht in een veranderende wereld. Dit boek wordt daarom afgerond met nieuwe vragen voor de (nabije) toekomst.

In dit onderzoek wordt het accent gelegd op sociaalwetenschappelijk politieonderzoek naar de uitvoeringspraktijk, feitelijke ervaringen en opvattingen, en niet zozeer op een rechtswetenschappelijk vertoog over de bevoegdheden en juridische gevolgen van militaire bijstand. De defensiehulp varieert in de praktijk volgens de geïnterviewde militairen en politiemensen van weinig formeel en kortstondig meedenken en adviseren – ‘sparren’, een telefoontje, vanuit netwerkcontacten – tot formeel aangevraagde defensiehulp. Laatstgenoemde hulp is vastgelegd in de wet en is in de literatuur bekend onder de verzamelnaam militaire bijstand.

Dit onderzoek richt zich echter vooral op hoe de bijstand er in de praktijk uitziet en hoe vaak die voorkomt. Om het beeldend uit te drukken: het feit dat bijna elke week ergens in Nederland militairen vanaf een kazerne naar een politiebureau of bijvoorbeeld een plaats delict rijden om de politie te helpen, vinden we in dit onderzoek interessanter dan de juridische context. Hoewel daar vanzelfsprekend niet aan voorbij wordt gegaan, zoals zal blijken uit het volgende hoofdstuk. Voor de juridische fijnproevers: de in dit onderzoek te bestuderen bijstand valt nagenoeg samen met de militaire bijstand conform artikel 58 van de Politiewet 2012 (zie de toelichting in het volgende hoofdstuk).

Definitie en afbakening

Met militaire bijstand wordt in dit onderzoek bedoeld: *de door bestuurlijke of justitiële autoriteiten gevraagde hulpverlening door de krijgsmacht aan de politie bij de handhaving van de openbare orde of de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde in Nederland.*⁶

De militaire hulpverlening in het geval van een ramp of zwaar ongeval of bij de ernstige vrees voor het ontstaan daarvan wordt verder buiten beschouwing gelaten. Verder valt ook terreurbestrijding – bijzondere bijstand in het juridisch jargon – buiten het bestek van dit onderzoek. Het gaat hier om specialistische bijstand bij het reguliere politiewerk: denk aan de strafzaak, de vermissing en het – ander – veelvoorkomend politiewerk waarbij militairen meehelpen. Ook bijstand in het Caribisch gebied, bijvoorbeeld het onderscheppen van drugs door de Koninklijke Marine, wordt buiten beschouwing gelaten. Het gaat hier in de woorden van de krijgsmacht zelf om: de nationale operaties van de krijgsmacht in Nederland. Bij militaire bijstand wordt defensiepersoneel onder gezag van een civiele autoriteit geplaatst. Bij de in dit onderzoek bedoelde bijstand is dat een burgemeester in het geval van openbare orde of een officier van justitie bij strafrechtelijke handhaving.

1.3 Onderzoeksvragen

Het onderzoek moet antwoord geven op vijf onderzoeksvragen die in het verlengde liggen van de voorgaande afbakening en centrale onderzoeksvraag, namelijk:

- 1 Wat is de aard van de militaire bijstand bij handhaving van de rechtsorde door andere eenheden dan de Koninklijke Marechaussee? Hoe wordt deze bijstand uitgevoerd?
- 2 Hoe vaak komt deze militaire bijstand voor? Welke cijfermatige trends zijn er geweest sinds de eeuwwisseling en waarom?
- 3 Wat zijn de ervaringen met deze bijstand bij zowel politie, defensie als het bevoegd gezag? Waarom wordt een beroep gedaan op militairen?
- 4 Wat zijn mogelijkheden en aandachtspunten gekoppeld aan de bijstand door de krijgsmacht?

6 De term bijstand zullen we als synoniem gebruiken voor onze zelfbedachte term defensiehulp. Er dan weliswaar van uitgaande dat de werkelijke defensiehulp groter en breder is dan de formele militaire bijstand. Verder zijn we ons ervan bewust dat deze militaire bijstand niet van vandaag is en al een lange traditie kent, zoals we in het volgende hoofdstuk nog zullen laten zien.

- 5 Hoe verhouden de onderzoeksbevindingen zich tot hedendaagse opvattingen over de politietaak en de hoofdtaken van de krijgsmacht?

Het is de bedoeling om aan de hand van de eerste twee vragen de militaire bijstand als verschijnsel te bestuderen door in te gaan op zowel de aard als de omvang ervan. Daarbij wordt waar mogelijk getracht deze kenmerken van het verschijnsel te verklaren, te begrijpen en in perspectief te plaatsen. Daarnaast wordt met de vierde onderzoeksvraag gestreefd naar het op indicatieve, kwalitatieve wijze in kaart brengen van ervaringen en beelden rondom deze bijstand. Het gaat hierbij nadrukkelijk om een indicatief en niet om een representatief beeld.

Er is niet gestreefd naar statistisch generaliseerbare uitspraken; de onderzoekopzet leent zich daar niet voor en dat soort uitspraken zou ook geen recht doen aan de onderzoeksvragen. De bedoeling van de vijfde en laatste onderzoeksvraag is om op een meer fundamenteel niveau aan de hand van dit onderzoek de discussie te kunnen voeren over taken, rollen en verantwoordelijkheden van politie en krijgsmacht bij de politiefunctie in de hedendaagse samenleving.

1.4 Methoden en verantwoording

Er is een meervoudige onderzoekopzet gebruikt en daarom is getracht meerdere bronnen te benutten voor de beantwoording van één enkele onderzoeksvraag. Ook wilden we, op zoek naar antwoorden, zowel de breedte als de diepte in kunnen gaan. Met een registratieanalyse en een openbronnenonderzoek zetten we in op breedteanalyse om de aard en omvang van de bijstand en trends in beeld te krijgen. Met de analyse van praktijkvoorbeelden (een meervoudige casusstudie) streven we verdieping na door na te gaan hoe de bijstand inhoud krijgt. We leggen daarom in het diepteonderzoek nadruk op een systematische vergelijking van concrete ervaringen, kansen en beperkingen aan de hand van ‘reallife’-praktijkvoorbeelden.

1.4.1 Analyse registraties bijstand

We hebben de omvang van de bijstand geprobeerd na te gaan door te kijken naar het aantal keren dat militaire bijstand zoals bedoeld in dit onderzoek werd aangevraagd bij het ministerie van Defensie. Dat is een geschikte indicator,

omdat de aangevraagde en de uitgevoerde bijstand nagenoeg overeenkomen. De geregistreerde bijstand moest ook een overzicht bieden van het soort bijstand dat werd aangevraagd, om zo ook wat te kunnen zeggen over de aard van de bijstand.

Aanvankelijk vroegen we de gegevens op over de geregistreerde bijstand vanaf 2000. Defensie gebruikt echter pas vanaf 2009 een vast registratiesysteem, maar is nog steeds op zoek naar de beste oplossing voor de registratie. De aan ons geleverde cijfers van 2007 tot 2009 werden door Defensie handmatig opgesteld aan de hand van de jaarverslagen. Cijfers van voor die tijd zijn niet zonder meer beschikbaar. De cijfers in de jaarverslagen van Defensie zijn gebaseerd op – soms eenvoudige – Excel-registraties die onderdelen van Defensie bijhouden en aanleveren voor het gezamenlijke jaarverslag. Inmiddels is Defensie in staat om zowel jaarlijkse overzichten van de inzetten als ook de kosten van de structurele en incidentele bijstand te leveren.

Defensie heeft uiteindelijk cijfers geleverd vanaf het jaar 2007 tot en met maart 2016 en een uitgebreider verslag van cijfers van het jaar 2015, opgesplitst naar de verschillende vormen van bijstand. In december 2016 ontvingen wij ook de cijfers van 2016 (t/m 16 december 2016), die dan ook door ons zijn verwerkt. We ontvingen ook gegevens over de totale bijstand aan civiele organisaties, ook over de bijstand die buiten onze afbakening valt. Het voordeel daarvan is dat we dan vergelijkingen kunnen maken en na kunnen gaan hoe de door ons bedoelde incidentele bijstand zich verhoudt tot andere vormen van bijstand en het totaal aan bijstand.

De meerjarige cijfers (2007-2016) betreffen daadwerkelijk geleverde bijstand, opgesplitst in strafrechtelijke handhaving (SHRO) en openbare orde (OOV), en het soort bijstand (zie hoofdstuk 3). De uitgebreidere cijfers die we ontvingen over het jaar 2015 geven een overzicht van de bijstand in inzetten en mandagen,⁷ onderverdeeld naar het soort bijstand. Bij zowel de meerjarige cijfers van geleverde bijstand als de cijfers van 2015 wordt de categorisering aangehouden die door Defensie is aangebracht.

1.4.2 Analyse open bronnen en (grijze) literatuur

Om nog meer zicht te krijgen op de aard van de militaire bijstand bestudeerden we open bronnen en literatuur. We verzamelden en bestudeerden zowel weten-

⁷ Een mandag is het aantal personen maal het aantal dagen van inzet.

schappelijke als grijze literatuur die we in bibliotheken aantreffen en digitaal op internet. Denk aan beleidsdocumentatie en onderzoeksrapporten. Ook de interviews leverden in dat kader relevante documenten op, met name enkele afstudeerwerkstukken van (oud-)militairen en politiemensen over – vaak een specifiek type – militaire bijstand.

Bij de open bronnen ging het allereerst om nieuwsberichten. Met behulp van de krantenbank LexisNexis verzamelden en analyseerden we systematisch de mediaberichtgeving vanaf januari 2010 tot en met maart 2016. We gebruikten daarbij steeds – combinaties van – onder meer de zoekwoorden ‘politie, militaire, bijstand, search teams, defensie, military trackers, combat trackers, mariniers, reservisten, Korps Nationale Reserve, duikgroep, duikers, onbemande vliegtuigen’. Dat leverde 88 berichten op.

Op zoek naar artikelen in vakbladen, namen we met dezelfde zoektermen vanaf 2000 alle jaargangen door van het *Tijdschrift voor de Politie en Militaire Spectator* en bekeken we vanaf 2010 de jaargangen van het politievakblad *Blauw*. Ook bestudeerden we jaargang 2015 van de tweewekelijks verschijnende *Defensiekrant*.

Ten slotte boden de weekoverzichten op de website van Defensie eveneens een indruk van de aard van de militaire bijstand. In de overzichten worden vanaf juli 2006 tot heden de op dat moment lopende of afgeronde operaties samengevat, zowel nationaal als internationaal. De overzichten van het jaar 2016 werden grondig doorgenomen.

1.4.3 Casuïstiek: selectiecriteria, interviews, documenten, open bronnen

Er zijn uiteindelijk vijf casussen van de door ons bedoelde militaire bijstand geselecteerd, waarvan op voorhand bekend was dat die tevens wezenlijke overlap vertonen met kernactiviteiten van de politie: zoeken, analyseren en observeren.⁸ Per casus werden enkele (groeps)interviews met relevante sleutelpersonen gehouden (zie volgende paragraaf), alsmede documentatie en literatuur verzameld om een goed beeld te krijgen van de casus (zie vorige paragraaf).

Bij politiewerk is zoeken essentieel, met name bij de recherche (De Poot, 2004). Politiemensen zijn bijvoorbeeld op zoek naar een verdachte, een vermist persoon of naar bewijs. Verder komt het geregeld aan op observatie: om bewijs te verzamelen worden immers geregeld gedrag, feiten en omstandig-

8 Met kernactiviteit bedoelen we geen kerntaak, maar een terugkerende activiteit binnen het politiewerk die inherent is aan de uitvoering van de politietaak. Dus een van de vaste bestanddelen van het politiewerk.

heden geobserveerd, maar we zullen zien dat observatie ook in het wijkagentenwerk essentieel is, niet alleen bij de opsporing. De wijkagent is dan niet altijd op zoek naar bewijs, maar wel naar aanknopingspunten om de relatie van de politie met bijvoorbeeld een woonwijk gestalte te geven (Terpstra, 2008). Ten slotte is analyseren eveneens een essentieel onderdeel van het politiewerk, niet slechts bij politieanalisten. De politie kan worden gezien als een informatieverwerkende organisatie waarbij het zaak is om patronen en verbanden te zien in de grote hoeveelheden informatie. Dat was al zo voor de tijd van de *big data* en *profiling* (Stol, 1996). Sinds lange tijd zijn bij de politie analisten, onderzoekers en tegenwoordig ook recherchekundigen in dienst, die worden geacht het bredere geheel te zien en verbanden te kunnen aanbrengen. Denk aan het maken van strategische, tactische en operationele analyses.

Juist omdat voorbeelden zijn geselecteerd van militaire bijstand die aansluit bij kernactiviteiten van het politiewerk, is er voor dat soort militaire bijstand geregeld ook een eigen politiealternatief. Een specifiek voorbeeld van bijstand heeft dan zijn eigen evenknie binnen de politieorganisatie. Des te interessanter zijn dan de afwegingen om te kiezen voor militaire bijstand: er is immers vaak vergelijkbare dienstverlening binnen de politie zelf. Wegens dit selectie criterium is ervoor gekozen om de bijstand bij explosievenopruiming en gevaarlijke stoffen (CBRN) uiteindelijk niet op te nemen in de casuïstiek. Het gaat hier immers niet om kerntaken van de politie.

Doel van de uiteindelijke casusselectie is geweest om de kans te vergroten dat we te maken hebben met casuïstiek waarbij politie en militairen echt in elkaars verlengde werken en waarbij de grens tussen politiewerk en werkzaamheden door militairen – in elk geval op het eerste gezicht – fluïde is en daardoor niet scherp te trekken.

De uiteindelijk geselecteerde casuïstiek over ‘zoeken’ betreft de bijstand door de speciale zoekteams van de Koninklijke Landmacht, de Defensie Duikgroep en de *military trackers* van het Korps Mariniers. Bij ‘observeren’ en ‘analyseren’ gaat het om de casus rond de eenheid JISTARC en het Civiel Militair Interactie Commando (zie hoofdstuk 4). De eenheid van analyse is de militaire eenheid en niet de activiteit of een specifieke inzet. Wel zullen we per casus (analyse-eenheid) meerdere voorbeelden noemen van concrete inzet en vergelijken met de andere casuïstiek.

1.4.4 Interviews

Er werden in totaal 62 personen geïnterviewd in de periode maart tot en met november 2016. Het betrof 21 politiemensen, 27 militairen, 9 ambtenaren en 5 geïnterviewden van het bevoegd gezag. De gesprekken duurden steeds ongeveer anderhalf uur en werden opgenomen met een digitale memorecorder en daarna uitgewerkt tot een geanonimiseerd interviewverslag. Van de 62 personen werden er uiteindelijk 44 (tevens) gericht geïnterviewd in het kader van een van de vijf geselecteerde casussen. In alle 62 interviews kwamen aan de orde:

- ontwikkelingen voor wat betreft militaire bijstand bij openbare orde en strafrecht;
- concrete voorbeelden, ervaringen, beelden en de eigen visie;
- de aanvraagprocedure;
- kansen en beperkingen;
- onze bevindingen tot dan toe (ter toetsing en aanvulling van tussentijdse analyse).⁹

Het betrof bij de respondenten zowel leidinggevende als uitvoerende politiemensen (respectievelijk zeven en veertien), leidinggevende en uitvoerende militairen (respectievelijk tien en zeventien), bevoegd gezag (twee burgemeesters, twee officieren van Justitie en een medewerker van het Parket Generaal van het Openbaar Ministerie) en negen ambtenaren die een rol hebben bij de aanvraag militaire bijstand bij de ministeries van Veiligheid en Justitie en van Defensie.

1.4.5 Groepsinterview politiemensen

Om de (voorlopige) onderzoeksbevindingen te toetsen en nadrukkelijk ook de opvattingen en ervaringen van politiemannen voldoende over het voetlicht te brengen werd op 21 november 2016 nog een groepsinterview georganiseerd. De onderzoekers werden daarbij geholpen door de Nationale Politie die een ruimte beschikbaar stelde en samen met de onderzoekers nadacht over uit te nodigen politie-experts. Tijdens deze bijeenkomst kwam een aantal onderwerpen aan de orde aan de hand van een vooraf opgesteld vragenprotocol (zie bijlagen). Voorbeelden zijn trends, eigen ervaringen en opvattingen, de verhou-

⁹ In geval van aanvullende vragen of wegens het toepassen van hoor- en wederhoor zijn geïnterviewden na het interview soms nog geraadpleegd per telefoon of per e-mail.

ding tussen krijgsmacht en politie, de aanvraagprocedure en ideeën voor de toekomst. De bijeenkomst werd vastgelegd met een memorecorder en tot een verslag uitgewerkt door de onderzoekers. Het interview duurde ongeveer twee uur. De zeven politiemensen die deelnamen aan het groepsinterview maken deel uit van het totaal van 21 voor dit onderzoek geïnterviewde politiemensen. Drie van de zeven werden daarvoor reeds – apart – geïnterviewd.

1.5 Leeswijzer

In het hoofdstuk hierna plaatsen we de militaire bijstand zoals bedoeld in dit onderzoek verder in perspectief. Hoofdstukken 3,4 en 5 vormen samen het empirisch deel van dit boek. We wisselen daarin een breedteonderzoek naar de aard en (geschatte) omvang van de door ons bedoelde militaire bijstand af met vijf concrete casussen en een hoofdstuk waarin ervaringen en opvattingen centraal staan, nog los van de vijf behandelde casussen. In het zesde en tevens laatste hoofdstuk presenteren we een reflectie op het onderzoek, onze conclusies – antwoorden op onderzoeksvragen – en we plaatsen de bevindingen in perspectief. We ronden af met vragen voor de toekomst.

Militaire bijstand in perspectief

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk geven we een nadere toelichting op het verschijnsel militaire bijstand. We plaatsen het fenomeen in perspectief door eerst aan te geven welke soorten bijstand er zijn, naast de specifieke bijstandsverlening waarover dit onderzoek gaat. Verder gaan we na wat in de literatuur wordt gezegd over de politietaak in verhouding tot de taken van de krijgsmacht. Daartoe nemen we ook een duik in de geschiedenis. Zonder aandacht voor de historische component kan de hedendaagse verhouding tussen politie en krijgsmacht niet worden begrepen, zo blijkt uit de historische bronnen. Tot slot bekijken we de bijstand vanuit een formeel juridisch en beleidsmatig oogpunt.

2.2 *Veelvormige bijstand: ooit vooral openbare orde*

In het vorige hoofdstuk gaven we reeds een definitie van militaire bijstand om dit onderzoek af te bakenen en toe te spitsen. Zoals aangegeven is het hele spectrum van de militaire bijstand echter veel groter dan onze focus: de incidentele specialistische bijstand aan de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde en de handhaving van de openbare orde. Daarnaast moeten de volgende vormen worden onderscheiden (Ruitenbergh & Duine, 2004):

- bijstand in het geval van een ramp of ernstige vrees voor het ontstaan daarvan;
- bijzondere militaire bijstand, denk aan de inzet van de Dienst Speciale Interventies bij terreur;
- maatschappelijke dienstverlening;
- bijstand in het Caribisch deel van het koninkrijk bij calamiteiten en handhaving van de rechtsorde;
- en tot slot bestaat er ook nog zogeheten steunverlening in het openbaar belang. Een bestuursorgaan (bijvoorbeeld een burgemeester namens een gemeente) kan defensie om hulp vragen, waarbij de militairen dan echter

niet onder het civiele gezag vallen, zoals bij de bijstand wel het geval is. Bij de ministeriële regeling steunverlening in het openbaar belang is geweldgebruik niet toegestaan, wapens zijn bij steunverlening verboden. Er wordt hier niet in het kader van bevoegdheid en gezag geacteerd, maar het gaat hier bijvoorbeeld om zaken als vervoerscapaciteiten en verkeersgeleiding.

Wij zullen deze vormen van bijstand laten voor wat ze zijn en er niet verder op ingaan, hoewel de laatste vorm – de steunverlening – heel af en toe ook wordt gebruikt als titel door het bevoegd gezag om militaire hulpverlening te ontvangen bij politiewerk.

Bij bestudering van de Nederlandse wetenschappelijke literatuur valt op dat militaire bijstand aan de politie geregeld wordt ingevuld als bijstand bij openbareordehandhaving (Smeets, 1997; Van de Wal, 2002), naast bijzondere bijstand bij terreur en bijstand door de Koninklijke Marechaussee (Muller, 1994; De Weger, 2006). Minder gaat het voor zover bekend om bijstand ter ondersteuning van de politie met specifieke kennis en middelen bij opsporing. Daarover werden echter toch nog twee afstudeerwerkstukken aangetroffen. Eppinga (2014) onderzocht de groeiende civiele rol van defensie ter afronding van zijn opleiding bestuurskunde en Kors (2015) onderzocht de effecten van analysebijstand door militairen bij vastgelopen opsporingsonderzoeken. Beide scribenten weten goed waarover zij schrijven: Eppinga is als voormalig marineduiker bekend met militaire bijstand en Kors is zowel recherchekundige bij de politie als reserveofficier bij de landmacht. Eppinga bestudeerde aanvragen militaire bijstand en stelde vast dat ongeveer twee derde daarvan betrekking had op strafrechtelijke handhaving. Hij trekt daaruit de conclusie dat het niet terecht is om militaire bijstand gelijk te stellen aan optreden bij openbare orde. Kors stelt met de nodige voorzichtigheid vast dat van de door haar bestudeerde vijf rechercheonderzoeken er slechts één de politie nieuwe opsporingsindicaties opleverde. Zij geeft echter aan dat de samenwerking nog nieuw is en politiemensen en militairen moeten leren om elkaar ‘de juiste vragen te stellen’, omdat zij anders niet aan elkaars verwachtingen (kunnen) voldoen.

2.3 *Civiel-militaire samenwerking: een impuls voor bijstand*

De Weger (2006) geeft in zijn dissertatie over de binnenlandse veiligheidstaken van de Nederlandse krijgsmacht aan dat civiele autoriteiten om militaire bijstand verzoeken indien zij niet de capaciteiten hebben – zowel in kwantitatieve

als in kwalitatieve zin – om binnenlandse veiligheidstaken uit te voeren. De krijgsmacht wordt gezien als een soort vangnet voor civiele overheidsorganisaties. Een beroep op de krijgsmacht kan worden gedaan als er geen civiele alternatieven zijn. De Weger noemt in dat verband de rol van de voormalige rijkspolitie; die had (ook) een rol bij de bijstandsverlening aan de gemeentepolitie. Met het opheffen van de rijkspolitie, is die vorm van civiele ‘achtervang’ verdwenen maar ook weer vervangen door andere mogelijkheden. Tegenwoordig moet eerst worden nagegaan of de bijstand door een ander politieonderdeel kan worden geleverd, daarna wordt bekeken of de Koninklijke Marechaussee kan leveren en als dat niet aan de orde is, kan pas een beroep worden gedaan op andere krijgsmachtonderdelen.

Neuteboom & Ducheine (2007) en ook Middendorp¹⁰ & Princen (2006) signaleren dat de krijgsmacht zich bij de binnenlandse taken heeft ontwikkeld van vangnet naar een volwaardige veiligheidspartner, door de inzet in uitzonderlijke situaties. Tekenend daarvoor is zowel de aanwezigheid van militaire adviseurs bij elke veiligheidsregio als de toegenomen binnenlandse inzet. De voormalige Amsterdamse korpschef van politie Welten (2006) deelt deze waarneming en betoogt in de *Militaire Spectator* dat het huidige tijdsgewricht met de sterk toegenomen terreurdreiging sinds de aanslagen van 11 september 2001 in de Verenigde Staten vraagt om meer en nauwere samenwerking tussen politie en defensie. Ontwikkelingen elders in de wereld hebben in zijn ogen, hij noemt dat ‘van wijk tot wereld’, sterker dan ooit gevolgen voor de lokale samenleving.

Deze observatie raakt aan de zwaarmacht, aan het geweldsmonopolie, van de overheid. In moderne staten werd daarbij een tot voor kort tamelijk strikt onderscheid gemaakt tussen de zogeheten interne – binnenlandse – veiligheid, die werd toebedeeld aan de politie, en de externe – internationale – veiligheid, die toch vooral het domein was van de krijgsmacht. Dat onderscheid, dat nog terugvoert naar het zogeheten Peels’ Principle in het negentiende-eeuwse Groot-Brittannië, is volgens de meeste auteurs niet langer vol te houden en te rechtvaardigen (Neuteboom & Ducheine, 2007; Kraska, 2007).

Er is een aantal andere ontwikkelingen bij de krijgsmacht dat het decor vormt voor de militaire bijstand aan de politie. Na het einde van de Koude Oorlog – begin jaren negentig – was er een herstructurering, er waren en zijn bezuinigingen en er is een onderliggende kerntakendiscussie gevoerd bij de krijgsmacht (Hoffenaar, 2004). Daartoe werd bijvoorbeeld een Strategische Toe-

10 De huidige Commandant der Strijdkrachten (CDS), generaal T. Middendorp.

komstdiscussie Defensie (STD) opgezet (Van der Meulen & Soeters, 2004). De Koninklijke Landmacht werd kleiner en de Koninklijke Marechaussee werd groter, mede vanwege toenemende civiele taken. Denk aan taken op het terrein van de vreemdelingenzorg. De KMar groeide zelfs uit tot zelfstandig krijgsmacht-onderdeel naast de landmacht, marine en luchtmacht. Ook wezenlijk was dat er met het opschorten van de opkomstplicht¹¹ een ontwikkeling was van een kaderleger naar een vrijwilligersleger. De (hoofdzakelijk) dienstplichtige manschappen werden vervangen door beroepsvrijwilligers.

Een ontwikkeling die het verdient om hier apart te worden benoemd en die niet los kan worden gezien van de reeds genoemde veranderingen, is de zogeheten civiel-militaire samenwerking (CMS) (Audit Functie Defensie & Inspectie Veiligheid en Justitie, 2013). Het argument dat het strikte onderscheid tussen interne en externe veiligheid met de huidige tijdsgeest niet langer houdbaar is, leidde mede tot de intensivering van deze samenwerking. Hoewel ook de militaire bijstand bij handhaving van de rechtsorde tegen die achtergrond moet worden gezien, was deze samenwerking echter eerst en vooral gericht op beschikbare militaire capaciteiten voor rampenbestrijding en crisisbeheersing. In 2005 werd daarover een convenant gesloten en in 2007 werd de projectgroep Civiel-Militaire Bestuursafspraken in het leven geroepen. Er werden onder andere afspraken gemaakt over het regelmatig gezamenlijk oefenen van onderdelen van de krijgsmacht en civiele instanties. In de praktijk betrof de samenwerking vooral de intensivering van de contacten tussen defensie en de veiligheidsregio's. Bij elke regio werd namens defensie een officier veiligheidsregio gestationeerd, die civiele autoriteiten moest gaan adviseren over militaire bijstand (tegenwoordig de militair adviseur genoemd). Opvallend echter is dat een aanzienlijk deel van de militaire bijstand de hulpverlening betreft aan de politie in het kader van de handhaving van het strafrecht, en veel minder de handhaving bij openbare orde of assistentie aan veiligheidsregio's (Eppinga, 2014, zie tevens hoofdstuk 3 van dit boek).

2.4 Politietaak en taken krijgsmacht: geen rustig bezit

De politie en de krijgsmacht hebben een aantal overeenkomsten. Beide zijn geüniformeerde en betrekkelijk hiërarchisch ingerichte overheidsorganisaties

11 In de volksmond wordt wel aangegeven dat de dienstplicht in Nederland is afgeschaft. Dat is echter niet het geval. De dienstplicht bestaat nog, alleen is de opkomstplicht opgeschort totdat de veiligheidssituatie dat niet langer zou toelaten.

– in sociologische zin zijn zij op te vatten als instituties – die vorm en inhoud geven aan het geweldsmonopolie van de staat. De verschillen tussen beide organisaties komen voort uit – oorspronkelijk – andere taken (Gunther Moor & Van de Vijver, 2007; Easton & Moelker, 2010; Bove & Gavrilova, 2015).

De wettelijke politietaak wordt in artikel 3 van de Politiewet 2012 omschreven als in ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag en in overeenstemming met de geldende rechtsregels te zorgen voor de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde en het verlenen van hulp aan hen die deze behoeven. De politie zorgt ervoor dat burgers de wetgeving naleven door op te treden tegen overtredingen en misdrijven. Daarnaast beschermt zij iedereen die in Nederland woont of verblijft en verleent zij hulp aan mensen die deze nodig hebben. Op lokaal niveau treedt de politie op onder het gezag van de burgemeester als het de openbare orde betreft. Waar het gaat om strafrechtelijke handhaving, treedt de politie op onder het gezag van de officier van justitie.

Er is geen Defensiewet. De drie hoofdtaken van defensie zijn een rechtstreeks uitvloeisel van de Grondwet en worden benoemd in de achtereenvolgende Defensienota's vanaf 2000. Dat is ten eerste de bescherming van het eigen en bondgenootschappelijke grondgebied, inclusief het Caribisch deel van het koninkrijk. Op de tweede plaats de bescherming en bevordering van de internationale rechtsorde en stabiliteit. De derde hoofdtaak bestaat uit de ondersteuning van civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp, zowel nationaal als internationaal. De Weger (2006) benadrukt dat elke taak even belangrijk is en dat de derde taak – die de basis is voor de zogeheten nationale operaties, waaronder de hulpverlening aan de politie – niet minder belangrijk is dan de eerste of de tweede. De derde taak moet, kortom, niet worden beschouwd als neventaak.

Los nog van de verschillende taken is er een ander fundamenteel verschil tussen beide organisaties. Namelijk: de politie opereert in ondergeschiktheid aan het (deels) lokale bevoegd gezag en het is – zeker sinds de jaren zeventig met het rapport *Politie in Verandering* (Projectgroep Organisatie Structuren, 1978) – de bedoeling dat de politie maatschappelijk geïntegreerd is en lokaal ingebed. De maatschappelijke integratie komt voort uit de wens om te beschikken over een zichtbare en toegankelijke politie die oog heeft voor de noden van de samenleving. De inbedding van de politie wordt mede vormgegeven door de zogeheten lokale (gezags)driehoek die sinds de roerige jaren zestig zorg moet dragen voor het daadwerkelijk in ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag optreden van de politie (Hoogewoning, 1993; Van der Torre & Van der Torre-Eijlert, 2013). Voor de krijgsmacht is het opereren onder lokaal bevoegd gezag,

door hen aangeduid als civiel gezag, bepaald niet vanzelfsprekend. Veelal voert zij haar taken uit rechtstreeks onder de Commandant der Strijdkrachten (CDS) in ondergeschiktheid aan de minister van Defensie. Alleen bij nationale operaties – uitgezonderd de steunverlening aan een bestuursorgaan – voert defensie taken uit in ondergeschiktheid van civiele autoriteiten, bijvoorbeeld een burgemeester of een officier van justitie. Dat geldt dan niet alleen voor de bijstand door de Koninklijke Marechaussee – een militaire politieorganisatie – maar ook voor andere krijgsmachtonderdelen. De marechaussee valt echter vanwege haar politietaak niet direct onder bevel van de CDS. De commandant van de marechaussee valt rechtstreeks onder de secretaris-generaal van het ministerie van Defensie voor wat betreft het beheer. De gedachte daarachter is dat de marechaussee haar politietaak voor de krijgsmacht onafhankelijk van de leiding van diezelfde krijgsmacht moet kunnen uitvoeren. Als de marechaussee taken uitvoert in het kader van de Politiewet 2012 valt ze, in beginsel, onder het bevoegd gezag van burgemeester of officier van Justitie.

Hoewel er in een democratische rechtstaat fundamentele verschillen zijn, wordt in de literatuur inmiddels wel duidelijk dat de instituties politie en krijgsmacht in westerse samenlevingen geleidelijk aan meer overlap zijn gaan vertonen (Bayley & Weisburd, 2009; Easton & Moelker, 2010; Bove & Gavrilova, 2015). De belangrijkste reden werd al eerder in dit hoofdstuk genoemd: het onderscheid tussen interne en externe veiligheid is vandaag de dag maar moeilijk vol te houden. Denk aan internationale ontwikkelingen – oorlogen, conflicten in het Midden-Oosten en de toegenomen terreurdreiging – met een betekenisvolle invloed op de binnenlandse veiligheid en andersom. De oorlog in Irak en Syrië is bijvoorbeeld verknoopt met het binnenlandse probleem van jongeren die afreizen naar het Midden-Oosten om daar te gaan vechten, en spanningen tussen Koerden en Turken in dat deel van de wereld hebben in het recente verleden ook geleid tot openbareordeproblematiek in Nederlandse stadswijken (Bervoets, 2016). Gebeurtenissen elders hebben nu, zo lijkt het, vaker invloed op de Nederlandse binnenlandse veiligheid.

Neuteboom (2004, 2014) geeft aan dat bij de krijgsmacht sprake is van zogeheten *constabulisering*: militairen verrichten bij uitzendingen, bijvoorbeeld vredesmissies, vaker werkzaamheden die strikt genomen kunnen worden gezien als politiewerk. Denk aan troepen in Afghanistan die niet slechts krijgshandelingen verrichtten, maar zich ook toeleiden op het handhaven van de openbare orde via *crowd control* en *riot control* en zelfs op het bestrijden van criminaliteit. Sinds 2016 wordt er aan de Nederlandse Defensie Academie zelfs

gepleit voor een onderzoekslijn en voor structureel beleid rond de zogeheten militaire criminaliteitsbestrijding (Cupido, 2016). Verschijningsvormen daarvan zijn onder meer antipiraterijmissies waarbij mariniers (private) koopvaardij schepen beveiligen, de drugsbestrijding door de marine in het Caribisch gebied en – heel actueel nu – de aanpak door militairen van mensensmokkel op de Middellandse Zee.

Deze constabulisering is niet slechts voorbehouden aan de Nederlandse krijgsmacht, want o.a. Janowitz (1960), Kraska (2007) en Bove & Gavrilova (2015) zien deze ontwikkeling ook in de Verenigde Staten. Janowitz (1960) gaf jaren geleden al een – nog veel toegepaste – definitie: ‘the military establishment becomes a constabulary force, when it is continuously prepared to act, committed to the minimum use of force, and seeks viable international relations, rather than victory’ (p. 418). Deze auteurs merken echter op dat in de Verenigde Staten tegelijkertijd sprake is van een *militarisering van de politie*. Kraska (2007; p. 503) definieert militarisering van de politie als ‘the process whereby the civilian police increasingly draw from and pattern themselves around the tenets of militarism and the military model’. Militarisme ziet hij als een set van waarden en normen die gericht zijn op geweldsgebruik en de dreiging van geweld als de meest geëigende middelen om problemen op te lossen. Militarisering is dan het invoeren van deze set normen en waarden. Wat opvalt is dat geweldsgebruik of juist het tot het minimum beperken ervan centraal staan in de definities.

De openbareordetroepen en arrestatie-eenheden van de Amerikaanse politiekorpsen zouden zich in toenemende mate verlaten op militaire strategie, uitrusting en expertise. Hoewel ook in Nederland specialistische arrestatie-eenheden binnen de politie bestaan van wie het optreden sterk doet denken aan de krijgsmacht en die soms deels ook uit militairen bestaan – we haalden de DSI al aan – is in Nederland weinig aanleiding om te concluderen dat op eenzelfde manier als in de Verenigde Staten sprake is van deze militarisering (Timmer, 2010, 2011).¹² Dat heeft vermoedelijk te maken met de wijze waarop de (bijzondere) militaire bijstand in Nederland is geregeld, maar ook met het verschil in uitrusting en bewapening met de Amerikaanse politiekorpsen die (zoals in de casus Ferguson waarbij in 2014 rellen ontstonden na het doodschieten van een zwarte jongeman) steeds vaker materieel en pantservoertuigen inzetten die oorspronkelijk (ook) werden gebruikt door het leger. Na de terreuraanslagen van 22 maart 2016 in de metro en op de luchthaven in Brussel verschenen in

12 We komen daar in het slothoofdstuk op terug.

het Nederlandse openbare leven echter politiemensen met zware wapens (Hec- kler & Koch MP5) ter bewaking en beveiliging van onder andere treinstations en andere openbare gelegenheden, maar toch ook ter geruststelling (reassurance, zie Easton e.a. 2008) van het publiek. Verder gaan sinds een aantal jaren niet alleen militairen op missie naar conflictgebieden in het buitenland. Al enkele malen zijn ook Nederlandse politiemensen op vredesmissie geweest. Denk aan Afghanistan en Kosovo (Sollie, 2010), maar later ook naar Georgië, Zuid-Soedan en op het moment van schrijven ook Oekraïne. Politiemensen helpen tijdens deze missies de lokale autoriteiten met het (her)oprichten en trainen van politieorganisaties. De vraag is echter of de politiemissies een indicatie zijn voor militarisering, omdat de politiemensen zich ver houden van krijgshandelingen en zich bezig- houden met het lokale politiewerk en de wederopbouw daarvan (Sollie, 2010).

Easton en Moelker (2010) zagen de verschijnselen van de constabulisering en de militarisering ook en stelden met anderen een bundel samen met de veel- zeggende titel *Blurring military and police roles*. Zij stellen:

‘It is clear that the police and the armed forces are two institutions cur- rently confronted with complex (and often competing) competences to deal with the new requirements related to the blurring boundaries between internal and external security. This reality is one of the challen- ging policy questions related to the changing “architecture” of security (...). There seem to be three options possible with respect to the rela- tionship between both institutions: *separation, cooperation or merger* [cursive- ring Easton en Moelker].’ (p. 27)

In de volgende paragraaf wordt in een bondige historische beschouwing duidelijk dat de tot voor kort tamelijk strikte scheiding tussen politie en krijgsmacht niet van alle tijden is.

2.5 Niets nieuws onder de zon

De aanvankelijk strikte scheiding tussen politie en krijgsmacht, tussen interne en externe veiligheid, hangt weliswaar samen met de ontwikkeling van de moderne natiestaat, maar is bepaald niet van alle tijden.¹³ In de eerste helft van

¹³ Voor deze paragraaf wordt in het bijzonder de politie-historicus dr. Jos Smeets bedankt voor zijn uitgebreide reacties op een eerdere versie.

de negentiende eeuw streefde de Britse politicus Sir Robert Peel naar een politieorganisatie die zich hield aan negen fundamentele principes en het zogeheten ‘policing by consent’ (Neuteboom & Ducheine, 2007). Daarbij werd sterk de nadruk gelegd op maatschappelijk draagvlak, samenwerking met het publiek en een respectvolle, rechtvaardige omgang met het publiek. De politie werd in die dagen gezien – met name door revolutionaire bewegingen – als onderdrukker van het ‘gewone volk’. Grof geweld werd door politiemensen niet geschuwd. De negen principes zullen we hier niet allemaal noemen,¹⁴ maar die kwamen neer op onder andere maatschappelijke legitimiteit, proportioneel politiegeweld en alleen als het nodig is, en de nadruk op preventie van misdaad en ordeproblemen in plaats van het met militair geweld handhaven van de wet. Neuteboom en Ducheine (2007) menen dat de Peel’s Principles, voor zover ze gaan over een scheiding tussen politie en krijgsmacht, in het huidige tijdsgewricht aan herziening toe zijn. De argumenten behandelden we reeds in de vorige paragrafen.

Vanaf de oprichting van het koninkrijk tot de Tweede Wereldoorlog

De Peel’s Principles pasten echter heel goed binnen de tijdsgeschiedenis van de tweede helft van de negentiende eeuw waarbij – ook in Nederland – militairen heel vaak als vangnet werden gebruikt voor de handhaving van de rechtsorde en dan met name de openbare orde. Van der Wal (2002) geeft aan hoe in Nederland de cavalerie en de infanterie werden ingezet voor de binnenlandse veiligheid met een relatie tot de sociale onrust in de negentiende eeuw. Denk aan het optreden bij het Kermisoproer in 1876 en het Palingoproer van 1886, beide in Amsterdam. Bij het Kermisoproer braken ongeregelde heden uit als gevolg van het besluit de jaarlijkse najaarskermis af te schaffen wegens jaarlijkse openbare-ordeproblematiek. Met name de zogeheten lagere klassen dronken en vochten veel. De bevolking ervoer de afschaffing als een regelrechte provocatie en kwam in opstand. De oproer duurde enkele dagen en werd door politie en leger hardhandig de kop ingedrukt. Het Palingoproer, tien jaar later, was een tweedaagse opstand in de Jordaan. Het zogeheten palingtrekken was een bekend volksspel in de hoofdstad, waarbij een levende paling aan een touw boven een gracht werd gehangen. Mensen in bootjes probeerden de paling vervolgens te pakken.

¹⁴ Zie bijvoorbeeld https://www.durham.police.uk/About-Us/Documents/Peels_Principles_Of_Law_Enforcement.pdf bezocht op 26 januari 2017.

Het stadsbestuur besloot het palingtrekken te verbieden, het werd gezien als ‘wreed volksvermaak’. Op zondag 25 juli 1886 werd toch een wedstrijd palingtrekken georganiseerd in de Jordaan, waarbij de politie ingreep. Toen de dag erna de ongeregelheden aanhielden, werd om versterking door het leger gevraagd dat met scherp schoot op de bevolking, met 26 doden als gevolg.

De reden van de militaire bijstand was een in zowel kwantitatief als kwalitatief opzicht geringe capaciteit van de politie in een tijdvak waarin overal in Europa sociale onrust was (‘het rode gevaar’) (Smeets, 1997). De politiefunctie was in het relatief jonge Koninkrijk der Nederlanden nog volop in ontwikkeling en het leger kon de kracht ontwikkelen die de politie op dat moment ontbeerde (Van der Wal, 2002). De tijden waarin de plaatselijke schutterij de rechtsorde handhaafde lagen nog vers in het geheugen. Omdat de schutterij niet zelden werd gewantrouwd, kozen bestuurders en justitie liever voor militaire bijstand. In de praktijk bestond de militaire bijstand volgens Van de Wal door cavalerie en infanterie zelden uit criminaliteitsbestrijding, afgezien van een enkele drijfjacht waarbij samen met de politie werd getracht een crimineel te arresteren.

Halverwege de negentiende eeuw was er geen politieke eensgezindheid bij de inrichting van het politiestelsel (Fijnaut, 2007). De staatsvormer en minister-president Johan Rudolf Thorbecke wilde een politie die zo min mogelijk zichtbaar was en ook voor wat de omvang betreft beperkt bleef. In die tijd werd de politiefunctie, naast door de gemeentepolitie in de grotere gemeenten, uitgeoefend door de burgerlijke rijksveldwacht en de militaire Koninklijke Marechaussee, die zich bij het handhaven van de openbare orde vaak lieten bijstaan door ‘groene’ legeronderdelen. Zo nu en dan ging het optreden door de militaire eenheden met grof geweld gepaard, wat onvrede opriep bij zowel de bevolking als de politiek. Het leger was bepaald niet populair en de burger wilde begin twintigste eeuw het leger binnen de kazernepoorten en buiten het straatbeeld (Smeets, 1997). Om een andere reden wekte deze bijstand ook de wroef op bij de legerleiding, die meende dat te veel legercapaciteit werd ingezet die niet kon worden gebruikt voor oefeningen en de militaire taken van de krijgsmacht. De moeite met de binnenlandse inzet leidde volgens Van der Wal (2002) in Nederland tot een langlopend proces van demilitarisering. De binnenlandse rol van de krijgsmacht verminderde aanzienlijk en gaandeweg ontstond – mede geïnspireerd door de ontwikkelingen in Groot-Britannië – de scheiding tussen de politie en de krijgsmacht. Waarbij de marechaussee een hybride rol vervulde van politieorganisatie op de grens van politiefunctie en krijgstaak. De marechaussee is de militaire politie voor de krijgsmacht. In grote

delen van Nederland vulde ze echter tot voor de Tweede Wereldoorlog ook de plaatselijke basispolitiezorg in. Dat was met name zo in grote delen van Zuid-Nederland, inclusief België toen dat tot 1830 nog deel uitmaakte van het koninkrijk (Smeets, 2001).

Begin twintigste eeuw was er in Nederland vrees voor een socialistische revolutie, denk aan de revolutiepoging van de SDAP'er Pieter Jelles Troelstra in november 1918. Die poging begon nota bene in de legerplaats De Harskamp waar gemobiliseerde soldaten in de laatste dagen van de Eerste Wereldoorlog in opstand kwamen tegen hun meerderen wegens slechte omstandigheden in de kazerne en het intrekken van verloven.¹⁵ De oorlogsdreiging was nog niet voorbij en overall in Europa waren binnenlandse sociale spanningen. De leiding van de sociaaldemocratische SDAP¹⁶ interpreteerde de gebeurtenissen op De Harskamp als opmaat naar een revolutie, maar die mislukte uiteindelijk. Er was onvoldoende steun van de bevolking en uiteindelijk bleek ook de weifelachtigheid van Troelstra een rol te spelen. Volgens Smeets (1997) leidde de angst voor een socialistische revolutie tot het instellen van het Korps Politietroepen. Dat was een legeronderdeel dat in 1922 in de vredesorganisatie van het leger werd opgenomen. Het Korps moest naast de marechaussee voorzien in bijstand aan de civiele politie nu de krijgsmacht als gevolg van de demilitarisering minder bijstand zou verlenen aan het civiel gezag. Daarbij bleken de Politietroepen vooral actief bij openbareordehandhaving. Denk dan vooral aan het Jordaanoproer van juli 1934 waarbij zes doden vielen.¹⁷ De inzet van de Koninklijke Marechaussee en de Politietroepen riep toen ook al vragen op. De Rotterdamse en Amsterdamse politie ging over tot de oprichting van karabijnbrigades om zo de eigen bonen te kunnen doppen. Dat was ook nodig omdat de Politietroepen steeds meer militaire taken in de strategische beveiliging van Nederland kregen vanwege een mogelijke invasie door Duitsland.

15 De muiterij op De Harskamp was niet politiek bepaald. Het was natuurlijk wel zo dat het met een revolutiedreiging niet wijs was gewapende en ontevreden militairen onder de wapenen te houden. Denk aan de muiterij in Kiel bij de Duitse marine. De gemobiliseerden vormden in die zin een bedreiging voor de staat.

16 SDAP stond voor Sociaal Democratische Arbeiders Partij.

17 Het Jordaanoproer was een opstand van Amsterdammers die leden onder armoede en slechte woonomstandigheden in de Jordaan, maar deels ook in de Indische Buurt en hij sloeg over naar andere arbeidersbuurten in de stad. Aanleiding voor de ongeregelheden was de verlaging met 10 procent van de steunuitkeringen aan werklozen. Toen de politie de situatie niet onder controle kreeg werd het leger (met onder andere het Korps Politietroepen) gevraagd bijstand te verlenen.

Na de Tweede Wereldoorlog

Na de Tweede Wereldoorlog werd (in 1945) het Korps Rijkspolitie opgericht voor het uitoefenen van de politietaak in gemeenten die geen gemeentepolitie hadden. De rijkspolitie was de eerst aangewezen voor politiebijstand, daarna de marechaussee en – in uitzonderlijke situaties – de overige onderdelen van de krijgsmacht. Denk aan de Nieuwmarktrellen in 1975 waarbij de Amsterdamse politie bijstand werd verleend door zowel de rijkspolitie als de marechaussee (Bervoets, 2011). De Nieuwmarktrellen ontstonden als reactie op het gemeentelijk besluit om een groot deel van de Amsterdamse Nieuwmarkt te slopen voor nieuwbouw en de aanleg van de metro. In de jaren zeventig en tachtig waren aan de bureaus van de Amsterdamse politie overigens overall wel marechaussees aanwezig die de (toen nog) gemeentepolitie bijstonden met het dagelijks politiewerk. Reden daarvan waren de toegenomen problemen in de hoofdstad met openbare orde en (drugs)criminaliteit. De gemeentepolitie Amsterdam kampte met een chronisch personeelstekort.¹⁸ De inzet van ‘groene’ legeronderdelen bij de handhaving van de openbare orde – en die waren er heel wat in de jaren zestig en zeventig wegens maatschappelijke onrust en democratisering – was toen inmiddels al verworden tot een anachronisme. Wel werden in datzelfde tijdvak ‘groene’ militairen ingezet bij de terreurbestrijding. Bij de treinkaping in 1977 door Molukse jongeren bij De Punt in Drenthe verleenden zowel straaljagers van de luchtmacht als het Korps Mariniers bijstand aan de politie om de kaping te beëindigen (Muller, 1994).

Politieorganisaties in 1993 en 2012

In 1993 werden de rijks- en gemeentepolitie samengevoegd tot vijftientig regiopolitiekorpsen en het zesentwintigste Korps Landelijke Politie Diensten. Die periode viel samen met het einde van de Koude Oorlog, de instelling van een beroepsleger wegens het opschorten van de opkomstplicht en een heroriëntatie op de taken van de krijgsmacht. Zoals eerder in dit hoofdstuk aangegeven werd sinds de Defensienota 2000 (weer) de nadruk gelegd op nationale operaties, in

18 Voor de Koninklijke Marechaussee was deze semipermanente bijstand de weg om zich weer in het politiebestel terug te vechten, na daar uit te zijn verwijderd als gevolg van – met name – de affaire Oss (Smeets, 2001). In die affaire leidde de aanpak van criminaliteit in deze Oost-Brabantse stad door de Koninklijke Marechaussee uiteindelijk tot een nationale rel en verwijdering van de marechaussee uit het politiebestel.

de vorm van de derde kerntaak van de krijgsmacht. Er werd vooral werk gemaakt van de militaire bijstand bij rampen en crises, terwijl geleidelijk aan de bijstand aan de politie in het kader van de rechtshandhaving toenam (Welten, 2006; Eppinga, 2014). Ook vanuit de politie was belangstelling om intensiever te gaan samenwerken met de krijgsmacht, met de aanslagen van 11 september 2001 in de Verenigde Staten nog vers in het geheugen. Zo werd een Projectgroep Politie en Krijgsmacht in het leven geroepen onder leiding van de (toen) commissaris van de Koningin te Drenthe (en voormalig minister van Defensie) Ter Beek die in zowel 2002 als 2003 rapporten uitbracht vanuit de Stichting Maatschappij Veiligheid en Politie (SMVP). Tekenend voor die tijd was ook dat de doctoraalscriptie van de (toen) korpschef Welten van Amsterdam ging over de bundeling van krachten bij interne veiligheid (Welten, 2000).

De dienstverlening aan de maatschappij door defensie met nationale operaties is sindsdien belangrijker geworden (De Weger, 2006). In 1993 was dit in de Prioriteitennota nauwelijks nog een element van betekenis. In de Hoofdlijnennotitie in 1999 wordt echter geconstateerd dat er een toegenomen betrokkenheid is van de krijgsmacht bij civiele overheidstaken, inclusief de politie-taak. De krijgsmacht moest in de toekomst kunnen bijdragen aan de handhaving van de nationale rechtsorde en de ondersteuning van civiele overheden. Sinds de Defensienota van 2000 is de ondersteuning van civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp, zowel nationaal als internationaal, een van de hoofdtaken geworden van de krijgsmacht.

De toename van de militaire bijstandsverlening sinds de Defensienota 2000 is volgens De Weger (2006) gevolg van zowel de vraag van civiele autoriteiten als het door defensie gepresenteerde aanbod. Hij spreekt zelfs over een remilitarisering, na een lange periode van demilitarisering. Ducheine en Olsthoorn (2009) gaan, zoals reeds aangegeven, zelfs zover te constateren dat de krijgsmacht zich bij de binnenlandse taken heeft ontwikkeld van vangnet tot een volwaardige veiligheidspartner. Welten (2006) zegt daarover:

‘Het impliciete model is dat de binnenlandse veiligheid in principe een zaak is van de politie en hulpdiensten, en dat slechts gebrek aan capaciteit de grondslag vormt voor het stapsgewijs inzetten van de krijgsmacht. Het is de vraag wat het houdbaarheidsgehalte is van deze lijn van denken. (...) Wanneer binnenlandse en buitenlandse veiligheid in toenemende mate vervlochten raken, betekent dat ook dat de krijgsmacht en de politie voor een deel met dezelfde ontwikkelingen hebben te maken en dat de respectievelijke taken elkaar op verschillende punten raken.’ (p. 490)

Interessant is dat De Weger in 2006 nog aangeeft:

‘Samengevat is de binnenlandse veiligheidstaak van de krijgsmacht een reeds lang bestaande en vrij stabiele taak, die voor een groot deel los van de andere taken van de krijgsmacht en permanent wordt uitgevoerd. We weten niet precies hoe omvangrijk die taak is. De krijgsmacht heeft haar binnenlandse taken niet primair te danken aan speciale middelen, mensen of ervaringen. Maar bij het toekennen van de taken waren er wel bijna altijd civiele alternatieven. De toedeling van deze taken aan de krijgsmacht was vrij onomstreden.’

In 2012 vond wederom een reorganisatie plaats bij de politie. Ditmaal werden de vijftientig regiokorpsen en het landelijke korps samengevoegd tot een Nationale Politie, bestaande uit tien regionale eenheden, een landelijke eenheid en een Politiedienstencentrum.¹⁹ Waar voorheen elke regio een grote mate van autonomie had, is het nu de bedoeling om als één landelijke organisatie te opereren. Ook bij het aanvragen van militaire bijstand. Punt daarbij is echter dat politiemensen tijd nodig blijken te hebben om te wennen aan de nieuwe organisatie.²⁰ De reorganisatie ging volgens de toenmalige minister Van der Steur in een te hoog tempo en met name de kwaliteit van de opsporing was volgens de minister niet op orde. In 2015 leidde dat tot een ingreep door de minister die moest leiden tot een meer realistisch vervolg van de reorganisatie.²¹ Voor velen is bovendien nog lang niet duidelijk hoe binnen de nieuwe organisatie de wegen moeten worden bewandeld, ook niet met het aanvragen van bijstand. In de ogen van de politiemensen die we interviewden voor dit onderzoek is verder nog onvoldoende zicht op wie binnen de nieuwe organisatie specifieke expertise heeft die wellicht voor (interne) politiebijstand kan worden aangewend. In dat geval is het verleidelijk de bijstand extern te zoeken, bijvoorbeeld bij defensie. De kans bestaat volgens geïnterviewden dat de vraag naar externe (ook: militaire) bijstand afneemt als politiemensen beter hun weg weten te vinden ten behoeve van interne bijstand.

¹⁹ Zie het Realisatieplan Nationale Politie van december 2012.

²⁰ <https://www.trouw.nl/home/minister-grijpt-in-bij-reorganisatie-politie--ae3e47a0/>, bezocht op 28 maart 2017.

²¹ Kamerbrief van de minister van Veiligheid en Justitie, d.d. 23 november 2015 (706974).

2.6 Wettelijke basis, aanvraag en bekostiging

Op basis van wettelijke bepalingen, afspraken over de aanvraag en de financiering kan het regeringsbeleid rondom specialistische, incidentele militaire bijstand nader worden gereconstrueerd in aanvulling op paragraaf 2.3 over civiel-militaire samenwerking. Samengevat is dat beleid: alleen militaire bijstand als de politie zelf het specialisme niet kan leveren, een zakelijke opstelling (of zakelijker dan voorheen) waar het gaat om het in rekening brengen van (additionele) kosten die verbonden zijn aan de bijstand en een zorgvuldige aanvraagprocedure die tevens aan dient te sluiten bij de praktijkwens om militairen snel te kunnen inzetten als de situatie daarom vraagt.

2.6.1 Bijstand in de wet

De juridische grondslag voor het verlenen van militaire bijstand aan de politie bij de handhaving van de rechtsorde wordt geboden door de artikelen 57, 58 en 59 van de Politiewet 2012.²² Eerstgenoemde artikel gaat over de militaire bijstand door de Koninklijke Marechaussee en het laatstgenoemde maakt het optreden van bijzondere bijstandseenheden als de Dienst Speciale Interventies mogelijk, bijvoorbeeld bij terrorisme. Bijstand zoals bedoeld in dit onderzoek (door anderen dan de KMar) wordt mogelijk gemaakt door artikel 58, waarin staat:

- ‘1 In bijzondere gevallen kan bijstand worden verleend door andere delen van de krijgsmacht.
- 2 Onze Minister bepaalt, in overeenstemming met Onze Minister van Defensie, op welke wijze de bijstand zal worden verleend. Daarbij worden tevens nadere regels of beleidsregels gegeven over de uitoefening van bevoegdheden krachtens deze wet.’

Dit soort bijstand kan alleen verleend worden wanneer er vraag is naar specifieke capaciteiten of specialismen die alleen binnen de krijgsmacht beschikbaar zijn. In algemene zin heeft de bijstand een incidenteel karakter, ingegeven door een tekort aan een voor de taak noodzakelijk geachte kwaliteit of kwantiteit aan

²² En in de daaraan voorafgaande Politiewet 1993 waren dat de artikelen 56, 57 en 58. Daarbij voorzag artikel 57 in de bijstand door anderen dan de KMar.

personeel of materieel.²³ Hiervoor geldt ook dat deze capaciteiten niet binnen de politie of de Koninklijke Marechaussee beschikbaar mogen zijn. Allereerst zal moeten worden bekeken of er bijstand mogelijk is door een ander politieonderdeel (artikel 56), voordat ‘buiten de deur’ wordt gezocht naar externe bijstand door de marechaussee en daarna eventueel door andere onderdelen van de krijgsmacht. De gedachte erachter blijkt een echo uit het verleden: de wetgever wil alleen in uitzonderlijke situaties, wanneer er echt geen alternatieven zijn, ‘groene’ bijstand door de krijgsmacht bij de handhaving van de rechtsorde.

De bevoegdheden van de militair die optreedt in bijstand op grond van de Politiewet 2012 zijn geregeld in diezelfde wet. Op de militair die bijstand verleent aan de politie, zijn de artikelen 7, 8 en 9 van toepassing. Het eerste en tweede artikel geven de militair tijdens de bijstand nagenoeg dezelfde bevoegdheden als de politieambtenaren. Zij mogen onder specifieke omstandigheden geweld gebruiken, onderzoek verrichten aan de kleding van personen, zij hebben toegang tot elke plaats voor zover nodig voor de taakuitoefening en zij mogen een identiteitsbewijs vorderen. In artikel 9 staat dan nog dat nadere bepalingen worden omschreven in een ambtsinstructie die niet slechts geldt voor politiemensen en marechaussees, maar ook voor (andere) militairen die de politie bijstaan. In de instructie staan bepalingen over het gebruik van vuurwapens en overige gewelddsmiddelen. Ten behoeve van de militair die in bijstand optreedt, is op basis van, en binnen de kaders van de ambtsinstructie een geweldsinstructiekaart opgesteld. We zullen echter zien (in hoofdstuk 4) dat het standpunt van het ministerie van Defensie is dat de specialistische bijstand zo veel mogelijk onbepaald wordt gerealiseerd. Alleen de bijstand in het hogere geweldsspectrum door bijvoorbeeld marechaussee of DSI wordt vanzelfsprekend met bewapening uitgevoerd. Bij de specialistische bijstand aan de politie verlangt defensie dat bewapende politiemensen zorgdragen voor de veiligheid van militairen. De gedachte erachter is dat de regering in Nederland terughoudend is met het inzetten van bewapende militairen in het openbare domein.

23 Zie de Memorie van Toelichting op de Politiewet 2012, Tweede Kamer, vergaderjaar 2006-2007, 30 880, nr. 3.

2.6.2 De formele aanvraag

Door de vorming van één landelijk korps ontstond de mogelijkheid om de regeling met betrekking tot bijstands aanvragen binnen de politie aanzienlijk te vereenvoudigen.²⁴ De bijstand moet worden aangevraagd door het bevoegd gezag: door een burgemeester voor openbare orde aangelegenheden en een (hoofd)officier van justitie bij strafzaken.²⁵ De aanvraagprocedure voor militaire bijstand voorziet in zogeheten *checks and balances*: voordat de militaire bijstand wordt gehonoreerd moet aan voorwaarden zijn voldaan. Zoals aangegeven, is dat mede terug te voeren op het in de geschiedenis gegroeide politieke uitgangspunt dat de krijgsmacht niet zonder meer en pas in laatste instantie wordt ingezet bij bijstandsverlening aan de politie.

Er wordt bijvoorbeeld bekeken of de expertise echt niet aanwezig is binnen de Nationale Politie zelf of de marechaussee. Op het terrein van openbare orde begint de procedure met de korpschef die vaststelt, als gevolg van een zorg van de afdeling Conflict en Crisisbeheersing (CCB) of de afdeling Preparatie Landelijke Eenheid, dat de situatie met eigen middelen of die van andere regionale eenheden onvoldoende kan worden tegemoet getreden. Het CCB/Preparatie vraagt defensie om een advies. Daarbij gaat het veelal om een militair officier bij de betreffende veiligheidsregio, de OVR en tegenwoordig militair adviseur genoemd.²⁶ Diens taken zijn om de samenwerking met de veiligheidsregio te bevorderen en het bestuur te adviseren over de mogelijke inzet van defensie. Deze functionaris geeft invulling aan de voorbereiding en uitvoering van militaire bijstand en steunverlening in zijn regio en vormt de schakel tussen defensie en de veiligheidsregio (Kors, 2015). De feitelijke aanvraag openbare orde wordt ingediend door de burgemeester via het Landelijk Operationeel Coördinatie Centrum (LOCC). Die organisatie is onderdeel van de NCTV (Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid) en zet de aanvraag door naar de Directie Operatie (DOPS NATOPS) van het ministerie van Defensie. Die bekijkt verder (samen met relevante krijgsmachtonderdelen) de mogelijkheden en de verdere afhandeling van de aanvraag.

24 Tweede Kamer, vergaderjaar 2010-2011, 30 880, nr. 11.

25 Deze ovj is in de praktijk vaak ook de rechercheofficier. We beschrijven de procedure hier overigens slechts op hoofdlijnen. Voor een gedetailleerde beschrijving verwijzen we naar de *Catalogus Nationale Operaties 2015* van het ministerie van Defensie.

26 Deze naamswijziging had er volgens het ministerie van Defensie met name mee te maken dat de militair adviseur niet alleen ten behoeve van de veiligheidsregio wordt ingezet, maar ook voor de politie beschikbaar is.

Bij strafzaken begint de procedure met een (hoofd)officier van justitie die een zorg vaststelt ten aanzien van de capaciteit bij de opsporing, dat kan een zorg zijn over zowel de kwaliteit als de kwantiteit. Deze heeft contact met de afdeling Juridische Bestuurlijke en Operationele Zaken (JBOZ) van het Parket-Generaal en deze afdeling vraagt advies bij het ministerie van Defensie. Ook nu komt de aanvraag aan defensiezijde (uiteindelijk) terecht bij DOPS NATOPS die de aanvraag verder afhandelt.

Tot zover het formele, papieren verhaal. De afgelopen jaren is gezocht naar een vorm waarbij de formele afhandeling zich goed verhoudt tot wat in de praktijk nodig is. Zo zijn defensie en de Nationale Politie in een aantal gevallen gaan werken met convenanten of versnelde procedures, waarbij tegelijkertijd wordt toegezien op zorgvuldigheid van de procedure (zie verder hoofdstuk 5 over de praktijk van de aanvragen). Een factsheet moet voorzien in duidelijkheid over de aanvraagprocedure. Op de factsheet staat een checklist die potentiële aanvragers kunnen doornemen en er wordt vereenvoudigd in een schema aangegeven welke weg de aanvraag moet volgen bij zowel de justitiële als de openbareordelij.

2.6.3 De bijstand betaald

Uit een artikel in de *Militaire Spectator* blijkt dat militaire bijstand in het verleden vaak helemaal niet in rekening werd gebracht (Lenting, Beeres & Davids, 2008). Ook niet wanneer dat juist wel de bedoeling was en de doorberekening voorafgaand aan de bijstand werd afgesproken. Volgens de auteurs speelt hierbij een cultuurelement: altijd ja zeggen en wegblijven van een zakelijke opstelling. Defensie richtte haar aandacht voornamelijk op de snelle en effectieve inzet van haar personeel en materieel, en minder op het inventariseren van de uitgaven. Zij heeft zich inmiddels in tijden van nijpende schaarste aan mensen en middelen voorgenomen zakelijker te zijn. Om de bijstand te vergemakkelijken is afgestapt van het idee dat de rekening naar de aanvrager van de bijstand moet.

Bij de meeste vormen van bijstand is sprake van een convenant dan wel financiering door de zogeheten FNIK.²⁷ Die afkorting staat voor Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht en hierover bestaat sinds 2010 een apart convenant. Dit convenant is ondertekend door de ministers van Defensie, Veiligheid en Justitie, en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, en voorziet in een

27 Eindrapport Evaluatie Convenant Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht 2014 (bijlage bij Kamerstuk 34 000 X, nr. 101).

uitwerking van de wijze waarop de verrekening van additionele (aanvullende) uitgaven voor militaire bijstand en steunverlening wordt geregeld. Vóór de invoering van de FNIK werden deze uitgaven zoals gezegd verrekend op basis van een factuur aan de aanvrager. Dat werd gedaan op basis van de regeling Verrekening additionele uitgaven militaire bijstand en steunverlening. Het convenant uit 2010 is van toepassing op alle aanvragen voor militaire bijstand of steunverlening in het Koninkrijk der Nederlanden, ook in het Caribisch deel, maar niet op maatschappelijke dienstverlening, noodhulp of zogeheten *host nation support* uitgevoerd door defensie.²⁸

Bij de door de FNIK te financieren bijstand gaat het uitsluitend om de zogeheten additionele kosten. Bijvoorbeeld de aankoop en het onderhoud van het materieel en de personeelskosten worden uit de reguliere defensiebegroting betaald. De overheidsorganisaties die herhaaldelijk militaire bijstand aanvragen, stellen jaarlijks een bedrag beschikbaar voor de FNIK. De omvang en verdeling van dit bedrag wordt bepaald op basis van historische gegevens en geldt als afkoopsom, wat betekent dat eventuele tekorten opgevangen worden binnen de defensiebegroting. Wanneer bij een uitzonderlijk grootschalige en langdurige inzet van defensie de additionele uitgaven het totale beschikbare bedrag in één keer overstijgen, worden in overleg met betrokken partijen afspraken gemaakt over een aparte verrekening.

De begroting van de FNIK bedroeg in 2010 nog 2,25 miljoen euro. Dat bedrag werd in 2015 verhoogd naar 3,1 miljoen. Als reden daarvoor geldt de vaststelling door de minister van Defensie Hennis-Plasschaert in haar brief van 2 juni 2015 dat de omvang van de militaire steun en bijstand is gestegen en dan met name de bijstand ter ondersteuning van de strafrechtelijke handhaving. Desondanks wordt de grootste bijdrage aan de FNIK nog altijd geleverd door de Nederlandse gemeenten. Namelijk door middel van een bijdrage uit het Gemeentefonds van 1,75 miljoen euro in 2010 en in 2015 ruim 1,8 miljoen. Daarna volgt het ministerie van Veiligheid en Justitie met een bijdrage van 0,25 miljoen euro in 2010 en in 2015 ruim 1,1 miljoen. Ten slotte draagt het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties bij door middel van een bijdrage van 0,25 miljoen euro in 2010 en in 2015 ruim 0,1 miljoen euro. Tabel 2.1 biedt een overzicht van de kosten voor de FNIK voor de jaren 2010 tot en met 2016.

28 Bij *host nation support* gaat het om bijstand in het kader van de aanwezigheid van geallieerde militairen en militaire bases in Nederland (<http://www.nato.int/docu/logi-en/1997/lo-1204.htm>, bezocht op 28 maart 2017).

Wat daaraan opvalt, is dat de begroting slechts in 2013 – licht – werd overschreden.²⁹

Tabel 2.1: De begroting en realisatie van het FNIK-budget (2010-2016) (x 1 miljoen)

Jaartal	Begroot	Gerealiseerd	Vershil
2010	2,250	1,500	0,750
2011	2,250	2,241	0,009
2012	2,250	2,366	0,116
2013	2,250	2,581	- 0,331
2014	2,250	1,939	0,311
2015	2,376	2,109	0,267
2016	3,100	Nog niet bekend tijdens dataverzameling	Nog niet bekend tijdens dataverzameling

Bron: Jaarverslag 2015 van het ministerie van Defensie

2.7 Tot slot

Hoewel er in een democratische rechtstaat fundamentele verschillen zijn tussen politie en krijgsmacht, wordt uit de in dit hoofdstuk aangehaalde literatuur duidelijk dat deze instituties in westerse samenlevingen geleidelijk aan meer overlap zijn gaan vertonen. De belangrijkste reden die in dit hoofdstuk werd genoemd is dat het onderscheid tussen interne en externe veiligheid vandaag de dag moeilijk is te handhaven. Daarmee is ook de noodzaak ontstaan voor de intensivering van de samenwerking van politie en krijgsmacht, hoewel dit onderzoek zich beperkt tot de hulpverlening door de krijgsmacht aan de politie.

In dit hoofdstuk is duidelijk geworden dat militaire bijstand diverse vormen kent. De bijstand zoals bedoeld in dit onderzoek valt nagenoeg samen met de zogeheten artikel 58-bijstand volgens de Politiewet 2012. Die moet de mogelijkheid bieden aan andere krijgsmachtonderdelen dan de Koninklijke Marechaussee om specialistische bijstand te verlenen aan de politie. Zowel het beleid als de wetgeving gaat ervan uit dat deze specialistische bijstand slechts in situaties plaatsheeft waarin noch de politie, noch de marechaussee het bewuste specialisme (op dat moment) in huis heeft.

²⁹ De bedragen in tabel 2.1 zijn volgens het ministerie van Defensie niet per definitie een maat voor de omvang van de inzet. Juist de afgelopen jaren zou er een toename zijn in complexiteit en vooral ook duur van de inzetten.

Ook is gebleken dat het verschijnsel militaire bijstand al zo oud is als het Koninkrijk der Nederlanden. De dienstverlening aan de maatschappij door defensie met nationale operaties is de afgelopen jaren echter wel belangrijker geworden (De Weger, 2006). Deels heeft die ontwikkeling te maken met de intensivering van de civiel-militaire samenwerking. Dat betekende een impuls voor de militaire bijstandsverlening.

Aard en omvang van de bijstand

3.1 Inleiding

Deze en de volgende twee hoofdstukken hebben een empirisch karakter. In dit hoofdstuk wordt geprobeerd de aard en omvang na te gaan van de specialistische militaire bijstand aan de politie bij openbareorde- en strafrechtelijke handhaving. We proberen daarmee de eerste twee onderzoeksvragen te beantwoorden. Daarbij worden noodgedwongen meerdere bronnen benut, omdat het ingewikkeld blijkt om militaire bijstand goed in kaart te brengen (hoofdstuk 1 en zie ook De Weger, 2006). Aan de hand van nieuwsberichten in kranten en artikelen over specialistische bijstand in vakbladen wordt een eerste beeld van de aard van de bijstand geschetst. Daarna volgt een overzicht van de door defensie verstrekte cijfers rond aanvragen en inzet van militaire bijstand. Die cijfers leveren meer zicht op zowel de aard als de omvang.

3.2 Aard: beeld op basis van openbare bronnen

3.2.1 Nieuwsberichten: veel duikoperaties

Militaire bijstand in de De Hakkelaar-zaak

Speciale zoekteams van de landmacht hielpen enkele jaren geleden de FIOD en de Nationale Recherche bij de speurtocht naar vermogen uit drugshandel van Johan V., alias De Hakkelaar. Ook duikers van de Defensie Duikgroep namen deel aan de operatie. Zij zochten op acht plaatsen in het land, waaronder twee bedrijven en zes woningen. V., zijn zoon en nog een man en een vrouw werden aangehouden. De recherche legde naast vuurwapens, drugs en een tabletteermachine voor de productie van synthetische drugs beslag op computers, administratie, mobiele telefoons, auto's, een boot en een caravan.³⁰

30 <http://nos.nl/artikel/509967-miljoenen-hakkelaar-niet-gevonden.html>, bezocht op 26 januari 2017.

De betrokkenheid van defensie in het binnenland bij politiewerk komt met enige regelmaat in het nieuws, zoals in het geval van de De Hakkelaar-zaak in het voorbeeld hiervoor. Wanneer defensie op deze wijze in het nieuws is, wordt vaak een beschrijving gegeven van de ondersteuning die diverse defensie-eenheden leverden bij zaken of incidenten.³¹

Wat dan direct opvalt is het grote aandeel nieuwsberichten over duikoperaties. Van de 88 door ons in de analyseperiode vanaf januari 2010 tot en met maart 2016 aangetroffen berichten, hadden er 54 (ook) betrekking op de Defensie Duikgroep.³² Zoals in het overzicht van de nieuwsberichten in bijlage 1 te zien is, zijn veel inzetten van de duikgroep gericht op zoeken naar vermiste personen en drenkelingen. Op grond van de artikelen kan uiteraard niet worden opgemaakt wat de juridische basis is van de geleverde bijstand en of het daarbij daadwerkelijk om de zogeheten bijstand artikel 58 Politiewet 2012 gaat of om bijvoorbeeld een steunverlening. Ook valt de inzet op van zoekteams van de Koninklijke Landmacht, namelijk 17 van de 88 nieuwsberichten. Zoekteams kunnen de politie helpen met specialistische kennis en apparatuur. De inzet daarvan was onder andere gericht op het zoeken naar vermiste personen en ook op huiszoekingen in strafzaken rond bijvoorbeeld drugs en witwassen. Een voorbeeld is de massale inval van de politie met onder andere militairen in 2014 in twintig panden in het onderzoek naar de Tilburgse coffeeshop The Grass Company. Bij 9 van de 88 berichten betrof het bijstand door spoorzoekers van het Korps Mariniers, de zogeheten Combat Trackers. Voorbeelden zijn de inzet bij de zaak van de vermiste zevenjarige Jair Soares (2011), de reeds in het eerste hoofdstuk aangehaalde vermissing van Ruben en Julian (2013) en recenter nog bijstand bij een sporenonderzoek in Helmond als gevolg van de moord op Mariëlle Markgraaff in de omgeving van een woonwagenkamp (2016). In 7 van de 88 nieuwsberichten ging het om de inzet van onbemande vliegtuigen, de zogeheten Ravens (een drone). Die berichten gaan onder meer over de inzet van Ravens bij woninginbraken in Almere (2012) en Harlingen (2013), om de politie vanuit de lucht bij te staan met observaties.

De berichten zijn vermoedelijk geen afspiegeling van de daadwerkelijke geleverde bijstand, hoewel we verderop in dit hoofdstuk nog zullen zien dat ook bij de cijfers van de krijgsmacht (zie §3.3) de zoekbijstand door duikers en

31 In bijlage 1 is een overzicht opgenomen van alle berichten die wij met onze zoekstrategie zijn tegengekomen. De zoekstrategie werd verantwoord in hoofdstuk 1.

32 De defensieonderdelen die in deze paragraaf worden genoemd, worden in het volgende hoofdstuk nader geïntroduceerd omwille van de vijf casussen.

zoekteams domineert. Deze nieuwsanalyse is weliswaar geen valide indicatie voor de omvang, maar zegt wel veel over de aard van de militaire bijstand en nog meer over de belangstelling in de media voor deze bijstand. Verslaggevers en dan met name de misdaadverslaggevers, doen kennelijk graag verslag van de inzet van defensie, omdat er ‘dan kennelijk toch echt wat aan de hand is’. Het zijn kennelijk vaak ook de wat grotere zaken of zaken die een grote maatschappelijke impact hebben waar de bijstand van defensie wordt gevraagd.

3.2.2 Aanvullend: artikelen in vakbladen en het weekoverzicht defensieoperaties

Defensiekrant: nadruk op zoeken

Om over aanvullende gegevens te beschikken op de nieuwsanalyse, werden nog andere open bronnen bestudeerd en geanalyseerd. Denk aan de tweewekelijkse *Defensiekrant* die zijn vierde jaargang ingaat en die af en toe een kijkje in de keukens biedt bij de nationale operaties. Het beeld van de nieuwsanalyse wordt door de berichten in de *Defensiekrant* ondersteund. Van de artikelen die in de tweede jaargang (2015) over nationale operaties gaan, betreft het namelijk voor ongeveer de helft artikelen over zoekcapaciteit door de Defensie Duikgroep en zoekteams van de Koninklijke Landmacht. De overige artikelen gaan over civiele ondersteuning, zoals de bouw van een opvang voor vluchtelingen, een oefening in het kader van overstromingen en de nieuwe uitgave van de *Catalogus Nationale Operaties*. In het artikel ‘Systematisch en professioneel speuren: Op pad met het Advanced Search Team van de landmacht’ (in de *Defensiekrant* van 10 april 2015) wordt een indruk gegeven van de kennis en kunde van een zoekteam, een zogeheten Advanced Search Team, tijdens een huiszoeking:

‘Al gauw wordt duidelijk wat met militaire precisie wordt bedoeld. Letterlijk geen enkel hoekje ontgaat de mannen: kussens van de loungeset, het hondenhok, de barbecue, bloempotten. Zelfs een flipperkast is niet veilig. Zou hier dan het geld liggen?’

Ook wordt in datzelfde artikel vermeldt dat er uiteindelijk ‘veel geld’ is gevonden tijdens de huiszoeking: het is een succesverhaal.

Vakbladen politie en defensie: vooral beschouwingen over inzet bij crises

Verder werden ook de vakbladen *Militaire Spectator*, het *Tijdschrift voor de Politie* en het politievakblad *Blauw* geraadpleegd (zie de verantwoording in hoofdstuk 1). Daar-in stond ook nog een enkele bijdrage over concrete militaire bijstand, maar bijdragen zijn voornamelijk beschouwend en zeggen daarmee niet veel specifiek over de aard van de bijstand.³³ We hadden bij het doornemen van de jaargangen niet de indruk dat militaire bijstand een populair thema is waarover geregeld – en dan ook rondom een concrete inzet – wordt gepubliceerd. Een uitgave van *Militaire Spectator* van 2006 (nummer 11, jaargang 175) is weliswaar volledig gewijd aan de binnenlandse veiligheid, zo verraden de coverpagina en de artikelen die onder meer gaan over de veranderende rol van defensie in Nederland, de hulp aan de politie en de politieke aspecten van bijstand door defensie. Dat was geen toeval, omdat in de periode dat het themanummer verscheen veel beleidsmatige aandacht was voor het intensiveren van de civiel-militaire samenwerking.

Van der Post (2004) geeft in *Tijdschrift voor de Politie* aan dat politie en krijgsmacht elkaar nodig hebben, met name op het terrein van de crisisbeheersing. Het kabinet zou te weinig aandacht schenken aan civiel-militaire samenwerking. Daarover gaat een ander meer beschouwend artikel in hetzelfde vakblad. Holla, Martens en Van der Plas (2007) gaan in op de krijgsmacht als nieuwe partner in het kader van de intensivering van de civiel-militaire samenwerking. Zij zien vooral kansen bij de rampenbestrijding. Zij ronden hun bijdrage af met de volgende opmerking:

‘Zoals in de inleiding gesteld: intensieve samenwerking op het gebied van Nationale Veiligheid is een must, maar alles behalve vanzelfsprekend. De ontwikkeling van de veiligheidsregio’s gaat door. 25 procent van de militaire capaciteiten van de krijgsmacht is beschikbaar voor taken op het Nederlands grondgebied. In tijden van rampen, crises en overmacht moet alles gemobiliseerd kunnen worden en moeten civiele en militaire hulpverleners elkaar blindelings kunnen vinden. We kunnen nog veel van elkaar leren, en op alle niveaus. Gezamenlijk op basis van “best practices” verder gaan en ervaringen gedegen evalueren. Genoeg gepraat, aan het werk!’ (p. 205)

33 In *Militaire Spectator* troffen we ook meer beschouwende artikelen aan, hoewel we voornamelijk zochten naar artikelen over concrete voorbeelden van defensie-inzet bij nationale operaties.

In de vakbladartikelen ligt de nadruk op bijstand bij crises en rampenbestrijding. Zo treffen we in *Tijdschrift voor de Politie* in 2010 een artikel aan dat verslag doet van een onderzoek door de bestuurskundige Pieter Tops in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties naar bijstand bij grootschalige openbareordecrises. Daarin worden drie scenario's besproken: de inzet bij een griepepidemie, een overstroming en openbare-ordeverstoring. Vermeld wordt dat het uitgangspunt moet zijn dat de politie de echt politie-specifieke taken blijft doen bij een crisis.

Verder werden nog twee artikelen aangetroffen met concrete voorbeelden van militaire bijstand in *Blauw*, dat sowieso iets meer ingaat op de actualiteit. In 2011 verscheen een artikel over de spoorzoekers van defensie, het zogeheten Combat Tracking Team van het Korps Mariniers, die in Spijkenisse meezochten naar het lichaam van Farida Zagar.³⁴ En in 2012 treffen we een beschrijving aan van meerdere vormen van militaire hulp bij de opsporing.³⁵ In het artikel wordt geschreven over zoekteams die boven en onder water de politie helpen, de inzet van observatiecapaciteit (met onder andere drones) en de bijstand door militaire analisten.

Weekoverzichten nationale operaties website defensie: explosieven en zoeken

Ook de weekoverzichten op de website van defensie geven een indruk van de aard van de militaire bijstand. In de overzichten worden sinds 2006 de op dat moment lopende of afgeronde operaties samengevat, zowel nationaal als internationaal. Het jaar 2016 werd als meest recente jaargang wat grondiger doorgenomen dan de andere jaren. In het jaar 2016 werd wat internationale operaties betreft voornamelijk gerapporteerd over de uitzending naar Mali. Daar zijn volgens de berichten op dat moment dan overigens ook civiele politiemensen aanwezig, in de rol van Individual Police Officers (IPO's) voor de opbouw van een nieuw politieapparaat in het West-Afrikaanse land. Binnen deze categorie vallen ook de antipiraterijmissies van mariniers in het Midden-Oosten.

Bij de nationale operaties wordt in 2016 opvallend vaak de inzet genoemd van de EODD, zowel spoedruiming van explosieven als andere inzet. Dat is niet zo vreemd, want uit de gehouden interviews en cijfers blijkt ook dat de explosievenopruiming binnenlands veel wordt ingezet. Sterker: de explosievenopruiming is belegd bij de EODD en er zijn vooralsnog in Nederland geen

34 'De spoorzoekers van Defensie lopen voorop', *Blauw*, 7 (21): 22-25.

35 'We willen en kunnen helpen opsporen', *Blauw*, 12 (23): 30-34.

civiele alternatieven voor. Uit de weekoverzichten van 2016 blijkt dat de explosievenopruiming nog altijd druk is met het opsporen en ruimen van explosieven uit de Tweede Wereldoorlog, met name rond Arnhem waar in september 1944 zwaar werd gevochten tijdens de opmars van de geallieerden tijdens Operation Market Garden. Verder gaan veel berichten in 2016 toch ook weer over de inzet van duikers en zoekteams, meestal de Advanced Search Teams. In de week van 5 april hielpen bijvoorbeeld militaire duikers de politie met de berging van een lichaam in Rotterdam en in de week van 16 augustus hielpen militairen de politie bij een strafrechtelijk onderzoek. Een Advanced Search Team doorzocht in dat kader een bedrijfslocatie bij Enschede.

3.3 Aard en omvang: geregistreerde militaire bijstand

3.3.1 Bijstand in aanvragen

Aantal aanvragen: toename

Bij de registratie van de aanvragen maakt defensie een onderverdeling tussen structurele en incidentele bijstand. Defensie voert structurele – permanente – taken uit voor civiele overheden, zoals de inzet van de explosievenopruiming (EODD) bij spoedruiming en de Quick Reaction Alert door F-16's die het Nederlandse luchtruim bewaken en vliegtuigen kunnen onderscheppen. Een geïnterviewde luchtmachtofficier die zelf officier-vlieger is geweest, geeft aan dat dit maar één vorm is van ondersteuning vanuit het luchtruim. Er is nog meer bijstand vanuit de lucht:

‘De politie werkt nu zelf vaker met heli's, maar voor die tijd was de luchtmacht de oren en ogen in de lucht voor opsporingsdiensten. En nog doen we veel op dit gebied, ook met het meezoeken naar vermiste personen of voortvluchtigen. En we kunnen met onze apparatuur heel snel een zoekgebied in kaart brengen, zodat politie en eventueel militairen op de grond gericht kunnen zoeken.’ (interview officier luchtmacht)

De incidentele bijstand die op basis van aparte aanvragen of convenanten moet worden bepaald, bestaat uit militaire bijstand in het Caribisch gebied, bijstand op basis van de Wet veiligheidsregio, militaire steunverlening in het openbaar belang en tot slot militaire bijstand aan de politie op basis van artikel 58 van de

Politiewet 2012, zoals aangegeven de focus van dit onderzoek. Zoals blijkt uit figuur 3.1 is de totale incidentele bijstand toegenomen tussen 2009 en 2015 van 71 naar 216 aanvragen. De toename is grotendeels te wijten aan de toename van de bijstand op basis van artikel 58 Politiewet 2012. De toename verliep geleidelijk, zonder opvallende jaren of trendbreuken.

In figuur 3.2 staat een overzicht van de bijstandsaanvragen ‘artikel 58’ in de periode 2007 tot en met 2016, opgesplitst naar openbare orde en strafrecht. Het gaat hier om de structurele en incidentele bijstand bij elkaar opgeteld. Opvallend is de wezenlijke stijging in de aanvragen van militaire bijstand voor de strafrechtelijke handhaving sinds 2008. Ook de bijstand voor openbareordehandhaving neemt toe vanaf dat jaar, maar die beslaat echter maar ongeveer een derde van de totale artikel 58-bijstand. Als we kijken naar mandagen – wat nader zal gebeuren in de volgende paragraaf –, dan is het verschil tussen de bijstand openbare orde en de bijstand strafrecht zelfs nog groter. Vanaf 2010 lijkt de bijstand openbare orde relatief stabiel: rond de dertig aanvragen per jaar. Bij de bijstand strafrecht zien we vanaf 2012 een stabilisering, van rond de negentig aanvragen per jaar.

Aard van de bijstand: veel zoekbijstand

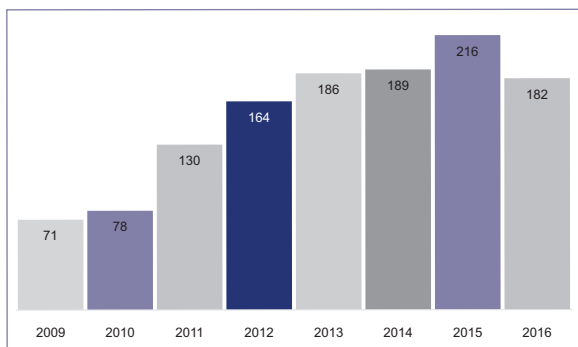
Defensie hanteert in de verstrekte gegevens zes categorieën voor de aard van de bijstand aan de politie (figuur 3.3). Op volgorde van het percentage aanvragen in de periode 2007-2015 gaat het om zoeken (‘search’, 83 procent van de aanvragen), explosievenopruiming (incidenteel, 6 procent), observatie en analyse (5 procent), communicatie- en informatiesystemen (CIS, 3 procent), bijstand op het gebied van Chemische, Biologische, Radioactieve of Nucleaire stoffen (CBRN, 2 procent) en de categorie overig (1 procent). Bij de laatstgenoemde categorie gaat het om niet nader te noemen – soms vertrouwelijke – vormen van bijstand aan de politie en specifieke zeer weinig voorkomende inzetten die niet in de andere categorieën zijn te vatten.

Opvallend is het grote percentage aanvragen dat betrekking heeft op zoekbijstand. Op basis van de interviews is bekend dat het daarbij onder andere de Advanced Search Teams betreft, spoorzoekers van het Korps Mariniers en de militaire duikers (zie volgend hoofdstuk). Uit de interviews ontstaat het beeld dat er kennelijk bij de politie vooral behoefte is aan specialistische hulp bij het zoeken. Eerder concludeerde ook Eppinga (2014) dat zoeken een prominente rol inneemt bij de bijstand aan de politie:

‘Gemiddeld werd defensie in de onderzoeksperiode 2012-2014 zes tot tien keer per maand ingezet voor soortgelijke strafrechtelijke handhavingstaken. In meer dan de helft van al deze gevallen werd de expertise van defensie gebruikt om beter en efficiënter te kunnen zoeken naar bewijsmaterialen. De delicten die aan de inzet vooraf gingen waren veelal gerelateerd aan drugs, witwaspraktijken, geweldsmisdrijven of de vermissing van personen.’ (p. 48)

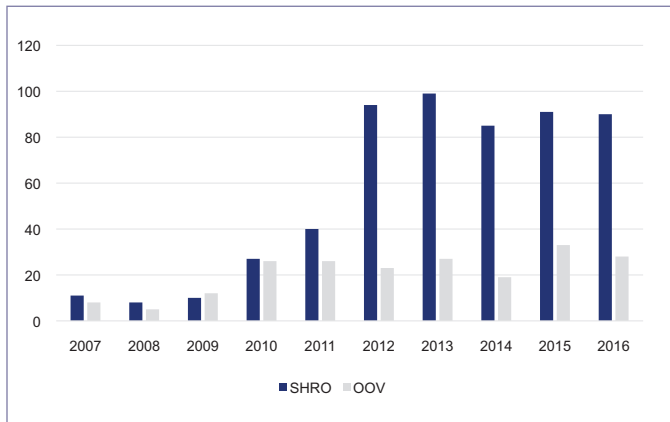
Maar we zullen in het volgende hoofdstuk zien dat ook de hulp bij observatie en analyse in opmars is. En een geïnterviewde officier van het CBRN in Vught waarschuwt voor al te snelle conclusies op basis van de aantallen aanvragen. Hij geeft aan dat deze statistiek weinig zegt over de daadwerkelijke inzet:³⁶

‘Aantallen aanvragen is maar een indicator om onze bijstand in beeld te brengen. Wij krijgen weliswaar niet zo veel aanvragen als bijvoorbeeld de zoekteams, maar met onze inzet zijn wel weer verhoudingsgewijs veel mandagen gemoeid. Dan doe je eigenlijk meer recht aan het aandeel van de CBRN-taak in het geheel.’

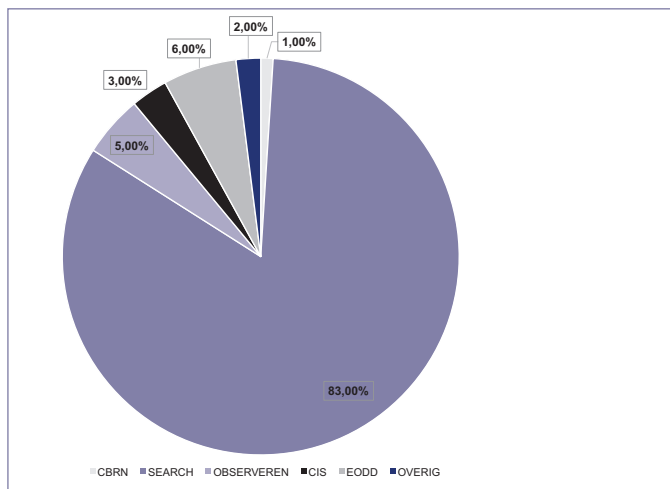

Figuur 3.1: Aantallen aanvragen incidentele bijstand (2009-2015)

36 Opvallend is dat CBRN op basis van mandagen niet de lijsten aanvoert van militaire bijstand aan de politie, wat volgens de geïnterviewde officieren bij het CBRN Centrum in Vught niet wegneemt dat deze functie vaak (ook op basis van mandagen) wordt ingezet voor bijstand aan veiligheidsregio's. Ook is er een omvangrijke oefenfaciliteit in Vught met onder andere een nagebouwd metrostation, om civiele en militaire hulpdiensten te laten oefenen. Zoals aangegeven in hoofdstuk 2 en verder uitgelegd in het volgende hoofdstuk gaan we bij de casuïstiek niet nader in op CBRN, omdat het niet, zoals wel bij de brandweer, een kernactiviteit van de politie betreft. Dit in tegenstelling tot zoeken, analyse en observatie.

Figuur 3.2: Aantallen aanvragen artikel 58 Politiewet (2007-2016)

Figuur 3.3: Aard aanvragen militaire bijstand artikel 58 Politiewet (2007-2015)

3.3.2 Bijstand in mandagen: toch weer veel zoeken

Om scherper zicht te krijgen op de omvang van de bijstand en niet alleen naar de aanvragen te kijken, is ook het aantal mandagen in beschouwing genomen. Een mandag is het product van personele inzet maal tijdsduur. Dus: het aantal personen dat betrokken is bij een specifieke bijstand maal het aantal dagen (van

acht uur) dat deze personen bezig waren met deze bijstand.³⁷ In tabel 3.1 wordt weer een vergelijking gemaakt tussen openbare orde en strafrecht, zij het beperkt tot één enkel kalenderjaar (2015). Dan valt weer op dat de inzet voor strafrecht wezenlijk groter is dan voor openbareordebijstand.

Op basis van de tabellen 3.2 en 3.3 kunnen we nader inzoomen op de aard van de bijstand, opnieuw uitgesplitst naar mandagen. Dan valt op dat zoeken de lijst aanvoert bij de bijstand openbare orde en bij strafrecht op een tweede plaats staat, na observeren en voor analyseren. Zoeken heeft volgens de interviews, de nieuwsberichten en open bronnen vooral betrekking op zoeken onder water door de militaire duikers.

In hoofdstuk 4 zullen we zien dat zowel observatie- als analysebijstand wat betreft belang en omvang lijkt toe te nemen. Ook met de explosievenopruiming (EODD) zijn in vergelijking veel mandagen gemoeid: bij openbare orde op de tweede plaats en bij strafrecht op de vierde plaats. Zoals aangegeven in het eerste hoofdstuk en verder uitgelegd in het volgende hoofdstuk, gaan we bij de casuïstiek echter niet nader in op de explosievenopruiming, omdat het geen kernactiviteit van de politie betreft in tegenstelling tot zoeken, analyse en observatie. Desondanks gaat het hierbij – zo blijkt uit de mandagen – om een omvangrijke vorm van bijstand aan de politie. De categorie ‘overig’ bestaat met name uit gemengde inzet van meerdere soorten militaire bijstand en bijvoorbeeld ‘faciliteren’ en ‘adviseren’. Onder dat laatste valt het – vaak kortstondig – adviseren van de politie, nog zonder dat er personeel en middelen worden ingezet voor een meer omvangrijke bijstand. De mandagen hebben derhalve vooral betrekking op inzet die duidelijk aan een van de soorten bijstand is toe te rekenen.

Tabel 3.1: Overzicht militaire bijstand artikel 58 in mandagen, 2015

	Mandagen
Openbare orde	335
Strafrecht	4967
Totaal	5302

Bron: DOPS NATOPS, ministerie van Defensie

37 Voorbeeld: als tien militairen een zoeking hebben gedaan van één dag, waren met deze militaire bijstand tien mandagen gemoeid. Als vijf militairen een zoeking hebben gedaan van twee dagen, dan waren met deze bijstand eveneens tien mandagen gemoeid.

Tabel 3.2: Militaire bijstand artikel 58 OOV, 2015, rangschikking naar mandagen

		Mandagen
1	Search	117
2	EODD	65
3	Observeren	56
4	Analyseren	24
5	CIS ³⁸	14
	Overig	59
	Totaal	335

Bron: DOPS NATOPS, ministerie van Defensie

Tabel 3.3: Militaire bijstand artikel 58 SHRO, 2015, rangschikking naar mandagen

		Mandagen
1	Observeren	1580
2	Search	1256
3	Analyseren	1010
4	EODD	424
	Overig	697
	Totaal	4967

Bron: DOPS NATOPS, ministerie van Defensie

3.4 Hoe het ook zij: een toename

Op basis van de gegevens van de krijgsmacht zien we een toename sinds 2009 van de specialistische militaire bijstand aan civiele instanties, waaronder de politie. De totale incidentele bijstand aan civiele instanties is sinds dat peiljaar toegenomen en de stijging is vooral te wijten aan de toename van bijstand aan de politie, de zogeheten artikel 58-bijstand. De stijging zit hem daarbinnen dan vooral weer in de bijstand bij strafzaken en veel minder de bijstand bij openbare orde, hoewel beide sinds respectievelijk 2012 en 2010 een stabilisering laten zien.

Wanneer we de aard van de bijstand bezien, dan heeft de zogeheten zoekbijstand veruit het grootste aandeel in de aanvragen voor bijstand aan de politie (zie ook Eppinga, 2014). Voor de andere soorten bijstand worden weliswaar beduidend minder aanvragen geteld, maar de bijstand op basis van het aantal

38 CIS staat voor bijstand door middel van communicatie- en informatiesystemen.

mandagen laat dan weer wat anders zien. Bij de bijstand strafrechtelijke handhaving voert observatie, bijvoorbeeld de inzet van onbemande Raven-vliegtuigen, de lijst aan als we kijken naar het aantal mandagen. Gevolgd door zoeken op de tweede, en analyse op de derde plaats. Bij de openbare orde voert zoeken de lijst aan net als bij de aanvragen, op ruime afstand gevolgd door explosievenopruiming en observatie.

Duidelijk is wel dat zoekbijstand domineert als we kijken naar de aard van de bijstand. Ook in nieuwsberichten en vakbladen wordt vooral geschreven over de inzet van militaire duikers voor zoeken onder water, op afstand gevolgd door berichten over zoekteams (Advanced Search) van de Koninklijke Landmacht, spoorzoekers van het Korps Mariniers en de inzet van de onbemande Raven-vliegtuigen voor observatie.

De cijfers in dit hoofdstuk dienen in perspectief te worden geplaatst. Er is hoe dan ook een opvallende procentuele stijging van de incidentele specialistische militaire bijstand die in de komende hoofdstukken nadere uitleg en duiding vergt. Toch doen de op zich geringe jaarlijkse aantallen aanvragen in de tabellen in dit hoofdstuk vermoeden dat het aandeel van de bijstand in het totale dagelijkse politiewerk niet altijd en overal – en zeker niet op landelijke schaal – merkbaar is.³⁹ Iedere week verdwijnen er gemiddeld twee personen in Nederland, om vervolgens langer dan een jaar spoorloos te blijven (Van Leiden & Hardeman, 2017). En bijna dagelijks vinden er ergens in Nederland (huis)zoekingen plaats. Bij de meeste vermissingen en zoekingen wordt volgens geïnterviewde politiemensen geen militaire bijstand gevraagd en de aantallen lijken daar ook op te wijzen.

39 Zoals aangegeven beperken we ons tot bijstand aan de politie en zijn bij de aanvragen en mandagen in dit hoofdstuk geen zaken opgenomen van defensiebijstand aan andere (bijzondere) opsporingsdiensten zoals de Douane en de FIOD. Want ook daarvoor wordt met enige regelmaat de krijgsmacht ingezet.

Casuïstiek

4.1 Inleiding: diepteonderzoek

In dit hoofdstuk wordt de uitvoering bekeken van de militaire bijstand zoals afgebakend in dit onderzoek (onderzoeksvraag 1). We kijken zowel naar concrete ervaringen als opvattingen van direct bij de casuïstiek betrokken politiemensen en militairen (onderzoeksvraag 3). Het gaat hier om een verdieping van de vraag hoe de bijstand wordt uitgevoerd en wat daarbij kennelijk een rol speelt. We kijken tevens naar aandachtspunten in de ogen van geïnterviewden bij de vijf voorbeelden in dit hoofdstuk van militaire bijstand (onderzoeksvraag 4).

4.2 Helpen bij zoeken, observatie en analyse

Er zijn vijf voorbeelden van bijstand geselecteerd, waarvan op voorhand bekend is dat die wezenlijke overlap vertonen met kernactiviteiten door de politie: zoeken, analyseren en observeren. Op de selectie van de casuïstiek is reeds ingegaan in het eerste hoofdstuk.

De casuïstiek over ‘zoeken’ gaat over de bijstand door de speciale zoekteams van de Koninklijke Landmacht, de Defensie Duikgroep en de *military trackers* van het Korps Mariniers. Bij ‘observeren’ en ‘analyseren’ gaat het om de casus rond de eenheid JISTARC en het Civiel Militair Interactie Commando (CMI). We zullen per casus (analyse-eenheid) meerdere voorbeelden noemen van concrete inzet. De tekst wordt doorspekt met voorbeelden uit interviews en open bronnen.

Met deze casussen kunnen we meerdere vergelijkingen maken: tussen casuïstiek waarbij dezelfde kernactiviteit (bijvoorbeeld zoeken) centraal staat, of waarbij juist heel andere activiteiten centraal staan (bijvoorbeeld een casus met zoekbijstand vergelijken met een casus analysebijstand). Bovendien hebben we de mogelijkheid te vergelijken met een casus die op meerdere vlakken op voorhand al verschilt van de andere vier: denk aan de inzet van het CMI. In die casus gaat het om bijstand aan blauw, aan de wijkagenten, in plaats van bijstand aan de recherche zoals in de overige casuïstiek.

De vier analysethema's op basis waarvan we de casussen vergelijken zijn:

- *Soort bijstand*: we beschrijven de werkzaamheden door defensie.
- *Organisatie en uitvoering*: we geven aan hoe de werkzaamheden zijn georganiseerd binnen defensie en hoe zij deze werkzaamheden uitvoert.
- *Afstemming militairen met de politie*: we beschrijven de operationele taakverdeling tijdens de inzet: wat doen de militairen en wat doet de politie? Wie ziet toe op het geheel (aansturing)? We geven ook aan welke plaats deze werkzaamheden innemen binnen het politiewerk. Is er bijvoorbeeld een politieonderdeel dat (bijna) dezelfde werkzaamheden doet?
- *Aandachtspunten volgens geïnterviewden*.

4.3 Zoekteams landmacht: de onderste steen boven

4.3.1 Zoekingen voor gevorderden

Zoeken is essentieel voor politiewerk. Zo vergt opsporing dat wordt gezocht naar personen en bewijs om een zaak rond te krijgen. Vanuit de generale taakstelling heeft elke politiefunctaris te maken met zoeken, wat dan vaak naast het andere werk moet gebeuren. In de praktijk worden vaak ter plekke teams samengesteld voor een zogeheten tactische (door)zoeking. De Nationale Politie heeft daarnaast nog specialistische mensen en middelen voor de zogeheten bijzondere zoekingen. Die zoekcapaciteit is ondergebracht bij het Team Bijzondere Zoekingen van de Landelijke Eenheid in Driebergen. Dat levert interne zoekbijstand voor de hele Nederlandse politie. Het team heeft speciale apparatuur, denk aan een sonar, een grondradar en een endoscoop. Deze zoekspecialisten van de politie werken geregeld samen met defensie, maak ook met de Douane en met commerciële bedrijven.

Ook de krijgsmacht beschikt over zoekcapaciteit, alleen is die in eerste aanleg niet gericht op opsporing en criminaliteitsbestrijding. Bij de krijgsmacht heeft het zoeken een andere functie, waaronder het zoeken naar en uitschakelen van bedreigingen. Met name tijdens de uitzendingen naar Uruzgan in Afghanistan heeft de landmacht veel ervaring opgedaan met zoeken naar explosieven. Denk aan zogeheten *improvised explosive devices* (IED's), waaronder berm bommen. De militaire zoekcapaciteit is ook gericht op het doorzoeken van panden op bijvoorbeeld informatiedragers of andere zaken die kunnen helpen bij militaire inlichtingen rond troepenbewegingen en vijandelijke strategieën. De vaardigheden en het materieel van deze militairen blijken volgens politiemensen

behulpzaam bij de soms ingewikkelde zoekingen waarmee de politie wordt geconfronteerd in haar werk. Zie het volgende voorbeeld uit 2014:

Vondst wapenkamer van de onderwereld in Loosdrecht⁴⁰

In Loosdrecht werden in december 2014 invallen door de politie gedaan in verband met de niet aflatende liquidatiegolf in Amsterdam. Daarbij werd een speciaal zoekteam van de politie geholpen door een Advanced Search Team van defensie bij het zoeken naar bewijslast, waaronder wapens. De invallen werden voorafgegaan door een verkeerscontrole in Amsterdam-Zuidoost waarbij twee mannen in een te controleren voertuig zich merkwaardig gedroegen. Dat leidde tot de invallen en uiteindelijk tot de ontdekking van een gigantische wapenopslagplaats van de onderwereld in Loosdrecht. Er werden zeventien kalasjnikovs gevonden, een AR15, zeven handvuurwapens, 36 handgranaten, duizenden stuks munitie en meerdere kilo's wit poeder (vermoedelijk cocaïne). De militairen konden met speciale apparatuur tot enkele meters in de bodem verborgen ruimtes opsporen. De wapens in het depot lagen overigens niet in een verborgen ruimte.⁴¹

4.3.2 Drie brigades en een zoekpiramide

Volgens politiemensen en militairen gaat het bij het landelijke Team Bijzondere Zoekingen van de politie om een klein team dat daardoor snel 'vol zit met opdrachten'. Een politiemedewerker geeft in een interview aan dat het team zich echt alleen richt op de complexe, bijzondere zoekingen waarbij vaak ook speciale apparatuur nodig is. Die taakafbakening is een van de redenen waarom bij zoekingen volgens hem af en toe wordt uitgeweken naar de krijgsmacht en dan juist ook voor de minder complexe zoekingen waarvoor het Team Bijzondere Zoekingen niet bedoeld is. Die zoekingen zijn dan vaak nog ingewikkeld genoeg voor politiemensen die het zoeken 'erbij' moeten doen, dus die zijn ermee geholpen. Desgevraagd geven de militaire zoekers juist aan dat zij als zoekspecialisten vaak bij de complexe zoekingen worden gevraagd en er niet zijn voor de eenvoudiger zoekingen. Dat vraagt om enige uitleg.

⁴⁰ http://www.telegraaf.nl/binnenland/23437191/_Wapendepot_ontmanteld_.html, bezocht op 29 december 2016.

⁴¹ <http://www.regio14.nl/2014/12/11/politie-ontmantelt-wapendepot-in-loosdrecht/>, bezocht op 29 december 2016.

De Koninklijke Landmacht onderscheidt vier zoekniveaus, door de geïnterviewde militairen aangeduid als de ‘zoekpyramide’. Op het laagste niveau staat de zogeheten *search awareness* waarover elke militair zou moeten beschikken. Het gaat dan om het zich bewust zijn van het belang van zoeken en zoekstrategieën. Op het middenniveau staan de *patrol search* en de *intermediate search*, die respectievelijk bedoeld zijn voor het patrouilleren ‘buiten de poort’ in oorlogsgebied en als neven-taak van een peloton. Op het hoogste niveau is er ten slotte de *advanced search*. In de zoekpyramide wordt ervan uitgegaan dat waar nodig kan worden opgeschaald of afgeschaald, naar gelang de complexiteit van een zoekklus. De personen die zich bezighouden met de top van de pyramide zijn volgens de geïnterviewde militairen echte ‘beroepszoekers’. Dan is het begrijpelijk dat zij het merkwaardig vinden als de politie aangeeft dat deze zoekers niet noodzakelijkerwijze op het hoogste zoekniveau worden ingezet. Wat politie en defensie verstaan onder het hoogste zoekniveau verschilt klaarblijkelijk, mede ingegeven door de andere doelstellingen en kerntaken van beide organisaties. Een van de politiemensen geeft in een interview aan dat het er niet om zou moeten gaan wie het beste is in zoeken, maar dat beide organisaties op een andere manier kijken en zoeken, waarbij ze elkaar goed kunnen aanvullen. Een medewerker van het ministerie van Defensie geeft aan dat de praktijk naar zijn idee (nog) anders is:

‘Ook is er altijd het krachtenveld dat regionale politie-eenheden niet investeren in eigen zoekkwaliteit omdat defensie zo “makkelijk” beschikbaar is. Voor deze investering in regionale eenheden heeft de Landelijke Eenheid geld en middelen beschikbaar, maar daar wordt marginaal gebruik van gemaakt.’

Tijdens ons onderzoek zijn er bij de landmacht in totaal acht Advanced Search Teams (AST’s).⁴² Voor deze teams is zoeken een hoofdtaak. Volgens de geïnterviewden zijn er altijd teams aan het trainen en zijn er in heel Nederland uiteindelijk steeds vijf of zes inzetbaar voor nationale operaties.⁴³ De oorsprong van de Advanced Search Teams ligt in 2007, toen defensie begon met het opleiden van militairen voor zoeken, onder andere voor de uitzending naar Afghanistan. Kennis omtrent zoeken (‘search’) is door militairen uit Engeland gehaald, waar de krijgsmacht deze expertise al goed had ontwikkeld onder andere als gevolg van de jarenlange ervaring in Noord-Ierland met de IRA.

42 Bij de Koninklijke Marine zijn er eveneens zoekteams die nationaal worden ingezet, dus ook voor politiebijstand. Deze casus beperkt zich tot de teams van de Koninklijke Landmacht.

De zoekteams gebruiken hun zintuigen om afwijkingen in de omgeving te ontdekken en zij maken geregeld gebruik van bijvoorbeeld een metaaldetector. Ook zijn zij in staat om ingewikkelde zoekingen uit te voeren in bijvoorbeeld heel kleine ruimtes of in situaties met weinig licht of zelfs volledige duisternis. Met een grondradar en een endoscoop kunnen de militairen tot enkele meters in de bodem kijken en verborgen ruimtes ontdekken. De betrokkenheid bij het vak wordt door een militair als volgt verwoord:

‘Ik denk dat het aandachtspunt is. Iemand heeft veel moeite gedaan om iets te verstoppert, het is een soort van puzzel. Aan de hand van kleine details ontdekken of iemand iets verstopt heeft, en dan het proberen te vinden. Hoe moeilijker hoe liever. Het is niet alleen het zoeken, maar ook de analyse vooraf. De psychologie die erbij komt kijken, kruip in de huid van de tegenstander. Een ruimte binnenkomen en kijken waar ik het zou verstoppert, controleren of het daar ligt.’

4.3.3 Uitvoering: vaak huiszoekingen

De zoekteams worden bij nationale operaties veelal gebruikt ter ondersteuning van de opsporing. Denk daarbij niet alleen aan de politie, maar ook aan bijvoorbeeld de FIOD, de Douane of de Koninklijke Marechaussee. Zo werd die laatste geholpen door leden van zoekteams bij het speuren naar illegale vluchtelingen in Nederlandse havens, waaronder de veerboot vanuit Hoek van Holland naar Engeland. In de *Defensiekrant* stond in 2015 nog een artikel over een zoekteam dat de FIOD heeft geholpen met het vinden van verborgen ruimtes.

Als de zoekteams worden ingezet voor bijstand aan de politie, helpen zij vaak met zoeken naar criminelen, inlichtingen en bewijs. Volgens de geïnterviewde politiemensen en militairen helpen de militairen meestal met huiszoekingen, maar ook bijvoorbeeld (bos)percelen, loodsen of voertuigen kunnen

43 De zoekteams zijn ondergebracht bij de 11e, 13e, en 43e brigade. De 11e brigade is de luchtmobiele brigade ‘met de rode baretten’. Zij beschikken over twee Advanced Search Teams. Die vallen onder het Regionaal Militair Commando (RMC) West en Midden en zijn bij nationale operaties vooral in West- en Midden-Nederland actief. De 13e lichte brigade en 43e gemechaniseerde brigade hebben elk drie teams en vallen respectievelijk onder het RMC Zuid en het RMC Noord. Het Korps Mariniers heeft ook eigen zoekcapaciteit, die ook wel voor nationale operaties wordt ingezet. De mariniers van het ‘Intermediate Search Team’ van 24 Assault Engineers zetten een stap voorwaarts. https://magazines.Defensie.nl/allehens/2016/08/03_bison-counter-eod.

worden doorzocht. ‘Eigenlijk alles waarin je wat kunt verstoppen’, zo geeft een van de militairen aan. Bij de zoeking wordt altijd een specifieke strategie toegepast die over het algemeen geheim blijft. De zoekers zijn naar eigen zeggen opgeleid in een organisatiecultuur waarin geheimhouding hen op het hart wordt gedrukt, omdat lekken van informatie – zeker in oorlogsgebied – levens kan kosten.

‘Geheimhouding, ja dat is echt een groot goed hier. Een van de grootste veiligheden die we hebben is dat procedures en dergelijke geheim blijven. Operationele kennis moet je geheimhouden, als een tegenstander dat weet schuilt daar gevaar in. Kijk naar de wapenwedloop die we in Uruzgan hadden met de bommenleggers daar. Die merkten dat we zochten met een metaaldetector, wat ertoe leidde dat na verloop van de tijd veel explosieven van hout waren. Daarom is het dus zo van belang om kennis geheim te houden.’ (interview, zoekteam)

De teams dragen volgens geïnterviewden opvallend vaak bij aan zaken op het terrein van de georganiseerde – vaak ook ondermijnende – criminaliteit. Dat komt omdat juist bij die zaken geregeld doorzoeken plaatshebben. Denk aan de bijstand in de zaak-Holleeder (in 2013), een zoekactie in het kader van witwaspraktijken (o.a. in 2012 en 2015) en bijstand bij zaken tegen motorbendes (in 2012). Volgens de militairen en politiemensen werden de teams de afgelopen jaren vaak ingezet in Zuid-Nederland, vanwege de intensieve aanpak daar van de georganiseerde misdaad: zie de volgende twee voorbeelden.

Inval coffeeshopketen

In 2014 doorzochten vier zoekteams van de Koninklijke Landmacht in één enkel weekend twintig panden in Brabant. De teams, afkomstig uit Oirschot en Havelte, hielpen de politie bij een groot onderzoek naar een criminele organisatie.⁴⁴ Die organisatie maakte zich vermoedelijk schuldig aan witwassen, hennephandel, valsheid in geschrifte, belastingfraude, corruptie en overtreding van de arbeidsomstandighedenwet. Onderdeel was een volgens de eigenaar ‘massale inval’ in coffeeshopketen The Grass Company in Tilburg en Den Bosch. Uiteindelijk werd er niemand aangehouden. De militairen zochten mee naar verborgen ruimtes. Ook de FIOD en de Arbeidsinspectie namen deel aan de invallen.

Liquidatieonderzoek

In de West-Brabantse gemeente Steenberghe hielp in februari 2015 een zoekteam bij het strafrechtelijk onderzoek naar de liquidatie van de 37-jarige Litouwer Gintas Macionis. Deze man was reeds een bekende van de politie en werd op 22 februari 2014 doodgeschoten in het nabije Huijbergen. Daarbij waren drie criminelen betrokken die deze liquidatie zorgvuldig hadden voorbereid. Macionis had een conflict met een bekende drugshandelaar uit Bergen op Zoom die veel invloed had in een bende van Bosniërs en Albanen. In het rechercheonderzoek naar deze zaak werden uiteindelijk twee drugsorganisaties blootgelegd. In verband daarmee werden drie mannen aangehouden en vijftien locaties doorzocht. Daarbij hielp, naast de militairen, ook de Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst mee. De zoektocht leverde een vuurwapen op. (Defensiekrant, 3 maart 2015)

De militairen geven aan dat wanneer zij bij een huiszoeking helpen, er vaak niemand meer in het pand is. De militairen zijn daarom vaak ook niet bewapend, hoewel dat eventueel volgens de ambtsinstructie wel zou mogen.⁴⁵ 'Dat is niet nodig: we zijn er om te zoeken en niet om personen aan te houden en geweld te gebruiken', zo zegt een van de militairen. Zowel politiemensen als militairen geven aan dat het de bedoeling is dat de politie tijdens de zoeking de veiligheid van de militairen garandeert. Vaak wordt het zoekgebied afgezet met zwarte schermen om nieuwsgierige personen – waaronder de pers – op afstand te houden en dragen de militairen een bivakmuts om niet herkend te worden. Behalve voor de eigen veiligheid, worden deze maatregelen ook genomen in het kader van het reeds aangehaalde geheime karakter van zoekingen. Uit de voorbeelden van de geïnterviewden en de door ons bestudeerde nieuwsberichten blijkt dat de zoekteams niet uitsluitend bij strafzaken worden ingezet. Er wordt ook veel – zij het een stuk minder – bijstand gevraagd bij vermissingen. De zoekexpertise werd bijvoorbeeld ook, naast andere onderdelen van de krijgsmacht, ingezet bij de vermissing van de broertjes Ruben en Julian in 2013 (zie hoofdstuk 1).

44 <https://www.defensie.nl/onderwerpen/weekoverzicht-Defensie-operaties/nieuws/2014/07/07/Defensie-ondersteunt-politie>, bezocht op 27 maart.

45 Zie §2.6.1.

‘Zelf maken we niet echt een onderscheid tussen een strafzaak of een vermissing of wat anders; zoeken is zoeken. Soms weten we ook niet echt in welk kader we worden gevraagd, maar is wel duidelijk dat we iets van boven tot onder moeten opentrekken. Dat maakt ons verder weinig uit.’ (interview, militair)

4.3.4 Afstemming militairen met de politie

In de praktijk is er altijd minstens één politiemedewerker bij de zoeking. Zowel de politie als defensie hecht eraan dat er steeds een of meer opsporingsambtenaren aanwezig zijn bij een zoeking. Het gaat erom dat er iemand aanwezig is die de zaak goed kent en zelf opsporingsbevoegdheden heeft. Het uiteindelijke proces-verbaal van de zoeking wordt opgemaakt door de politie, want de betrokken militairen zijn zelf geen opsporingsambtenaar en zijn daartoe daarom niet bevoegd. Vaak constateren de militairen wat en geeft de begeleidende politiefunctionaris aan of het interessant is voor het onderzoek. Denk aan een dubbele plank in een kast, een tas in een kruipruimte of een verstoring van de grond in de tuin. Op dat moment halen zij een politiemedewerker erbij:

‘Wij vinden niks. Wij zoeken en wijzen de politie ergens op en die geeft dan in het pv aan wat ze – weliswaar met militaire hulp – hebben aangetroffen. Wij komen daar helemaal niet als een soort vervangende politie. We doen gewoon ons zoekwerk en daarvoor hoef je helemaal geen opsporingsbevoegdheid te hebben.’ (interview, militair)

Voor de zoekers betekent het zoeken ook het onderhouden en trainen van de militaire vaardigheden. Hoewel een medewerker van het ministerie van Defensie daarover zegt:

‘Natuurlijk worden de skills en drills door alle nationale operaties goed onderhouden. Dat is een bijkomend voordeel voor defensie. Maar dit mag nooit de reden zijn voor een inzet. (...) Er moet een civiele behoefte zijn die wordt gearticuleerd in een bijstandsaanvraag van bevoegd gezag.’

De politiemensen merken in de interviews op dat de militairen bij nationale operaties vaak ‘tot het gaatje gaan’, waar zij mogelijk zelf al waren gestopt met zoeken. Een van de geïnterviewde militairen noemt het voorbeeld van de afperser die in 2015 filialen van de Jumbo-supermarkt in Groningen als doelwit had. Er zouden explosieven in het spel zijn. De politie zag het volgens de geïnterviewde militair niet zitten om alle schappen langs te gaan. Met de zoekprocedures en geavanceerde apparatuur van een militair zoekteam was dat voor defensie echter nog een goed te overziene klus. Zoals aangegeven speelt daarbij een rol dat de meeste politiemensen het zoeken helemaal niet als specialisme hebben en er nog (veel) ander werk op hen ligt te wachten. Ook speelt echter een rol dat zoeken naar forensisch bewijs echt van een andere orde is dan zoeken in oorlogsgebied. De militaire zoekteams weten dat het niet grondig doorzoeken in een conflictgebied levensbedreigend kan zijn. Hoewel de situatie bij een nationale operatie anders is, zijn de werkwijzen en de houding van de militaire zoekers wel gericht op grondig zoeken. Bij de politie wordt op een forensische manier gezocht naar bewijs, en een deel overslaan bij het zoeken heeft dan minder grote gevolgen. Als blijkt dat daar wellicht toch bewijs kan worden aangetroffen, wordt daar gewoon nog eens extra gezocht.

4.3.5 *Aandachtspunt: tegelijkertijd snel en procedureel zorgvuldig*

De geïnterviewde militairen en politiemensen zien nog wel enkele gezamenlijke lessen voor de komende tijd. Een leidinggevende van de zoekteams gaf aan dat het hem en zijn mensen soms stoort dat de zoekteams pas in een (heel) laat stadium te horen krijgen dat ze ergens worden ingezet voor bijstand aan de politie. ‘Wij hebben weliswaar een *can do*-instelling, maar de grenzen zijn een beetje in zicht.’ Desgevraagd geven politie en OM aan dat ze deze situatie herkennen, maar dat het in het belang van een strafzaak is om de militairen pas kort van tevoren te informeren en zo de kans op ‘lekken’ en stukgaan te voorkomen. Het gaat, zoals aangegeven, bij zoekbijstand door militairen immers geregeld om grote strafzaken tegen de georganiseerde criminaliteit met een grote druk op politie en OM.

Enkele geïnterviewde uitvoerende politiemensen tonen zelfkritiek en geven aan dat de zoekvaardigheden bij de politie momenteel niet op orde zijn en niet van hetzelfde niveau als de zoekcapaciteit van de krijgsmacht. ‘Wij stellen vaak ad-hoc teams samen om te zoeken en moeten dan ook nog vaak terug naar bijvoorbeeld een pand, omdat er niets werd gevonden’, zo geeft een van de poli-

tiemensen aan. Het gemak waarmee militaire zoekteams worden ingezet levert volgens deze politiemensen ook een aandachtspunt op.⁴⁶ Bij de politie zouden er hierdoor te weinig prikkels zijn om zelf de eigen zoekcapaciteit te verbeteren. Leidinggevende politiemensen en adviseurs van de korpsleiding van de Nationale Politie geven desgevraagd aan dat beslist niet de indruk mag ontstaan dat er wat mis is met de kwaliteit van het zoeken bij de politie. Volgens hen is met name tijdgebrek het probleem en het gegeven dat politiemensen na de laatste reorganisatie nog niet de weg weten naar interne (zoek)expertise.⁴⁷ Hun verwachting is dat het probleem met zoekingen en de inzet van de krijgsmacht vanwege dat laatste argument hooguit van tijdelijke aard zijn. Een van de militairen geeft aan dat defensie – zoals reeds is aangegeven – anders zoekt dan de politie en probeert in het interview weg te blijven van een kwaliteitsoordeel. ‘Wij hebben een andere aanpak en van origine ook een ander doel dan de zoekploegen van de politie.’

Verder werd reeds aangegeven dat de militairen hun werk vaak heimelijk, met een bivakmuts en letterlijk achter de schermen uitvoeren. De leiding van de krijgsmacht heeft daar moeite mee. Die zet immers in op zichtbaarheid in de samenleving, zodat de bevolking wat ziet en merkt van de krijgsmacht, en stelt: u vraagt een militair dus u krijgt een militair en die ziet eruit als een militair. Volgens de uitvoerende militairen zelf is het beter om gewoon maandelijks in de media (bijvoorbeeld in de *Defensiekrant* of in het weekoverzicht op de Defensie-pagina) aan te geven welke bijdrage de krijgsmacht nationaal heeft geleverd. Zij hebben niet zo’n behoefte aan zichtbaarheid tijdens de operatie zelf:

‘Je moet je voorstellen, de ene keer zit je in een villa die redelijk afgeschermd is, daar heb je geen pottenkijkers, maar de andere keer sta je in Den Haag in een volksbuurt waar iedereen elkaar op de hoogte houdt.’
(interview, militair AST)

‘Het is goed om zichtbaar te zijn voor de maatschappij, daar ben ik voor bezig. Maar kom je in de criminele wereld, dan hoef ik niet zo zichtbaar

46 Deze opmerking moet in perspectief worden geplaatst. We weten op basis van onze analyse in hoofdstuk 3 dat bij de meeste zoekingen door de politie geen sprake is van militaire bijstand.

47 Zo blijkt ook uit een e-mailcorrespondentie tussen een van de onderzoekers en een vertegenwoordiger van de korpsleiding van de Nationale Politie. Die geeft aan dat er geen enkele aanleiding is om te veronderstellen dat er bij de politie momenteel een probleem is met de kwaliteit van zoekingen. De interviews met de werkvloer van politie en krijgsmacht schetsen desondanks een ander beeld, zoals blijkt in dit (en ook het volgende) hoofdstuk.

te zijn. En het kan ook in een bericht in de media, ik hoef voor zichtbaarheid niet in uniform te staan.’ (interview, militair AST)

Politie mensen geven aan dat de kans op geweld tijdens een zoeking niet zo groot is, zo is hun eigen ervaring. Militairen geven echter aan dat de krijgsmacht helemaal niet zo veel zoekspecialisten heeft en dat de kans op herkenning bij hen daarom groot is. Zij veronderstellen dan dat herkenning de kans vergroot op dreiging en geweld vanuit het criminele circuit.

4.4 Defensie Duikgroep: wapens en stoffelijke overschotten

4.4.1 Duiken

Politieonderzoek leidt er vaak genoeg toe dat er ook onder water moet worden gezocht. Waar het doen van zoekingen een onderdeel is van de generale taakstelling van politie mensen, daar is duiken dat niet. De politie heeft weliswaar eigen duikers in dienst – alle arrestatieteams hebben eigen duikers –, maar toch maakt de politie volgens zowel de geïnterviewden als de open bronnen (waaronder de persberichten van defensie en de nieuwsberichten in de media) bij zoekingen onder water geregeld gebruik van duikers van de brandweer én de krijgsmacht. Dat doen ze, net als bij de zoekteams, toch ook weer vanwege de eigen specialismen en taakaccenten van deze duikers.

Zoektocht gedumpte wapenkist, vanwege sterke stroming

Duikers van de Defensie Duikgroep hielpen in 2011 de politie met een grootscheepse zoektocht naar een kist met wapens op de bodem van de rivier de Noord, bij Alblasterdam. Mevrouw M. de J. (49) uit Nieuw-Lekkerland stond in september 2010 samen met haar man J. de J. (50) voor een lastige keuze. Ze moest of haar zoon ‘verraden’ of haar zoon helpen, door een kist met wapens te verduisteren. Ze koos voor het laatste. ‘Voor je kinderen ga je toch door het vuur? Wat zou iedere andere ouder gedaan hebben? Wat zou u gedaan hebben?’ vroeg de Nieuw-Lekkerlandse zich woensdag 28 november in de rechtbank van Dordrecht hardop af. Zoon Sven werd samen met zijn neef Lennart in februari 2011 opgepakt voor grootschalige handel in wild en het bezitten van illegale wapens. De moeder van Sven had voor de aanhouding al gezien dat bij oma een kist

verborgen lag in de kruipruimte. ‘Ik vermoedde wel wat erin zat. Toen die polities hier kwamen zei ik tegen mijn moeder: “Ik ga nu iets doen, wat ik echt doe voor de jongens. Vertel je niks verder?”’ Door een bekentenis van Sven wist de politie dat de kist ergens moest zijn. Dagenlang werd er gezocht, maar er werd niet veel gevonden dat op een wapen leek. Slechts één deel van een afgezaagd geweer kwam letterlijk boven water.⁴⁸

4.4.2 Duikteams krijgsmacht

Relevant voor dit onderzoek is de Defensie Duikgroep (DDG). Dat is een zogeheten joint eenheid⁴⁹ die is ondergebracht bij de Koninklijke Marine.⁵⁰ Deze groep voert militaire duikoperaties uit en ruimt explosieven onder water. Ook worden ze ingezet voor reparaties aan militair materieel onder water en voor het controleren van havens op explosieven.⁵¹ De duikgroep is gestationeerd in Den Helder en bestaat uit drie teams: het *very shallow water*-team dat amfibische operaties ondersteunt van het Korps Mariniers, het diepduikteam en het bergings- en reconstructieteam. Daarnaast bestaat er ook nog een Maritiem Advanced Search Team. Ook werkt de Defensie Duikgroep intensief samen met de EODD bij explosieven onder water.

Een duikteam bestaat volgens de geïnterviewde militairen uit een duikmeester, een seinmeester en vier duikers. Daarnaast is er de duikofficier van de wacht. De duikgroep heeft voor de uitvoering van haar taken hightech apparatuur, zoals een onderwaterrobot die in een korte tijd een groot gebied in kaart kan brengen (Eppinga, 2014). Daarnaast maken ze gebruik van sonarapparatuur, die het zoeken in donker water zonder zicht mogelijk maakt. Verder zijn zij in staat om te zoeken in complexe omstandigheden, zoals in diep of vervuild water of in besloten ruimtes. Ook zijn de defensieduikers getraind in het bergen van slachtoffers onder water. Precies om al deze redenen wordt de duikgroep naast voor puur militair optreden ook vaak gevraagd bij nationale ope-

48 <http://www.alblasserdamsnieuws.nl/wordpress/tag/wapenkist>, bezocht op 13 december 2016.

49 Een joint eenheid bestaat uit militairen van vaak meerdere krijgsmachtonderdelen van landmacht, luchtmacht en marine.

50 Buiten de duikgroep kent de krijgsmacht nog meer duikcapaciteit, onder andere bij de *special forces* van de marine (kikvorsmannen va het Korps Mariniers) en het Korps Commando Troepen. Wij beperken ons echter tot de eenheid die de (meeste) bijstand aan de politie verzorgt.

51 <https://www.defensie.nl/organisatie/marine/inhoud/eenheden/Defensie-duikgroep>, bezocht op 13 december 2016.

raties voor het zoeken naar bewijsmaterialen of vermiste personen onder water. De duikers werden bijvoorbeeld ingezet bij een zoektocht naar in water gedumpte vuurwapens bij liquidaties in het criminele milieu (Amsterdam) en het zoeken naar vermiste personen en te water geraakte voertuigen. Denk daarbij ook aan voorvallen met verdronken sportduikers. Ook de raketwerper waarmee ooit de rechtbank van Amsterdam werd beschoten, werd gevonden door marieneduikers die de politie bijstonden.⁵²

4.4.3 Uitvoering: stoffelijke overschotten en vuurwapens

De duikers worden, als we mogen afgaan op de interviews en de bestudeerde nieuwsberichten, regelmatig ingezet, ook voor bijstand aan de politie. Dat geldt bij zowel vermissingen als strafzaken. Opvallend is dat de bijstand, net als bij de zoekteams van de landmacht, tevens wordt gebruikt om de militaire vaardigheden te onderhouden en te trainen. De geïnterviewde duikers waren weinig spraakzaam wanneer we vroegen naar voorbeelden van concrete inzet. Naar eigen zeggen heeft deze terughoudendheid weer te maken met de cultuur van geheimhouding die we al waarnamen bij de zoekteams:

‘We hebben gedoken voor onderzoeken waar vuurwapens gedumpt waren en andere onderzoeken, maar daar kan ons hoofd NATOPS [Nationale Operaties] van de marine meer over zeggen. Over het algemeen gebruiken we bijstand om te oefenen en ervaring op te doen voor de uitoefening van onze militaire taak.’

De terughoudendheid van de duikers is merkwaardig, omdat in het weekoverzicht van Defensie en in nieuwsberichten vaak en ook redelijk concreet wordt aangegeven waarvoor de duikers zijn ingezet. De politiemensen snappen de terughoudendheid wel, omdat de duikers op heel specifieke zaken worden ingezet:

‘Als er duikers worden ingezet, gaat het vaak om zaken waarbij grote maatschappelijke druk speelt, bijvoorbeeld een vermissing. De inzet is dan vaak hoog profiel, terwijl de inzet van de zoekers van de landmacht vaak heimelijk is.’

⁵² <http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1660460/2007/04/03/Raketwerper-populair-in-onderwereld.dhtml>, bezocht op 1 februari 2017.

Wellicht dat vanwege het hoogprofielkarakter van de bijstand over de duikers veruit de meeste nieuwsberichten werden aangetroffen (zie hoofdstuk 3). En dat geldt dan vooral de vermissingen. De politie wil graag alles op alles zetten voor de familie van een vermist persoon om deze levend dan wel dood terug te vinden. Dat is volgens politiemensen ook de reden waarom bij een vermissing – ook al is de kans soms heel klein om wat aan te treffen – vaak nog duikers van defensie worden ingezet. Een ander recent voorbeeld met grote maatschappelijke druk waarbij de duikgroep werd ingezet is de moord in 2014 op oud-D66-politica Els Borst in Biltoven. Daarbij werd in het Heidepark in die gemeente grondig gezocht naar verdachte voorwerpen.

Moord Els Borst⁵³

Ongeveer vijftien duikers van de Koninklijke Marine en de politie doken in 2014 in een plas in het bosgebied Heidepark in de buurt van de woning van oud-minister Els Borst. Daarbij werd ‘iets van metaal’ gezocht dat niet groot zou zijn. Waar de politie precies naar zoekt willen de duikers en een woordvoerder van het rechercheteam niet zeggen. Over de plas werden draden gespannen, waarlangs telkens twee duikers voetje voor voetje door het voornamelijk ondiepe water trekken. Ze zoeken met hun handen de bodem af. Forensisch rechercheurs speuren met metaaldetectoren de oevers van het ven af. Tussen het ven en het huis van Borst aan de Ruysdaellaan loopt veel politie. De duikers zoeken het ven in het Heidepark centimeter voor centimeter af. Eerder kamde de ME al het bosgebied uit. Borst reed twee dagen voor ze werd gevonden van een D66-congres terug naar huis. Vriendinnen vonden haar levenloze lichaam naast haar auto.

4.4.4 Afstemming en samenwerking met de politie

Met name bij de casus over de militaire duikers merken politiemensen wel op dat die soms ook worden ingezet zonder een formele aanvraag militaire bijstand. Zij zouden dan toch al in een specifiek water moeten oefenen en dan is het ‘twee vliegen in een klap’ als ze dan bijvoorbeeld meteen ook voor de politie een vuurwapen kunnen opduiken. Van de kant van het ministerie van Defensie wordt deze

53 <http://www.nu.nl/binnenland/3723036/duikers-zoeken-sporen-misdrijf-els-borst.html>, bezocht op 27 maart 2017.

praktijk sterk afgekeurd en met het huidige systeem van aanvraag militaire bijstand vrijwel onmogelijk geacht. Defensie dient immers steeds zicht te hebben op haar inzet, ook bij nationale operaties. De duikers geven zelf aan dat zij niets ondernemen zonder het hoofd NATOPS van de Koninklijke Marine in te lichten. Die geeft geconfronteerd met de informele bijstand aan dat een groter knelpunt is dat de duikaanvragen binnen de krijgsmacht nog te weinig vanuit de ‘joint eenheid’-gedachte worden bekeken. De genieduikers en de marineduikers zouden echt meer kunnen samenwerken. Een oud-marineduiker die we interviewden beaamt dat een kort belletje over en weer vaak de praktijk is, maar:

‘[Het is] wel in het belang van krijgsmacht en politie dat – vaak als de feitelijke bijstand al is begonnen – toch nog even de formele aanvraag wordt gedaan. Anders zit je met de juridische waarborgen en de formele titel waaronder de bijstand plaatsheeft.’

Om in te spelen op de behoefte van een snelle inzet van duikers bij een politieonderzoek, is voor de aanvraag van militaire duikcapaciteit tegenwoordig een versnelde procedure van kracht (Eppinga, 2014). In een convenant is op voorhand vastgelegd dat de ministers van Defensie en van Veiligheid en Justitie instemmen met de inzet van de Defensie Duikgroep voor bijstand in het kader van de handhaving van de rechtsorde.

Volgens de geïnterviewden vinden de duikoperaties voor de politie altijd plaats onder toezien oog van politiemensen. Daarvoor geldt dan wel: ‘Als er maar een politiecollega bij is die de zaak kent en goed aanwijzingen kan geven’, geeft een politiefunctionaris aan.

Duikers helpen bij onderzoek Mocro-maffia⁵⁴

In maart 2013 werd in de Amsterdamse Comeniusstraat de toen 21-jarige Marokkaans-Nederlandse man Rida Bennajem geliquideerd in de zogeheten Mocrowars. Als 19-jarige schoot hij twee mannen dood op straat zonder duidelijk motief, in 2012 beroofde hij juwelierszaken en hij liet zich naar verluidt betalen als ‘hitman’ om andere criminelen te liquideren. Totdat hij zelf aan de beurt was. Toen de politie zocht naar het moordwapen waarmee Rida was gedood, werden duikers van defensie ingeschakeld om onder water mee te helpen zoeken.

54 <http://www.parool.nl/amsterdam/om-moordenaar-bennajem-bekend--a3471505/>, bezocht op 6 februari 2017.

4.4.5 Aandachtspunt: ‘forensisch denken’

Punt is dat de militaire duikers pas recent hebben geleerd om ‘forensisch’ te denken door goed na te gaan hoe met een plaats delict onder water moet worden omgegaan. Denk aan het veiligstellen van bewijs. Dat blijft een aandachtspunt voor dit soort militaire bijstand.

‘Dat is moeilijk, want je kunt dan echt niet zomaar alles vastpakken en bijvoorbeeld even wat losrukken of naar de oppervlakte halen. Dat leren denken als een opsporingsambtenaar is echt wel even wat anders dan uitvoering geven aan een militaire operatie.’ (interview, militaire duiker)

Het lastige van het duiken is dat de opsporingsambtenaren van de politie – een enkel geval daargelaten – niet meeduiken en op de wal staan. Dan is het operationeel overleg tussen militairen en politie soms wat lastiger dan bij een zoekteam van de landmacht. Zij geven aan dat wellicht kan worden gedacht aan een cameraatje zodat de politiemensen aanwijzingen kunnen geven of kunnen reageren als duikers iets aantreffen. Toch vinden de duikers niet dat zij tekortkomen doordat zij zelf geen opsporingsambtenaar zijn. Ook deze militairen zitten niet te wachten op het zelf maken van processen-verbaal en het overnemen van politiewerk.

4.5 Military trackers mariniers: oude vaardigheden ‘afgestoft’

4.5.1 Spoorzoeken in het politiewerk

Sporen die in open terrein worden achtergelaten kunnen eveneens als forensisch bewijs helpen bij de reconstructie van gebeurtenissen of bij het vinden van personen. Hoewel er bij de politie veel expertise bestaat om bijvoorbeeld met DNA, telecommunicatie of aan de hand van vingerafdrukken de gang van mensen na te gaan en sporen bloot te leggen, is het kunnen spoorzoeken in open terrein geen gemeengoed. De Mobiele Eenheid wordt af en toe ‘op linie’ ingezet bij zoeken in open terrein, maar dat is toch weer een andere manier van werken dan het kunnen herkennen en interpreteren van verstoringen in de bodem, voetsporen, bandensporen en de gang van iemand nagaan via geknakte takjes en verder letten op alles dat afwijkt in een natuurlijke (bijvoorbeeld een bosachtige) omgeving. Dat is het terrein van de *military trackers* van het Korps Mariniers.

4.5.2 Spoorzoekers bij de krijgsmacht: military trackers Korps Mariniers

De military trackers van het Korps Mariniers zijn met recht de spoorzoekers van de krijgsmacht. Zij zijn getraind op het herkennen van sporen en het heimelijk volgen van doelwitten. Een military tracker heeft volgens de geïnterviewde mariniers ondanks de dreiging in oorlogsgebied idealiter toch voldoende rust in zijn hoofd om volledig gefocust te zoeken naar verstoringen en sporen in een bepaald werkgebied. Daarbij worden alle zintuigen ‘opengezet’, hoewel het vooral aankomt op goed leren kijken. Deze mariniers interpreteren en analyseren de aangetroffen sporen en lezen daarmee als het ware de omgeving. Zo kunnen de trackers onder andere aan sporen zien wat voor groep mensen zich over het terrein beweegt, hoe snel ze dit doen en of zij voeding bij zich hebben.

‘We zoeken op basis van een zogeheten entry en exit point. Je kijkt eerst of je kunt vaststellen hoe iemand het terrein is binnengekomen en via welke weg vervolgens het terrein werd verlaten. Tussen die twee denkbeeldige punten zoek je naar sporen en dat kan van alles zijn: van afdrukken, gebroken takjes tot kleurverschillen in de grond, bloeddruppels, etensreten, wat dan ook.’ (interview, tracker)

Hun geschiedenis loopt deels parallel aan die van de militaire zoekteams van de landmacht. Vanaf 2007 zijn de military trackers voor het eerst ingezet tijdens de uitzending in Uruzgan, onder andere om geïmproviseerde explosieven (IED’s) op te sporen. Ook nu werd de expertise grotendeels overgenomen van de Britse krijgsmacht:

‘Volgens mij is spoorzoeken de oudste wetenschappelijke discipline die er is (lacht). Toch doen wij het in Nederland nog niet zo lang. Het Korps Mariniers heeft de militaire tracking geleerd van de Engelsen en de militairen uit Brunei. In de jungle kan er door het dichte bladerdak van bovenaf geen zicht worden gemaakt. Hierdoor moet informatie vanaf de grond worden verkregen. Informatievergaring door tracking is hierin een goede werkwijze gebleken.’ (interview, tracker)

Een andere marinier geeft echter aan dat de Nederlanders in voormalig Nederlands Nieuw Guinea al hun eerste stappen hebben gezet om het vak van military tracking te beheersen. Deze military tracking wordt ook wel combat trac-

king genoemd en wordt in een militaire operatie gebruikt om uit te zoeken waar de vijandelijke troepen zich bevinden door hun sporen na te gaan.

‘Wanneer een groep mensen zich verplaatst, kun je veel lezen. Hebben ze eten achtergelaten, dan hebben ze voldoende voeding bij zich. Is er iemand gewond? Snelheid van verplaatsen, de grootte van de groep, enzovoort. Aan de hand daarvan kun je een aardige inschatting maken met wie je te doen hebt en hoe je daarop moet en kunt reageren. In de tropen heb je de beste omstandigheden en in Nederland is het minder.’

Volgens de trackers is hun vak heel spannend, omdat het zoals gezegd een hoge concentratie vergt. Na een uur spoorzoeken moet een collega de tracking overnemen. In oorlogsgebied wordt veelal voorbij de frontlinie gewerkt en is er steeds kans op geweld. De trackers ondersteunen in eerste instantie de eenheden van het Korps Mariniers en maken deel uit van het Maritime Warfare Centre dat beschikt over een Kenniscentrum Militair Optreden onder Extreme Omstandigheden (KCMOX). De trackers werken in kleine teams, maar minimaal met zijn tweeën.

‘Het is vooral kijken en waarnemen. Advanced Search onderzoekt de verstoringen en gaan ook de grond in, wij niet. In een uitzendgebied kan tracking erg gevaarlijk zijn. Je leest de omgeving onder bescherming van je collegae en zoekt naar een vast punt in het veld. Op het moment dat je daarheen loopt scan je de omgeving. De basis voor een tracker is dat hij een goede infanterist moet zijn, een master of patrouille. Hij moet goed zijn in contact drills en snel en adequaat kunnen reageren.’

Dubbele moord Middelburg

In de nacht van 18 op 19 juli 2011 wordt in de Middelburgse wijk Dauwendaele het echtpaar Schroevers om het leven gebracht. De jongeman die kort na de moorden wordt opgepakt is de ex-schoonzoon van het echtpaar. De dochter van het echtpaar had sinds 30 april 2009 een relatie met de uit België afkomstige Fred B. Deze relatie was naar haar zeggen vanaf het begin al niet goed: B. zou haar meermalen hebben mishandeld. Het stel besloot echter om te gaan werken aan de relatie en de verhoudingen leken te verbeteren. Een van de trackers geeft in het interview aan: ‘In Middelburg heb-

ben we sporen gezocht die konden vertellen hoe de verdachte de tuin in was gegaan. Of hij zich gecamoufleerd had en op welke wijze. Hieruit bleek dat hij tuinaarde gebruikt had. Ook zochten we naar zijn vluchtroute en een plek waarvandaan hij de slachtoffers observeerde.’⁵⁵

4.5.3 Uitvoering: stenengooiers, inbrekers, voortvluchtigen en vermisten

Een voorbeeld van zaken waarbij de trackers werden ingezet is de politie helpen met een sporenonderzoek naar aanleiding van stenengooiers op de A7 in Friesland. Daar werden meerdere malen vanaf een viaduct stenen op voertuigen gegooid. Ook werden de mariniers ingezet bij de vermiste broertjes Ruben en Julian (zie hoofdstuk 1 en het kader over Ruben en Julian hierna), bij de moord op Farida Zargar in Spijkenisse (in 2010) en voor sporenonderzoek na een aantal inbraken in enkele villa’s. Hoewel de trackers naar eigen zeggen veel minder worden ingezet dan de zoekteams en de duikers, slechts enkele tientallen keren per jaar, is het type zaak waarbij zij bijstand verlenen heel divers.

‘We hebben met de volgende soort zaken betrokkenheid gehad: zoektocht demente ouderen, zoektocht vermiste kinderen, vermoeden van moord of plek waar een lijk begraven ligt, bewijsvergaring en de ondersteuning van de Forensische Opsporing. Dat laatste is soms wel wat lastiger bij het vastleggen van de bevindingen. Politiemensen moeten op grond van onze rapportages hun proces-verbaal kunnen maken.’

‘We hebben in Zeist naar sporen van een woninginbreker gezocht. Er werd veel ingebroken en we werden kort na het ontdekken van de inbraak ingezet. Op de Antillen hebben we ook naar gedetineerden gezocht die ontsnapt waren en in Zeist hebben we gezocht naar Ruben en Julian. Dat laatste geval was meer meehelpen zoeken met de ME en de landmacht, dan echt sporen zoeken zoals wij dat normaal doen.’

Deze mariniers werken hierbij in relatief kleine teams, waarmee ze in korte tijd grote gebieden kunnen doorzoeken. Hoe meer begroeiing in een gebied, hoe makkelijker het te doorzoeken is voor de trackers wegens de kans op sporen

⁵⁵ <http://www.ad.nl/binnenland/verdachte-dubbele-moord-middelburg-was-militair-a21592b2/>, bezocht op 30 maart 2017.

(gebroken takjes en platgetreden gras bijvoorbeeld). Zij proberen zich steeds te verplaatsen in het hoofd van de verdachte of vermiste en te kijken naar aanloop- en vluchtroutes, tijdstippen, het weer en de persoon van de gezochte. Om die reden vinden trackers het plezierig als ze zich eerst kunnen laten bijpraten door de politie voor ze het terrein in gaan.

Ruben en Julian⁵⁶

Op dinsdag 7 mei 2013 wordt in recreatiegebied het Doornse Gat te Doorn een man aangetroffen die zichzelf van het leven heeft beroofd. Het blijkt te gaan om de 38-jarige Jeroen D. Als de politie de nabestaanden van Jeroen die middag informeren over zijn dood, horen zij dat zijn twee jonge zoontjes in zijn aanwezigheid zouden moeten zijn. Zij zijn echter in geen velden of wegen te bekennen. Bijna twee weken lang zoeken politie, militairen – waaronder trackers van het Korps Mariniers – en vrijwilligers met man en macht naar de kinderen, zonder resultaat.

Op maandag 20 mei is een man water uit een sloot aan het halen in Cothen voor de kikkervisjes van zijn zoontje. Als hij in een duiker (een waterdoorgang) kijkt, ziet hij daar twee beentjes uitsteken. De politie wordt gealarmeerd, en zij vinden de lichaampjes van de 9-jarige Ruben van der Schuit en de 7-jarige Julian van der Schuit.

4.5.4 Afstemming en samenwerking met de politie

De trackers zijn naar eigen zeggen bij de politie nog niet zo bekend als de duikers en de zoekteams, ondanks een speciaal aan hen gewijd artikel in het vakblad *Blauw* uit 2011. Als politiemensen van het bestaan weten van de militaire spoorzoekers, is dat grotendeels toeval.

⁵⁶ <https://www.nrc.nl/nieuws/2013/05/19/dertien-dagen-zoeken-naar-ruben-en-julian-wat-gebeurde-er-sinds-6-mei-a1434627>, bezocht 27 februari 2017.

Moord op Mariëlle Markgraaff⁵⁷

De 37-jarige Mariëlle Markgraaff is ‘een tragische dood’ gestorven. Dat zegt de politie maandagavond in Bureau Brabant. In het opsporingsprogramma wordt opnieuw aandacht gevraagd voor de raadselachtige moord in Helmond. De moeder van twee dochters werd twee weken geleden zwaargewond aangetroffen op het fietspad vlak bij het woonwagencamp aan de Bakelsedijk. Ze overleed ter plekke aan haar verwondingen. Op maandagavond 22 februari 2016 is de 37-jarige Mariëlle Markgraaff haar hond aan het uitlaten aan de Bakelsedijk te Helmond als zij wordt aangevallen. Zij wordt niet veel later door twee voorbijgangers gevonden. Zij proberen Mariëlle nog te reanimeren, maar dit mocht helaas niet meer baten. Bij het sporenonderzoek werd een beroep gedaan op trackers van het Korps Mariniers.

Een van de mariniers geeft over het bovenstaande voorbeeld in een interview aan:

‘In Helmond zochten we op een fietspad, in de nabijheid van een woonwagencamp naar sporen. Daar was iemand vermoord en we waren benieuwd of er vooraf geobserveerd was, vanaf welke plek en dat soort zaken. We waren hier toevallig bijgehaald omdat een marechaussee van ons gehoord had en de politiemensen wees op ons bestaan. Ze kennen ons bij de politie nog niet allemaal. Toen we op de locatie in Helmond aankwamen, merkten we dat veel sporen – toch ook nog heel verse sporen – al waren vervuild. Bijvoorbeeld met andere voetstappen, en – zo bleek – ook door een diensthond van de politie. Die hadden ze al vrolijk het terrein ingestuurd. Toen wij kwamen, konden we mede daardoor al niet meer echt bijdragen. Wat wij nodig hebben is eigenlijk hetzelfde als de recherche: een ruimte of een gebied dat verder onaangetast is gebleven.’

Uit het Helmondse voorbeeld blijkt hoe de politie de mariniers per toeval ‘ontdekt’ en vervolgens nog moet leren om met elkaar samen te werken en te zien wat – in dit geval – de trackers nodig hebben om echt van dienst te kunnen

57 <http://www.ed.nl/helmond/man-uit-helmond-aangehouden-in-onderzoek-naar-dood-marielle-markgraaff-aedc2960/>, bezocht op 30 maart 2017.

zijn. We hoorden meer voorbeelden van ‘spoorvervuiling’ of een te late inzet waardoor het spoorzoeken bijna onmogelijk werd.

Opvallend is dat deze mariniers vanwege de aard van het spoorzoeken vrijwel automatisch gewend zijn aan ‘forensisch denken’, wat de samenwerking met de politie ten goede zou moeten komen. Spoorzoeken en politiewerk hebben immers veel overlap. De militairen geven aan dat ze hun vermogen om forensisch te denken vergroten door te leren van de politie. Hoewel ze, zoals aangegeven, in tegenstelling tot zoekteams en duikers maar enkele malen per jaar worden ingezet.

‘Wij komen alleen voor ernstige zaken en voor de rest moet de politie zijn eigen broek ophouden. Het idee is wel om politiemensen op te leiden en dat wij alleen komen wanneer er echte expertise nodig is. Dus een soort taakaccenthouders bij de politie en de specialisten bij ons.’
(interview, tracker)

De trackers toonden ons ter inzage een Military Tracking Report, een gedetailleerd verslag van het spoorzoeken, dat zo gedetailleerd was dat opsporingsambtenaren op basis daarvan eenvoudig een proces-verbaal zouden moeten kunnen maken. De situatiebeschrijvingen en bevindingen doen direct denken aan een proces-verbaal. Zij het dat de mariniers niet denken vanuit ‘feiten en omstandigheden’ om een zaak rond te krijgen. Een opsporingsambtenaar zal op grond van de trackingrapportage moeten bekijken welke juridische formuleringen van toepassing zijn en wat strafvorderlijk de waarde is van de aangetroffen sporen en waarnemingen door de mariniers.

Aangegeven is dat tracking in oorlogsgebied erg inspannend en gevaarlijk kan zijn, omdat trackers de vijand geregeld letterlijk op de hielen zitten. De mariniers zijn daartoe goed bewapend. Tijdens nationale operaties zijn zij ongewapend en wordt hun veiligheid gegarandeerd door gewapende politiemensen. Want ook in de nationale omgeving zitten de trackers mensen soms letterlijk op de hielen.

‘Dan ben je bezig in Zeist om de politie helpen met inbrekers vangen, maar dan zit je voor je het weet bijna real life, met nog heel verse sporen, achter iemand aan. In dat geval zijn goede afspraken nodig tussen ons en de politie, want wij zijn niet ingehuurd om mee te helpen aanhoudingen te verrichten.’

De mariniers die wij interviewden maken zich niet druk om de formele aanvraagprocedure voor bijstand door de politie:

‘Hoe een aanvraag bij me binnenkomt, maakt eigenlijk niet zo veel uit, als op een gegeven moment de toestemmingslijn maar goed wordt uitgelopen. De uitvoerende laag belt ons gewoon. Dan geven we in eerste aanleg een informele advisering en die kan later geformaliseerd worden. De formalisatie kunnen we telefonisch regelen terwijl we aanrijdend zijn. Vaak laat ik dan al een team in een soortgelijk bos naar sporen zoeken zodat we al “ingetraind” zijn.’

In september 2015 werden de trackers ingezet bij de vermissingen van de 82-jarige Trees Noldus in de omgeving Henschotermeer, Utrecht. De vrouw was dement en verward weggelopen uit een zorginstelling. Vanuit de auto heeft de betreffende militair adviseur (de voormalig officier veiligheidsregio) destijds telefonisch toestemming geregeld voor de politie. Ook deze keer speelde weer mee dat het een zaak betrof met een mogelijk grote sociale impact. Destijds hebben vierentwintig mariniers per fiets en te voet het gebied uitgekamd. En uiteindelijk de vrouw na ongeveer twee dagen teruggevonden in Maarn. Voorafgaand aan deze bijstand reed de militair adviseur met een tracker naar de politie om daar eerst te kijken wat de trackers zouden kunnen betekenen, voordat eventueel een aanvraag bijstand zou worden opgesteld. Deze vorm van defensiehulp valt onder ‘advies en bijstand’. Deze marinier ging ook mee met de politie naar de familie van de vermiste om informatie te halen. Volgens de mariniers werkt dat ook het beste: ‘Hoe vroeger en hoe beter we zijn bijgepraat, hoe meer we kunnen betekenen. Die sporen moeten immers altijd in een bepaald perspectief worden geplaatst.’

4.5.5 Tracking bij de politie: ervaring in Rotterdam

Spoorzoeken in de betekenis van military tracking heeft nog geen evenknie bij de Nationale Politie. Echter, gemotiveerd door het reeds aangehaalde artikel in het politievakblad *Blauw* over tracking uit 2011 hebben enkele Rotterdamse hondengeleiders bij de mariniers een cursus gevolgd en leren de mariniers van de politiemensen om (nog) meer forensisch te leren kijken.⁵⁸

⁵⁸ Zie ook: <https://pencaritraining.wordpress.com/2016/12/>, bezocht 20 december 2016.

‘D. is Kerninstructeur Tracking bij de Eenheid Rotterdam. Hij is sinds 2008 werkzaam bij de hondenafdeling en heeft daarvoor bij de marine gezeten en vanaf 2002 bij de politie. Door de zaak van met vermiste meisje Farida Zargar in Spijkenisse uit 2010 raakte D. gefascineerd door spoorzoeken. In 2015 ging hij zich met goedkeuring van de Eenheidsleiding meer verdiepen in tracking en was er ook een permanent contact daarover tussen het Korps Mariniers en de politie. Zoals bij de zoekpyramide (§4.3) wil D. ook graag de wat eenvoudiger manier van spoorzoeken borgen bij de politie. De kerninstructeur kan zelf dan de wat ingewikkelder klussen op zich nemen en de mariniers worden – zoals zij zelf ook aangeven – pas om bijstand gevraagd bij de heel complexe zaken. Op de werkvloer moet D. echt hard werken om mensen enthousiast te maken. “De politie werkt wel met paragnosten, maar tracking vinden ze vaak nu juist echt *black magic hocuspocus*.” Echter, politiemensen raken volgens D. al snel overtuigd als ze zien hoe tracking bijdraagt aan boeven vangen.’

Opvallend aan bovenstaand interviewcitaat is dat er wordt geprobeerd een vorm van specialistische militaire bijstand uitsluitend bij uitzondering te gebruiken en zelf als politie de basisvaardigheden aan te leren voor spoorzoeken.

4.5.6 Aandachtspunten: pd-management

De politiemensen die we spraken over het spoorzoeken merkten op dat de inzet van de mariniers de politie ook direct bijvangst oplevert: zij wordt zich nog meer bewust van het volgens politiemensen soms slordige opereren op een plaats delict, het zogeheten pd-management, en de mariniers wordt een spiegel voorgehouden.

Een ander aandachtspunt volgens de mariniers is om de politie van dienst te kunnen zijn, zonder te worden overvraagd. De militaire werkzaamheden moeten immers gewoon doorgaan en daarom zijn de geïnterviewde trackers verheugd met het initiatief van de Rotterdamse politiemans, die echter zelf aangeeft nog veel missiewerk te moeten verrichten om spoorzoeken te beleggen binnen de politie.

4.6 De analisten en observanten van JISTARC

4.6.1 Observatie en analyse binnen het politiewerk

De vorige drie casussen hebben met elkaar gemeen dat het in de kern steeds gaat om bijstand aan de politie door het meehelpen zoeken. Of dat nu is zoeken naar sporen, verdachten, voorwerpen, ander bewijs voor strafrechtelijk onderzoek of naar vermiste personen. Bij politiewerk is goed kunnen zoeken cruciaal, wat ook geldt voor observatie en analyse. Denk aan een OT (observatieteam) dat een bepaalde verdachte volgt of surveillerende politiemensen die gerichte waarnemingen doen om een situatie nader te onderzoeken. Observeren en analyseren is feitelijk zoeken in bredere zin: politiemensen gaan op zoek naar bewijs door (gerichte) waarnemingen en zij zoeken naar patronen en verbanden in informatie.

4.6.2 Joint ISTAR Commando

De Nederlandse krijgsmacht heeft een eenheid die zich helemaal richt op analyse en observaties: de Joint Intelligence Surveillance Target Acquisition Reconnaissance Commando (Joint ISTARC, ook wel JISTARC). Deze eenheid is gevestigd in de Tonnetkazerne in 't Harde bij Ermelo. De eenheid valt onder het Operationeel Ondersteuningscommando Land dat de landmachtbrigades ondersteunt en waarvan bijvoorbeeld ook de geneeskundige troepen, de EODD en het CMI (zie volgende paragraaf) deel uitmaken. De oorsprong van JISTARC is het 103 ISTAR-bataljon. Dat was een eenheid van de landmacht die zich voor de vorming van JISTARC al richtte op vergelijkbare werkzaamheden en in 2011 is samengegaan met soortgelijke eenheden van de luchtmacht, de marine en de Koninklijke Marechaussee.

In het veld voorziet JISTARC de militaire commandanten van inlichtingen, kennis en informatie om beslissingen te nemen in de oorlogsvoering. JISTARC houdt zich voor de krijgsmacht volgens geïnterviewden bezig met interpretatie van de militaire vermogens van de vijand. Om inlichtingen te verzamelen kan de eenheid onder andere radiosignalen onderscheppen, alsmede observaties en verkenningen uitvoeren om gebieden in kaart te brengen.

Ook het zogeheten Raven-team, dat observaties doet met onbemande vliegtuigen, is onderdeel van deze observatie- en analyse-eenheid van de Nederlandse krijgsmacht. Voor dit onderzoek werd zowel met analisten als observanten ge-

sproken. Vanwege de aard van het werk zijn er nauwe contacten tussen deze eenheid en de MIVD, de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst. Wat overigens maakte dat juist bij deze eenheid een sterke cultuur bestaat van geheimhouding en een zekere terughoudendheid tegenover buitenstaanders (criminologen inbegrepen).

Hoewel het optreden van deze eenheid vaak onzichtbaar is, verzorgt deze volgens Kors (2015) toch op jaarbasis geregeld bijstand aan de politie. Duikers en (spoor)zoekers zijn zichtbaarder dan analisten, die vaak achter beeldschermen hun werk doen, en militaire observanten die helemaal niet op willen vallen. Voor analyse-bijstand aan de politie levert de krijgsmacht een zogeheten All Source Intelligence Cell (ASIC) met diverse subdisciplines aan analisten die op dat moment alleen met een enkele taak bezig zijn. In tegenstelling tot politieanalisten die vaak tegelijkertijd in meerdere rechercheonderzoeken meedraaien. Naast de algemene militaire analisten, zijn er nog analisten die vooral letten op de fysieke omgeving en er zijn analisten die vooral letten op menselijke aspecten als politiek en economie. Elk team heeft verder nog een administrator die werkzaamheden vastlegt en overzicht houdt. Dat is veel bureauwerk. De observatiespecialisten doen daarentegen waarnemingen in het veld en gebruiken daarvoor verschillende ‘sensoren’. Denk daarbij naast aan menselijke observanten ook aan onbemande vliegtuigjes (Ravens of drones), ‘gepantserde middelen’ en andere geavanceerde apparatuur.

4.6.3 *Uitvoering: op zoek naar patronen en profielen*

Een voorbeeld van politiebijstand door JISTARC zijn observaties (vanuit de lucht) tijdens een inbraakgolf in enkele grote steden, zodat de politie daarmee inbrekers op heterdaad zou kunnen aanhouden en leert hoe de inbrekers te werk gaan. Verder hebben deze militairen analysewerkzaamheden gedaan die waren gericht op het opsporen van seriebrandstichters.

Landelijk gezien werd in 2012 driemaal bijstand ten behoeve van analysecapaciteit geleverd door eenheden van defensie, in 2013 zevenmaal en in 2014 vijfmaal (Ministerie van Defensie, 2015). Het betrof hier onder andere doelgroepenanalyses, analyses van brandstichtingen en woninginbraken, en fraude- en terreinanalyse (Ministerie van Defensie, 2015). Politiemensen geven aan dat de militaire analisten en observanten niet per se beter zijn, maar wel anders opgeleid en andere methodieken gebruiken. Een politierespondent zegt daarover:

‘Wij denken zo anders dan de analisten van defensie, waardoor dat een grote meerwaarde voor ons heeft. Dat is wel heel erg leuk om te zien.’

De bijstand aan de politie wordt – ook bij deze casus – gedomineerd door strafzaken en in wat mindere mate ook openbare orde (waaronder deze keer niet alleen vermissingen, maar ook bijvoorbeeld bijstand bij grootschalig optreden). De capaciteit en expertise van de analisten hebben in enkele gevallen gezorgd voor een doorbraak in een politieonderzoek. Doorslaggevend daarbij zijn volgens geïnterviewde politiemensen zoals aangegeven de geheel eigen analysestrategieën en benaderingswijze door de militaire analisten. De verschillende disciplines binnen JISTARC werken geregeld samen, bijvoorbeeld door middel van een analyse van data door de analisten, gevolgd door observaties door de verkenningseenheden. Bij nationale operaties gebeurt de observatie veelal in burgertoneel, omdat de eenheid volgens de militairen het effectiefst is als zij ‘in de schaduw opereert’. Het betreft daarbij volgens het ministerie van Defensie een uitzonderlijke situatie. We noemden immers al eerder dat bij nationale operaties steeds in eerste aanleg wordt uitgegaan van een geüniformeerde inzet.

Ook de militairen van deze eenheid waren betrokken bij enkele geruchtmakende zaken, waaronder de zaak met de ‘kuilengravers’ in de bossen van het Limburgse Helden.

Bossen van Helden⁵⁹

In februari, april en juni 2008 werden in de Limburgse bossen drie valkuilen gevonden, met daarin een betonnen blok met metalen pinnen. Twee mensen raakten lichtgewond. Een van de gewonden viel in juni bij het uitzetten van een atletiekparcours. Een medewerker van de organisatie trapte in de val en raakte lichtgewond. De politie pakte een 37-jarige man uit het Limburgse Helden op op verdenking van betrokkenheid bij het graven van de valkuilen. In de media werd niet duidelijk dat er ook militairen hebben geholpen met de zaak tegen de kuilengravers. Desgevraagd geven die aan dat zij liever hebben dat hun bijstand aan de politie laagprofiel blijft.

59 <http://www.trouw.nl/tr/nl/4492/Nederland/article/detail/1265369/2008/06/15/Mogelijke-kuilengraver-in-Helden-betrapt.dhtml>, bezocht op 20 december 2016.

De militairen worden wel vaker ingezet bij misdrijven waarbij sprake is van serieplegers. Een voorbeeld dat Kors (2015) noemt in haar scriptie over JISTARC is een zaak waarin het ging om de diefstal van zitmaaiers.

Diefstal zitmaaiers⁶⁰

Uit schuren en van erven in het buitengebied van Hardenberg, Ommen en Dalfsen (Regio IJsselland) werden geregeld zitmaaiers gestolen, veelal met een waarde tussen de drie- en de tienduizend euro. Naast materiële schade was er in toenemende mate sprake van aantasting van het veiligheidsgevoel in de plattelandsgebieden. De zitmaaierdiefstallen waren op een gegeven moment zelfs aan de orde van de dag. De zitmaaierproblematiek bleek zich niet te beperken tot Hardenberg en omgeving maar betrof ook Twente, Drenthe, Groningen en Gelderland-Midden. Een onderzoeker uit de toenmalige regio IJsselland heeft uiteindelijk de aanzet gegeven tot de inzet van analysebijstand voor defensie.

4.6.4 Afstemming en samenwerking met de politie

Kors (2015) geeft aan dat er in de praktijk weinig operationele samenwerking is tussen defensie en politiemensen bij de analysebijstand. Volgens de door ons geïnterviewde militairen die observaties doen, is er operationeel gezien juist een prettige samenwerking met politiemensen, die goed vergelijkbaar is met de ervaringen van militairen en politiemensen met duik- en zoekteams. Militairen en politiemensen hebben naar eigen zeggen een mentaliteit van aanpakken. De analisten beamen echter het beeld dat er in de praktijk weinig samenwerking is met de politie. Beide groepen verrichten hun eigen werkzaamheden vanuit kazerne of politiebureau en zoeken elkaar (nog) niet actief op.

In twee grote steden hebben de militairen van het Raven-team van JISTARC geholpen met het aanpakken van respectievelijk een woning- en een auto-inbraakgolf. Over die laatste vertelt een van de geïnterviewde politiemensen:

60 <https://www.politie.nl/nieuws/2014/december/3/02-achterhoek-politie-roept-hulp-publiek-in-om-diefstal-zitmaaiers-tegen-te-gaan.html>, bezocht op 20 december 2016.

‘Wij kregen maar niet de vinger achter een bepaalde inbraakgolf in de stad. Toen kwamen we op het idee om via het leger een drone in te huren. Drone klinkt heel spannend, maar dat is gewoon een vliegende camera, dus mobiel cameratoezicht. Voordeel voor ons is het infraroodbeeld, waardoor je ook ’s nachts kunt vliegen op hotpottijden en dan ook onzichtbaar kunt blijven. Ons auto-inbrakenteam was al langer bezig met de auto-inbraken, maar dat ging telkens stuk. Inbrekers kenden ons en onze methoden. Nadeel voor ons is dat we in die tijd in de stad veel overvallen en andere dingen hadden waarvoor observatieteams nodig waren. Die konden wij dus niet gebruiken. Dus hadden we een alternatief nodig waarmee goed zicht op de wijk is en we uiteindelijk aanhoudingen konden verrichten.’

De militairen weten dat de inzet van Ravens en drones op het enthousiasme van politiemensen kan rekenen. Toch laten zij in interviews weten dat de krijgsmacht niet een soort verhuurbedrijf is voor geavanceerd materiaal voor andere overheidsdiensten. Een militair adviseur zegt daarover:

‘Zo af en toe heb je weer een déjà-vu. Dan moet je politiemensen nog een keer goed uitleggen dat een drone maar een middel is en wij werken met te bereiken effecten. Wat wil je als politie bereiken? Dan kunnen wij als krijgsmacht meedenken over doelen en personeel. Maar doe mij even een jeep of een Raven, dat kan niet.’

Bij de samenwerking tussen politie en JISTARC is het volgens zowel militairen als politie belangrijk dat er duidelijke richtlijnen zijn en duidelijke instructies. Dat brengt ons op de aandachtspunten die geïnterviewden noemden bij dit type militaire bijstand.

4.6.5 Aandachtspunten geïnterviewden: juiste vragen stellen

Zoals aangegeven wordt JISTARC voor zijn gevoel weleens gezien als verhuurbedrijf van geavanceerde apparatuur die de politie kan helpen bij haar taak. De militaire adviseurs en de militairen van de eenheid zelf dienen geregeld duidelijk te maken dat ze bij willen dragen aan een bepaald effect, maar er niet voor zijn om zonder meer spullen uit te lenen.

Een ander aandachtspunt beschrijft Kors (2015) in haar scriptie en hoorden we ook duidelijk in de interviews terug: de militairen kunnen alleen bijdragen als de politie een heldere en afgebakende vraagstelling heeft. Anders lopen de verwachtingen onbedoeld uiteen en levert defensie niet de diensten die de politie nodig heeft om, bijvoorbeeld, een zaak op te kunnen lossen met nieuwe opsporingsindicaties. De verwachting van de politie was dat de andere manier van analyseren wel nieuwe indicaties moest opleveren, maar volgens de militairen valt of staat het eindresultaat toch echt met afstemming, echt (in de praktische uitvoering) samenwerken en het duidelijk uitspreken van de verwachtingen.

‘Je moet ze echt de juiste vragen stellen, de juiste opdracht meegeven, want we zien wel steeds dat ze zich keurig aan de opdracht houden.’
(interview, politie)

Ten slotte ervaren zowel politiemensen als militairen dat met name de inzet van Ravens en drones politiek gevoelig ligt vanwege privacy van burgers. Er zijn in het verleden Kamervragen gesteld,⁶¹ WOB-verzoeken gedaan en journalisten hebben zich enkele malen beziggehouden met het onderzoek naar deze vorm van bijstand en het als privacyprobleem aangekaart bij de politiek.

4.7 De ‘wijk lezen’ met het CMI

4.7.1 Observatie en (wijk)analyse voor verbinding

De laatste van onze vijf casussen gaat over de bijstand aan de politie door het Civiel Militair Interactie Commando (CMI-Commando). De expertise van deze militairen sluit volgens de geïnterviewde politiemensen goed aan bij het streven naar gebiedsgebonden politiewerk, internationaal ook wel bekend als community policing (Terpstra, Bervoets & Van Os, 2012). We leggen hierna uit wat het CMI-Commando is, wat het doet en hoe de afstemming is met de politie. Zoals aangegeven is met deze casus bewust gezocht naar een op punten afwij-

61 D66 stelde in 2013 Kamervragen over de inzet van onbemande vliegtuigen als opsporingsmiddel. De toenmalige minister Opstelten gaf in zijn antwoord aan dat af en toe Ravens worden ingezet voor opsporing, maar ook voor openbare orde. Verder gaf de minister aan dat de landelijke eenheid van de politie zelf ook drones heeft, die echter op dat moment niet werden ingezet voor opsporing. Ten slotte gaf Opstelten aan dat de ervaringen van de Ravens en de politie-drones zouden worden meegenomen in een politiebrede visie rondom de inzet van dit soort onbemande vliegtuigen voor de politietoek (Kamerstuk 08-5-2013).

kend voorbeeld. Waar de andere casussen zich richten op de – meer voorkomende – bijstand bij strafzaken en vermissingen, is de bijstand die in deze paragraaf centraal staat (nog) geen gemeengoed. Ook betreft het niet zozeer ondersteuning van de recherche, maar gaat het vooral om ondersteuning van ‘blauw’ in het gebiedsgebonden wijkwerk. Het CMI-Commando kan voor zover bekend nog niet bogen op veel bijstand aan de politie. In de interviews stuitte wij op drie voorbeelden in drie verschillende steden waar het CMI-Commando de politie hielp met gebiedsgebonden politiewerk en dan meer specifiek het nagaan hoe de meldingsbereidheid en de aangiftebereidheid kon worden vergroot. Ons werd gevraagd de namen van de gemeenten niet te noemen. Uitzondering daarop is de inzet in Amsterdam die immers ook uitvoerig door de politie zelf gedocumenteerd is in een openbare onderzoeksrapportage (Dijkstra, 2015). Omdat we, derhalve, niet kunnen putten uit meerdere voorbeelden van inzet, concentreren we ons op de inzet in Amsterdam.

4.7.2 CMI-Commando

Het CMI-Commando is evenals JISTARC een onderdeel van het Ondersteuningscommando Landmacht. Ook het CMI is inmiddels een zogeheten ‘joint eenheid’ waarbij landmacht, luchtmacht en marine samenwerken. In tegenstelling tot de (spoor)zoekbijstand en de bijstand door JISTARC valt op dat bij het commando verhoudingsgewijs veel reservisten werken, ook in de officiersranggen. Punt is dat het voor de werkzaamheden van het commando nuttig is om te kunnen beschikken over de kennis van experts die bijvoorbeeld als psycholoog, econoom of antropoloog zijn afgestudeerd en in de burgermaatschappij ruime ervaring hebben opgebouwd. Sommige van deze reservisten zijn op die wijze een of meerdere malen mee op uitzending geweest. Het CMI-Commando legt in missiegebieden contact met de burgerbevolking, plaatselijke commandanten, politieke leiders en niet-gouvernementele organisaties (NGO’s). De eenheid brengt in beeld welke factoren invloed hebben op de samenwerking van de militairen en de lokale civiele omgeving. Op deze informatie stemt de commandant zijn operaties en besluiten af. De medewerkers zijn specialisten op het gebied van cultuur, openbaar bestuur, civiele infrastructuur, gezondheidszorg en psychologische oorlogsvoering. Dat laatste houdt in dat ze met een zogeheten PsyOps (Psychological Operation) de vijand, maar toch vooral de burgerbevolking in oorlogsgebied proberen te beïnvloeden om bijvoorbeeld het draagvlak van die bevolking voor de vijandelijke troepen te verminderen. Inmiddels

is daarmee door de Nederlandse militairen sinds 2007 veel ervaring opgedaan tijdens uitzendingen die ook aan andere militairen wordt overgedragen, met name ook van elite-eenheden.

CMI-Commando⁶²

Volgens de nieuwsbrief⁶³ van de eenheid verzorgde het CMI-Commando in 2015 een driedaagse cursus Stakeholder Engagement voor het Korps Commando Troepen in Roosendaal. De eerste dag werd besteed aan kennis over gedragsbeïnvloeding. Ook gingen docenten in op de principes Presence, Posture and Profile, die te maken hebben met houding, en ze onderwezen algemene gesprekstechnieken. Deze kennis werd gecombineerd met operationeel relevante culturele informatie en beoefend in gespreksituaties in een Malinese setting als gevolg van de uitzending van de groene baretten naar Mali. De cursus is al meerdere malen gegeven en er bestaat inmiddels ook een uitgebreidere versie voor de mariniers van de Braam van Houckgeestkazerne in Doorn.

De militairen van het CMI-Commando benaderen en analyseren in oorlogsgebied diverse doelgroepen aan de hand van procedures en protocollen. De rol en acceptatie van burgers is volgens de geïnterviewde militairen een belangrijk, zo niet het belangrijkste facet van het militaire optreden. Wat in de verte al doet denken aan uitgangspunten van community policing, het gebiedsgebonden politiewerk. Dat gaat er immers ook van uit dat politioptreden alleen effectief is als het kan bogen op de steun van de burgers (Stol, 1996). De bevolking is derhalve het primaire werkterrein van militairen die zich bezighouden met Civil Military Cooperation (CMIC).

4.7.3 Uitvoering: mee op pad

Volgens de geïnterviewde militairen en politiemensen is ook deze eenheid bij nationale inzet onopvallend actief. De betrokken militairen houden dat graag zo, omdat zij in die situatie het beste gegevens kunnen verzamelen. In Amster-

⁶² Gebaseerd op de Nieuwsbrief CMI 2015, op internet te raadplegen op <http://www.kvnro.nl/kvnro/1-cmi-co/nieuwsbrief-1-cmi-co>.

⁶³ *Ibidem*.

dam hebben militairen van het CMI-Commando in 2014 de plaatselijke politie in Amsterdam-West geholpen met het maken van contact met bevolkingsgroepen met een – niet-westerse – migratieachtergrond (Dijkstra, 2015). In het verleden waren er diverse pogingen om met buurtagenten netwerken op te bouwen en te onderhouden onder bijvoorbeeld Marokkaanse en Turkse Nederlanders, maar veel van die initiatieven verzandden of bleven beperkt tot een enkele gebiedsgebonden politiemedewerker die het netwerken in de vingers had (Bervoets, 2006; Rood, 2011). Het probleem bleef dat vanuit de bevolking in het gebied weinig animo was om te melden, aangifte te doen en bijvoorbeeld mee te werken aan vormen van burgerparticipatie. Bij toeval raakten politiemensen uit Amsterdam via de Politieacademie in gesprek met militairen van het CMI-Commando. De politiemensen hadden behoefte aan enigszins verwante professionals die hen konden helpen met ‘anders kijken’ naar de buurten en wijken in Amsterdam-West. Want, zo luidde de veronderstelling, mogelijk was het eigen politieperspectief onderdeel van het probleem met de bevolking.⁶⁴

Het project ging aanvankelijk van start onder de naam PsyCops, maar werd later veranderd in Anders Kijken. De eerste aanduiding zou de suggestie wekken dat militairen het gedrag van de bevolking zouden gaan beïnvloeden, zoals in een PsyOps-operatie. Dat beïnvloeden moest de politie uiteindelijk zelf doen, de militairen is dat bij een nationale operatie niet toegestaan. Doel van het project was om direct van de militairen te leren, maar ook om na te gaan of de doelgroepenanalyse die door het CMI-Commando wordt gebruikt in een later stadium door politiemensen zelf kon worden toegepast.⁶⁵ Dat zouden dan met name de wijkagenten moeten zijn. Militaire bijstand aan de politie door ‘groene’ eenheden is vaak maar kortstondig, voor de duur van een afgebakende klus. In Amsterdam hadden de militairen met enkele weken inzet meer tijd dan bijvoorbeeld een zoekteam of een duikoperatie, maar veel minder dan wijkagenten normaliter nodig hebben om zich een bepaalde wijk eigen te maken en zich er een beeld van te vormen. De protocollen van defensie bij de doelgroepenanalyse moesten helpen om het karwei binnen die paar weken te klaren en

64 Dat is op zich geen nieuwe constatering. Uit het proefschrift van Bervoets (2006) over politie en Marokkaanse jeugd blijkt al dat de Amsterdamse politie samen met hun collega's uit Gouda en Utrecht probeerde om via netwerken en een analyse van een buurt (en de culturele kenmerken van bewoners) effectiever te zijn bij de aanpak van criminaliteit en overlast.

65 Ook deze omgevingsanalyse (zij het in de vorm van een doelgroepenanalyse) is niet nieuw. Deze maakte reeds deel uit van het onderzoek door Bervoets (2006) dat zich deels op Amsterdam-West richtte. Door de criminoloog Beke werd rond 2010 een speciale gebiedsanalyse ontwikkeld met het doel om aan de hand van meerdere bronnen een wijk ook in sociaal opzicht in beeld te brengen.

men zou zich richten op twee specifieke buurten in Amsterdam-West. Uiteindelijk werd gekozen voor de Landlustbuurt en de Gulden Winckelbuurt in de wijk Bos en Lommer.

Werkwijze Anders Kijken⁶⁶

De benodigde informatie werd verkregen door als politie enerzijds met militairen in burger (!) interviews uit te voeren in de buurt en anderzijds het analyseren van openbare bronnen door militairen, zoals informatie op het internet. De interviews vonden plaats in een informele setting, waardoor de geïnterviewde niet het gevoel kreeg ondervraagd te worden. Diverse onderwerpen met bijbehorende vragen zijn door de militairen behandeld zodat de interviews gericht blijven op de intentie van het onderzoek. Het inhuren van tolken van Marokkaanse afkomst, die optreden als onderzoeker, geeft de geïnterviewden de mogelijkheid zich op juiste wijze uit te drukken zonder dat er een taalbarrière aanwezig is. Mensen werden willekeurig op straat aangesproken wat resulteerde in een mix van etniciteiten, leeftijden, opleiding en geslacht. De analyse richtte zich op mogelijke doelgroepen met een indeling naar bijvoorbeeld geslacht en afkomst. De bedoeling was dat de analyse resulteerde in een juiste samenstelling van groeperingen gekoppeld aan het te bereiken effect (meer contact en samenwerking tussen burgers en politie).

De militairen leverden een eigen onderzoeksrapport af dat integraal werd opgenomen in de eindrapportage van de politie (Dijkstra, 2015). Defensie heeft aldus een bestanddeel van een PsyOps toegepast en heeft op basis daarvan een beeld over twee buurten in Amsterdam-West gevormd. Het uiteindelijke doel was om de beelden van de politie met die van defensie te kunnen vergelijken. Op deze wijze is onderzocht of deze andere manier van kijken naar de wijk en haar burgers toegevoegde waarde kan hebben voor de politie. Uit het feit dat de politie de opgedane kennis wil ‘borgen’, mogen we opmaken dat er toegevoegde waarde is.

66 Gebaseerd op Dijkstra (2015).

‘We hebben vooral geleerd van de terugkoppeling – soms een-op-een – op ons eigen gedrag in de wijk. Wat moet je doen in een multi-etnische wijk en wat moet je laten. Er kwamen echt voor ons praktische aandachtspunten uit. Die gebruiken we nu ook bijvoorbeeld in ons werk met voetbalhooligans.’

4.7.4 Afstemming en samenwerking met de politie

Zoals beschreven gingen de militairen deels ook samen met politiemensen (veelal wijkagenten) de wijk in. De militairen deden dat in burger, omdat het opereren in militaire uniformen niet zou passen bij het doel en de omgeving waarin het project werd uitgevoerd. Het was niet de bedoeling dat de militairen als zodanig werden herkend. Wel was het, zoals aangegeven, zaak om met deze bijstand⁶⁷ informatie te verzamelen voor de doelgroepenanalyse en direct ook waar mogelijk feedback te geven op het opereren van de politiemensen in hun contacten met burgers. Voor zowel de militairen als de politiemensen was de samenwerking plezierig, mede omdat zij naar eigen zeggen meer aannemen van andere geüniformeerde overheidsambtenaren dan van trainers of wetenschappers die hun wat komen vertellen over werken in een multi-etnische omgeving.

‘Militairen staan voor ons gevoel dicht bij ons. Maar dan nog hoor, is het soms best confronterend om ook van je “vrienden” te horen dat je je wijkwerk gewoon niet handig aanpakt. Veel politiemensen zijn toch gevoelig voor kritiek. Maar ze brachten het voor mij in elk geval heel acceptabel.’

De militairen en politiemensen trokken enkele weken intensief met elkaar op en ook daarna bleven er – in de sfeer van advisering en ‘sparren’ – op een lager pitje contacten bestaan. Wat volgens de betrokkenen heeft geholpen is dat de projectleider van de politie zelf – net als een aantal militairen – psycholoog is en veel weet over gedrag en gedragsbeïnvloeding.

67 Juridisch gezien volgens Dijkstra eigenlijk een steunverlening (2015, p. 7), zie ook hoofdstuk 1 en 2.

4.7.5 Aandachtspunten geïnterviewden: vasthouden kennis

Zoals aangeven is het CMI-Commando voor zover bekend (nog) niet zo frequent ingezet voor bijstand als de (spoor)zoekers, duikers en de militairen van JISTARC. Dat heeft volgens de geïnterviewden deels met de onbekendheid te maken van deze eenheid in het politieveld. Daarbij speelt ook mee dat de inzet door deze eenheid soms politiek gevoelig ligt, zo blijkt uit berichtgeving in de media.⁶⁸ De inzet was volgens de geïnterviewden bedoeld om aanknopingspunten te vinden voor een beter contact met de bevolking in delen van Amsterdam-West. Zo kan ook worden gelezen in het Amsterdamse rapport van Dijkstra (2015). Omdat bij die zoektocht vooral de focus lag op burgers met een niet-westerse achtergrond, legden journalisten en sommige onderzoekers een verband tussen het initiatief en ‘etnisch profileren’ en zij deden het voorkomen of de militairen ook echt een PsyOps, inclusief beïnvloeding van de bevolking, zouden hebben uitgevoerd. Zoals aangegeven voerden zij echter slechts een bestanddeel – de doelgroepenanalyse – uit om de politie te helpen met haar gebiedsgebonden politiewerk. Door deze ‘framing’ door journalisten en wetenschappers nam echter de politieke gevoeligheid van deze specifieke bijstand toe.

Los hiervan blijkt het vasthouden van wat samen met en van de militairen werd geleerd nog een aandachtspunt. Deels wordt de opgedane kennis doorgegeven door de eerder betrokken politiemensen aan hun collega’s. Daarnaast wordt de kennis ook benut bij andere doelgroepen, zoals aangegeven, gebruikt de Amsterdamse politie de opgedane ervaringen nu ook – naar eigen zeggen succesvol – bij contacten met voetbalhooligans. De politiemensen geven ten slotte aan dat eraan wordt gewerkt om de kennis in te brengen in de opleiding van wijkagenten in de stad.

4.8 Tot slot

De specialistische bijstand aan de politie is er op meerdere terreinen, zo bleek al uit de vorige hoofdstukken. Wij keken in dit hoofdstuk echter alleen naar helpen met zoeken, analyseren en observeren. Dat zijn kernactiviteiten van de politie waarbij een enkele keer (trackers, CMI-Commando), iets vaker (JISTARC) of geregeld (zoek- en duikteams) militaire bijstand blijkt te worden geleverd.

⁶⁸ <http://www.volkskrant.nl/binnenland/leger-ging-in-amsterdam-met-de-politie-de-straat-op--a4074048/>, bezocht op 30 maart 2017.

Soms omdat de politie – even – te weinig of zelfs geen eigen capaciteit denkt te hebben op een specifiek gebied, maar ook omdat politiemensen (CMI-Commando, JISTARC) hopen dat zij kunnen leren van – klaarblijkelijk – een heel andere manier van kijken en doen.

Immers, wat opvalt is dat politiemensen gecharmeerd zijn van de gestructureerde manier van werken door de militairen en van hun toewijding. Militairen zijn op hun beurt geïnteresseerd in het forensische denken dat politiemensen met de paplepel krijgen ingegoten tijdens hun opleiding. Slechts een enkeling gaf aan dat politiemensen niet altijd zitten te wachten op de defensiehulp, omdat daaruit weleens zou kunnen blijken dat de politie haar taken niet aankan. Sommige geïnterviewde politiemensen en militairen geven, daarmee geconfronteerd, aan dat de bijstand niet moet worden opgevat als een brevet van onvermogen en als concurrentie. De militairen hebben niet het doel politiewerk over te nemen en hun meerwaarde schuilt volgens deze gesprekspartners vooral in ‘anders’ en niet zozeer in ‘beter’. Toch wordt daarmee door geïnterviewden een gevoeligheid gesignaleerd waarop we in het volgende hoofdstuk nader ingaan.

Wat verder in het oog springt, is dat de bijstand niet automatisch leidt tot een (permanente) intensievere samenwerking en uitwisseling van mensen en materieel. Er is bijvoorbeeld geen ‘joint’ zoekteam van militairen en politiemensen. Daarbij speelt uiteraard een rol dat de bijstandsverleners geen opsporingsambtenaren zijn en de militairen er volgens defensie alleen maar in incidentele gevallen – voor een beperkte duur – zijn om de politietaak te ondersteunen. De bijstand mag niet worden verward met het uitvoeren van de politietaak. In de uitvoering van de bijstand is de politie overigens niet zozeer aanwezig om zelf mee te doen en samen een klus te klaren: zij staan op de waterkant, geven aanwijzingen en soms (JISTARC) is er nauwelijks contact. Alleen bij het CMI-Commando gingen politiemensen en militairen actief samen met elkaar op pad en aan de slag.

Het valt wel op dat in een enkel geval van elkaar wordt geleerd bij de militaire bijstand. Bij de trackers van de mariniers stuitte we op een (nog kleinschalig) initiatief in Rotterdam om te bezien of de politie ook met trackers zou kunnen werken. De trackers leerden op hun beurt van de politie om forensisch te denken en ook de duikers leren van politiemensen hoe om te gaan met een plaats delict en forensisch bewijs. Militairen zijn daar in eerste instantie niet voor opgeleid. En in Amsterdam wordt geprobeerd de lessen die met de militairen in de wijk zijn opgedaan elders toe te passen en op andere doelgroepen. Bij de zoekteams en bij de inzet van JISTARC geven politiemensen en militairen aan

dat ze interesse hebben in elkaars manier van werken, maar troffen we toch minder concrete voorbeelden aan van het daadwerkelijk van elkaar leren en overnemen van werkwijzen en kennis.

Ten slotte valt op dat de bijstand er verder vooral is aan de recherche en minder aan blauw, wat deels te maken heeft met onze casusselectie, maar ook met het dienstenaanbod van de krijgsmacht. Waar vroeger de 'groene' militaire bijstand vaak bestond uit optreden bij openbareordehandhaving, daar is de specialistische bijstand nu vooral gericht op het inbrengen van heel specifieke expertise die goed kan worden benut bij rechercheonderzoek.

Ervaringen en beelden

5.1 Inleiding

In dit laatste empirische hoofdstuk wordt getracht met name de derde onderzoeksvraag te beantwoorden (zie §1.3). Gekeken wordt naar ervaringen met militaire bijstand. Het gaat dan zowel om – concrete – ervaringen als meningen. In dit hoofdstuk worden verder ook de redenen voor de bijstand bekeken; zowel voor de bijstand op zich als voor de toename ervan. Verder wordt ingegaan op de praktijk van de aanvraag en er wordt aandacht besteed aan de heersende opvattingen over de politietaak en de kerntaken van de krijgsmacht. De vraag is dan onder meer wie waarvoor zou moeten zijn en hoe moet worden omgegaan met overlap. Dit hoofdstuk is grotendeels gebaseerd op interviews met politiemensen en militairen, twee burgemeesters, twee officieren van justitie, een medewerker van het Parket Generaal van het Openbaar Ministerie, medewerkers van het ministerie van Veiligheid en Justitie en van het ministerie van Defensie. Deze geïnterviewden waren niet per se rechtstreeks betrokken bij de in het vorige hoofdstuk onderzochte casuïstiek.

5.2 Militairen over de vloer

5.2.1 Politiemensen en militairen: cultuurverschillen

De geïnterviewde politiemensen zijn inmiddels wel gewend aan de militaire ondersteuning bij het dagelijkse politiewerk, hoewel dat geenszins betekent dat de ondersteuning dagelijkse praktijk is en er elke dag militaire uniformen op het bureau zijn. Toch is er een toename van de bijstand. De op zich geringe jaarlijkse aantallen aanvragen die werden gepresenteerd in hoofdstuk 3 deden desalniettemin vermoeden dat het aandeel van de bijstand in het totale dagelijkse politiewerk niet altijd en overal merkbaar is. De politiemensen werden echter geselecteerd voor een interview, omdat zij concrete ervaringen hebben (gehad) met militaire bijstand. Op grond van het vorige hoofdstuk werd duidelijk dat de

hulp door bijvoorbeeld zoekteams en duikers voor politiemensen vanzelfsprekender is geworden. Hoewel minder frequent ingezet, raken ook de militaire spoorzoekers, observanten en analisten geleidelijk aan bekender.

Volgens de geïnterviewde politiemensen en militairen is de operationele samenwerking goed, omdat de beroepsgroepen op elkaar lijken. In hoofdstuk 2 werd al aangegeven dat een voorname overeenkomst is dat zowel politie als krijgsmacht een geüniformeerde overheidsorganisatie is, die hiërarchisch is ingericht en die inhoud geeft aan het geweldsmonopolie, de zogeheten zwaarmacht van de staat. In de ogen van de militairen en politiemensen trekt dat hoe dan ook een bepaalde type persoonlijkheid aan:

‘Het zijn toch vaak de praktisch ingestelde, nuchtere mensen die een soort *can do*-mentaliteit hebben. Ze zijn vaak niet voor een gat te vangen en ze houden van actie.’ (interview, politiefunctionaris)

Pas in tweede instantie benoemen de geïnterviewden ook enkele wezenlijke verschillen tussen de twee beroepsgroepen. Zowel politiemensen als militairen geven aan dat militairen zich in de uitvoering vaak loyaal opstellen en zonder al te veel tegenspraak een opdracht uitvoeren. Volgens eigen zeggen komt dat omdat militairen heel veel oefenen op ‘drills’ en het helemaal ‘uitlopen’ van vooraf vastgestelde procedures en protocollen. Politiemensen zijn in de ogen van de geïnterviewde militairen wat minder gedisciplineerd. Die geven op hun beurt aan dat die indruk kan ontstaan, omdat zij vaak wat eigenwijzer zijn en wedervragen stellen, daar waar militairen uitvoeren. De voornaamste verklaring is dat de politiemensen beschikken over discretionaire bevoegdheden en daarmee over beslissingsruimte in de uitvoering. De politie is een ‘street level bureau-crazy’ en de krijgsmacht is van oudsher een ‘machine bureaucracy’, hoewel er volgens militairen veranderingen zijn (Easton e.a., 2010). Militairen keuren de ‘eigenwijsheid’ van de politiemensen niet zonder meer af. Ze vinden dat zij en hun collega’s ook best wat meer zelf zouden mogen nadenken bij de uitvoering, hoewel andere militairen aangeven dat dit toch ten koste gaat van discipline en de kwaliteit van de uitvoering. Dat een koppel politiemensen tijdens een surveillance beschikt over ‘street level’ beslissingsruimte snappen de militairen wel. Ze kunnen echter minder begrip opbrengen voor politiemensen die ook bij werk dat heel goed en snel aan de hand van protocollen kan worden gedaan, zoals zoeken, hun autonomie blijven beklemtonen:

‘Ik snap dat politiemensen een broertje dood hebben aan protocollen, vanwege het maatwerk dat ze vaak moeten doen. Dan zijn die dingen natuurlijk star. Maar waar ze wel geholpen zouden zijn met procedures, zijn ze daar ook niet echt goed in. Alsof ze er een hekel aan hebben.’
(interview, militair)

Een tweede fundamenteel verschil volgens geïnterviewden is de ‘teamgeest’. De militairen zijn opgeleid om zo veel mogelijk in teamverband hun klussen te klaren. In de opleiding van politiemensen wordt zelfstandig denken aangemoedigd; militairen leren al in hun opleiding om het individu ondergeschikt te maken aan het teambelang. Zij leren bovendien dat het werk pas klaar is als het af is. Desgevraagd zegt een politieman daarover:

‘Ik herken dat wel. Ik heb het ook, hoor: als we zien dat we naar het einde van de dienst kruipen, worden we toch al wat onrustig en denken we aan de avond tv-kijken of dat je de kinderen nog van school moet halen. Of we willen pauze en even een sigaretje roken. Die gasten van defensie knallen gewoon door tot het doel behaald is.’ (interview, politie)

Daarmee geconfronteerd zegt een adviseur van de korpsleiding⁶⁹ dat bij de politie het werk nooit af is. Hij bedoelt daarmee ook dat de militairen zich vaak kunnen richten op één enkele klus, terwijl bij de politie – als ‘street level bureaucracy’ – het bordje altijd vol is en dan ook nog met meerdere klussen tegelijkertijd. De rechercheur heeft meerdere zaken, de analist meerdere analyseprojecten en de wijk-agent samen met de noodhulp vaak een ‘volle boodschappenlijst’ in de wijk. Bovendien wordt in studies over politiecultuur juist vaak gerapporteerd over de onderlinge solidariteit op het politiebureau, met name als er in ploegen en in projecten wordt gewerkt (bijvoorbeeld Van der Torre, 1999; Reiner, 2010; Landman, 2015). Dus de noodzaak om zelfstandig te werken binnen de discretionaire bevoegdheid, impliceert niet dat er geen teamgeest bestaat bij de politie.

5.2.2 Drie basishoudingen politiewerkvloer

Op het eerste gezicht zijn de geïnterviewde uitvoerende politiemensen positief over de defensiehulp. Na doorvragen kunnen echter drie basishoudingen wor-

69 In een reactie op een eerdere versie van dit onderzoeksverslag.

den onderscheiden, waarmee het beeld enigszins wordt genuanceerd. Wat betekent dat politiemensen zich met hun kijk op de militaire bijstand in de praktijk vaak ergens tussen deze drie basishoudingen bevinden.

Kritische fans: militairen alleen indien noodzakelijk

Allereerst zijn er politiemensen die oprecht heel tevreden zijn met het feit dat militairen komen helpen bij het politiewerk. Zij vinden dat de krijgsmacht nu eenmaal bepaalde capaciteiten in huis heeft die heel goed (ook) voor politiewerk kunnen worden ingezet. Zij geven wel aan dat er echt een verschil is tussen bijstand aanvragen en gebruiken, en ook echt als politie conclusies trekken over de eigen capaciteiten. Zij vinden dat de politie best wat kritischer mag zijn op de ‘inhuur’ en moet kijken wat ze een volgende keer beter zelf kan doen of zou moeten leren. Deze politiemensen vinden dat de politie door de militaire bijstand een spiegel krijgt voorgehouden.

‘De vraag is aan de orde wat de politie leert van de militaire bijstand. Dus: is het domweg hulp inroepen en laten uitvoeren, of er ook van leren? Ik vraag me verder af of er beleid is bij de politie over militaire bijstand. Of we echt duidelijk hebben wanneer wel en wanneer niet. Het is een gegroeide praktijk.’ (interview, politie)

Het aanvragen van specialistische bijstand is volgens hen een soort automatisme geworden, waarover niet verder wordt nagedacht. Zelf trekken zij wél conclusies. Zij vinden bijvoorbeeld dat uit de bijstand moet worden opgemaakt dat de politie bepaalde opsporingsvaardigheden niet (meer) beheerst.⁷⁰ Sommige geïnterviewde politiemensen schamen zich voor de hulp met zoeken, observeren en analyseren. Zij vinden dat de politie die kernvaardigheden zelf op orde moet hebben.⁷¹

70 Een van de geïnterviewde politiemensen verwijst in dat kader naar het boek *De Gekooide Recherche* (Princen, 2015) en het daarop volgende onderzoek *Handelen naar waarheid* (Huisman, Princen, Klerks & Kop, 2016) waarin een sterkte-zwakteanalyse wordt geboden rond de opsporing bij de Nationale Politie.

71 Zie ook het onderzoek *Vermisten op het spoor* (Van Leiden & Hardeman, 2017). Daarin wordt aangegeven dat politiemensen vaak te weinig recherche-ervaring hebben voor vermissingszaken. Op basis van hoofdstuk 4 weten we dat bij vermissingszaken geregeld ook defensie wordt gevraagd om bijstand te verlenen. Zij het dat het bij de bijstand dan vooral gaat om het fysiek zoeken naar een vermiste te land of onder water en zeker niet om het doorvragen bij een aangifte van een vermissing zoals in dat onderzoek aan de orde komt. Maar ook bij de vermissingszaken komt het aan op zoekcapaciteit.

‘Je moet jezelf eens afvragen welke opleidingen wij hebben rond zoeken. Iedereen wordt geacht dat er maar bij te doen, terwijl zoeken echt wel een vak is. Op dit moment heeft zoeken echter geen prioriteit.’
(interview, politie)

De geïnterviewde van dit citaat geeft verder nog aan dat politiemensen alleen tijdens de opleiding onderwijs krijgen in het verrichten van zoekingen. Eenmaal in de praktijk wordt er volgens hem nog weinig aandacht besteed aan het onderhouden van zoekvaardigheden. Verondersteld wordt dat politiemensen dat zoeken gewoon naast hun andere werkzaamheden doen en aan de kwaliteit wordt momenteel maar weinig aandacht besteed.⁷²

De politiemensen binnen deze categorie schamen zich vooral voor de hulp bij het gebiedsgebonden politiewerk door het CMI-Commando (zie het vorige hoofdstuk).

‘Dat wij als wijkagenten van militairen moeten leren om contact te maken met de wijk is een beetje de wereld op zijn kop en zegt meer over ons dan over die militairen. Daar hebben we juist veel aan gehad.’ (interview, politie)

Volgens deze eerste categorie is de militaire bijstand, kortom, een gegroeide praktijk waarover nog te weinig vragen worden gesteld en waarop in hun ogen ook nog geen visie is van de politieleiding. Verderop in dit hoofdstuk wordt duidelijk dat leidinggevende politiemensen daar heel anders over denken.

Pragmatici: schaarste en overvraging bij de politie

De tweede en volgens politiemensen grootste categorie zijn de collega's die de militaire bijstand wel best vinden en er eigenlijk ook geen verdere vragen bij stellen. In het kader van hun opsporingsactiviteiten verricht de Nederlandse politie dagelijks vele (door)zoekingen. En dat moet voor veruit de meeste politiemensen naast al het andere werk gebeuren. Die categorie vindt het dan han-

72 Een medewerker van de Landelijke Eenheid spreekt dit beeld, ermee geconfronteerd in een e-mail, nadrukkelijk tegen en geeft aan dat er klaarblijkelijk een kloof is tussen beelden van de werkvloer en in gang gezette ontwikkelingen. Momenteel wordt volgens hem bekeken welke aandacht er (verder nog) moet worden besteed aan speciale onderwijsmodules die betrekking hebben op zoeken en zoekingen.

dig als zij – met name bij complex, specialistisch zoekwerk – kunnen rekenen op de hulp van militairen. Zo is zoeken volgens politiemensen nu eenmaal tijdrovend en soms erg ingewikkeld en dan is het handig als specialisten komen helpen. En dan ook nog mensen die (bijna) voltijds bezig zijn met zoeken. De eerste categorie politiemensen die graag conclusies wil verbinden aan de bijstand, vindt deze pragmatische tweede categorie soms wat ‘gemakzuchtig’ en oneigenlijk gebruikmaken van de militaire bijstand. Deze ‘pragmatici’ geven zelf aan dat de politie echt niet alles moet willen en kunnen. De politie is in hun ogen nu eenmaal een organisatie waarbij de generale taakstelling domineert en waarin mensen worden geacht zich al zo veel onderwerpen en vaardigheden eigen te maken. Als puntje bij paaltje komt, maken ze toch zelf het proces-verbaal en zijn ze zelf aanwezig om aanwijzingen te geven en zicht te houden op de feitelijke uitvoering van de militaire bijstand. Zij erkennen kortom de schaarste bij de politie en denken niet dat deze een-twee-drie kan worden opgelost terwijl het werk intussen wel gewoon door moet gaan.

Pessimisten: liever geen militaire bijstand

Dan is er volgens politiemensen nog een kleine minderheid die terughoudend is tegenover de militairen en zelfs een zekere weerstand voelt. Deze politiemensen vinden het niet prettig dat er bijstand nodig is, omdat dit zou betekenen dat zij hun werk niet goed zouden doen. Het gaat hier in de ogen van de geïnterviewden om nagenoeg dezelfde categorie op de werkvloer die ook moeite heeft met de inzet van buitengewoon opsporingsambtenaren (boa’s) van de gemeente of private beveiligers. En ook zit deze categorie niet te wachten op burgers die ‘politietje’ gaat spelen (Bervoets, 2013, 2014; Van Stokkom & Bervoets, 2017).

‘Er zijn teams die een stap achteruit doen en zeggen: doen jullie het maar, jullie zijn de experts. Er zijn ook teams die vinden het misschien niet altijd heel leuk omdat ze zich gecontroleerd voelen omdat er andere uniformen aankomen. Dat wordt niet uitgesproken maar dat merk je aan de wijze van aanloop.’ (interview, militair)

Dit deel van de werkvloer vindt dat militairen zich profileren ten koste van de politie. Zoals aangegeven betreft het hier volgens geïnterviewden slechts een minderheid van de uitvoerende politiemensen.

Deels bestaat deze categorie volgens geïnterviewde politiemensen ook uit specialistische politiemensen die zijn opgeleid om te zoeken, duiken, observeren of te analyseren. Deze dienders zouden weerstand voelen bij het invoeren van specialisten van buiten. Desgevraagd geven in elk geval de politiezoekers aan dat de landelijke specialistische afdelingen nu eenmaal vaak klein zijn en zij best snappen dat hun collega's van de opsporing en basispolitiezorg een extern (militair) specialisme benutten dat snel voorradig is. Maar ze vinden het niet prettig.

De militairen geven in reactie op deze categorie aan dat zij echt niet zitten te wachten op het overnemen van politiewerk. Zij geven aan dat zij eerder het gevoel hebben te worden overvraagd dan dat ze behoefte hebben aan meer werk. Ook defensie kent immers schaarste aan mensen en middelen en van defensie wordt net als van de politie veel verwacht. De uitzendingen en terreurbestrijding moeten ook doorgaan. Militairen van in het bijzonder de zoekteams geven aan dat de bijstand voorheen nuttig was om de kennis en vaardigheden op peil te houden en te verdiepen. Nu, met de toegenomen bijstand is er naar hun idee sprake van een afnemende meeropbrengst op dit gebied.

Verder geven de militairen aan dat zij waar nodig en mogelijk de politie ondersteunen, maar zelf geen invulling aan de politietaak geven. Ze hebben geen behoefte aan het uitvoeren van voor de krijgsmacht oneigenlijke taken. Precies om die reden is er heel weinig draagvlak op de defensiewerkvloer om van militairen ook buitengewoon opsporingsambtenaren te maken om daarmee wellicht de bijstand te vergemakkelijken. In het vorige hoofdstuk schreven we al dat militairen (en politiemensen) zeggen deze opsporingsbevoegdheden helemaal niet nodig te hebben: zij klaren hun klus en de politie maakt het verbaal en doet het politiewerk.

5.2.3 *Leidinggevende politiemensen: efficiency*

Leidinggevendenden geven aan dat de toegenomen militaire bijstand pas iets is van de afgelopen jaren en dat het de vraag is welke visie erop zou moeten bestaan, anders dan dat politie en defensie praktisch gebruik kunnen maken van elkaars mogelijkheden. Over de heel specialistische bijstand of dure apparatuur die de politie zelf niet vaak gaat gebruiken, geven de leidinggevendenden aan dat die best blijvend kan worden 'ingevlogen' door militairen. Van andere bijstand zou best kunnen worden bekeken of de politie dat voortaan zelf kan.

‘Defensie heeft een andere redenering voor de aanschaf van middelen en organiseren. Heb je dit of dat in Afghanistan of Mali nodig? Dan moet je het aanschaffen of specialisten opleiden. Deskundigheid wordt in Nederland aangeleerd, spul wordt in Nederland aangeschaft. Dus in Nederland is heel veel deskundigheid en materiaal dat niet altijd gebruikt wordt. Bij de politie maken we de rekensom hoe vaak we het nodig hebben. Niet vaak? Dan kopen we het niet of minder. Detectieapparatuur, restlichtversterkers, zoekapparatuur: veel te duur om zonder meer aan te schaffen.’
(interview, leidinggevende politie)

De geïnterviewde leidinggevenden hechten, kortom, veel waarde aan een efficiënte inzet van een vaak duur specialisme en dure middelen. Zij staan er op zich voor open om eens na te gaan of elke politie-eenheid zou moeten beschikken over een eigen specialistisch zoekteam met een niveau dat vergelijkbaar is met de ‘advanced search’ van de krijgsmacht en het landelijk politieteam Bijzondere Zoeking. Zoals aangegeven speelt dan wel de te verwachten inzet een doorslaggevende rol en het feit dat dergelijke expertise ook bij de krijgsmacht beschikbaar is. Zij gaan er voorlopig van uit dat binnen de politieorganisatie de generale taakstelling blijft prevaleren boven specialisme, tenzij de politiek een andere, meer specialistische politie wil. Net als geïnterviewden bij het ministerie van Defensie geven de leidinggevende politiemensen aan dat de militaire bijstand goed uit te leggen moet zijn aan de belastingbetaler. Het heeft geen zin om defensiecapaciteit ongebruikt te laten en zelf zonder meer specialisten op te leiden en dure apparatuur aan te schaffen.

Wel is er volgens een van de leidinggevenden het punt dat in het hoger politiemangement soms moeilijker wordt gedaan dan op de werkvloer over de militaire bijstand. Volgens hem komt de terughoudendheid van sommige chefs voort uit de vrees dat de krijgsmacht zich profileert ten koste van de politie. Daarmee lijken deze leidinggevenden wat op de ‘pessimisten’ op de werkvloer. De leidinggevenden hebben bepaald niet het idee dat uitvoerende politiemensen de bijstand oneigenlijk gebruiken, omdat ze zelf geen zin zouden hebben om bepaalde werkzaamheden te doen of te leren. Ook menen zij dat het probleem met de kwaliteit op de politiewerkvloer wel meevalt of er zelfs niet is. Het probleem is volgens hen veel meer dat de politie ‘als noodhulporganisatie’ wordt overvraagd en, zoals aangegeven, nu eenmaal een organisatie is die in grote mate leunt op een generale taakstelling. De krijgsmacht is een specialistische trainingsorganisatie die er baat bij heeft om de politie te helpen en daarmee ook gelijktijdig haar vaardigheden op peil houdt.

De leidinggevend en enkele uitvoerende politiemensen die we interviewden zijn het er wel over eens dat de toegenomen bijstand de vraag oproept wat de politie zou moeten leren van de bijstand. Zij hechten zoals aangegeven nog het meest aan een efficiënte inzet van middelen en benadrukken dat elke tijd weer om een nieuwe herijking vraagt van de specialismen waarover de politie zelf zou moeten beschikken en wat extern, bij de krijgsmacht of bij andere (private of publieke) organisaties moet worden ‘ingevlogen’. Een van de leidinggevend en geeft aan dat het geen kwaad kan om de problemen van nu met ondermijning, internationale misdaad en terrorisme wat meer als een enkele overheid te bekijken in plaats van uit bureaupolitie:

‘Ik kan me voorstellen dat we gezien de internationale ontwikkelingen echt meer samen gaan doen en bijvoorbeeld niet alleen bij DSI operationeel gemengde teams gaan oprichten. We kunnen van elkaar leren, mensen en middelen uitwisselen en dan moet jij eens kijken hoe effectief je daarmee kunt zijn. De burger verwacht dat ook van ons, dus draagvlak kan het probleem niet zijn.’

De geïnterviewden ervaren dat defensie steeds belangrijker wordt op binnenlands gebied, maar het is volgens hen de vraag of het echt een structurele veiligheidspartner zou kunnen zijn. Een van de militaire adviseurs geeft aan dat de krijgsmacht in de binnenlandse veiligheid geen primaire processen heeft die een rol als structurele veiligheidspartner rechtvaardigen. Daarom blijft de rol vooral beperkt tot achtervang. Een van de geïnterviewde militairen geeft aan dat de vangnetfunctie tegelijk betekent dat defensie civiele overheidsorganisaties als de politie een spiegel voorhoudt:

‘De vangnetfunctie geldt immers als civiel het niet op orde heeft. Kennelijk heeft de politie haar zaken nu niet op orde en dan zijn wij aan zet.’

Geconfronteerd met deze opvatting vinden leidinggevend en bij de politie dat de situatie hier net iets te eenvoudig wordt voorgesteld. Zij vragen begrip voor een van de grootste reorganisaties in de publieke sector van de recente jaren en geven – nogmaals – aan dat als er al iets niet op orde is, dat naar hun idee komt doordat de organisatie zich na alle veranderingen nog moet ‘zetten’. Een van de leidinggevend en geeft in reactie op de vangnetfunctie verder aan:

‘Het is mooi als die keuze gemaakt wordt in samenwerking tussen politie en defensie. Maar als je een militair bent met trots voor je organisatie, dan vind je diezelfde constructie een vangnet voor politie waar politie het niet voor elkaar heeft. Er zullen best voorbeelden zijn dat de politie het niet aankan en dus defensie vraagt. En soms is het ook zo: als we te druk zijn, dan vraag je defensie. Maar de suggestie wekken dat wij onze zaken niet op orde hebben heeft een negatieve ondertoon. Het is gewoon gezond publiek management dat je niet binnen de politie van alles gaat organiseren dat defensie kan leveren. Dat is wat ik versta onder de vangnetfunctie. Dan klinkt-ie toch net even anders.’ (interview, politie)

Een medewerker van het ministerie van Defensie reageert op deze uitspraak en stelt:

‘Volledig mee eens. Ook belastinggeld kun je maar één keer uitgeven. Wij hebben bepaalde specialistische capaciteiten in huis vanwege ons werk in het buitenland. Het zou onzinnig zijn wanneer andere overheidsdiensten die dan ook, tegen hoge ontwikkel- en verwervingskosten, toevoegen aan het eigen arsenaal van capaciteiten.’

5.2.4 Bevoegd gezag: kwaliteit voorop

De bevroegde burgemeesters en officieren van justitie volgen de redenering dat de politie af en toe hulp van buiten nodig heeft om de klus te klaren. Ze kunnen ook begrip opbrengen voor het gegeven dat de politie niet zonder meer dure middelen kan aanschaffen en specialisten kan opleiden die elders binnen de overheid, bij de krijgsmacht, al voorhanden zijn. Ook kunnen zij er goed inkomen dat militairen ook vaak worden gevraagd wegens hun andere manier van kijken en optreden. Een van de officieren van justitie geeft aan dat volgens haar desalniettemin de tijd rijp is voor meer specialisme bij de politie.

‘Het principe van de generale taakstelling, dat iedereen zomaar alles moet kunnen is echt doorgesloten. Maar misschien is het ook aan de politiek om aan te geven wat voor soort politie we willen. In tijden waarin we tegen complexe problemen aan lopen als ondermijning, bovenlokale criminaliteit en financiële criminaliteit is misschien toch meer specialisme nodig.’

De geïnterviewde burgemeesters en officieren van justitie hebben de indruk dat nu vaker dan vroeger gebruik wordt gemaakt van militaire bijstand. Opvallend is dat zij de oorzaak zoeken bij een veranderde wereld na de aanslagen van 11 september 2001 in de Verenigde Staten. Zij menen dat de wereld na deze aanslagen wezenlijk is veranderd en dat het publiek in Nederland nu minder moeite heeft met een zichtbare krijgsmacht in het openbare domein. Waar vroeger weerstand was tegen militairen in het straatbeeld, daar vinden burgers dat nu volgens de geïnterviewden nodig en ook steeds normaler. De burger wil rondom veiligheidsthema's een duidelijk zichtbare overheid en ook een meer zichtbare krijgsmacht zou volgens de geïnterviewden passen bij die wens.⁷³ In het vorige hoofdstuk schreven we al dat de militairen zelf juist niet altijd blij zijn met zichtbaarheid tijdens de militaire bijstand. Zij hebben daarentegen geen moeite als achteraf in de pers duidelijk wordt dat ergens de krijgsmacht werd ingezet om de politie te helpen. Zoals aangegeven hebben sommige politiemensen het idee dat de krijgsmacht zich wel erg profileert en dat daarom de militaire bijstand zou zijn toegenomen. De burgemeesters en officieren van justitie achten dat niet onwaarschijnlijk, maar voor hen doorslaggevend zijn eerdere goede ervaringen die zich vervolgens via mond-tot-mondreclame verspreiden onder hun collega's bij gemeenten en het Openbaar Ministerie.

'Ik geloof dat ik vaker met defensie ben gaan werken, omdat ik van collega-ovj's positieve ervaringen hoorde. Bij het leger zijn ze vreselijk hiërarchisch en soms ook weinig pragmatisch, zoals bij de politie wel het geval is. Maar je krijgt dan echt een dedicated club militairen die goed getraind aan de hand van een protocol komt helpen. Met zoeken bijvoorbeeld.' (interview, officier van justitie)

Een van de geïnterviewde burgemeesters geeft aan meerdere malen terughoudendheid te hebben bespeurd bij de politie om militairen om hulp te

73 Deze respondenten baseren zich vooral op hun beelden. Draagvlak voor defensie is geen vanzelfsprekendheid en vergt voortdurend onderhoud (Homan, 2006). In 2014 verscheen een onderzoek door TNS NIPO naar het maatschappelijk draagvlak voor NAVO, defensie en buitenlandse zaken. Daaruit blijkt dat de bevolking weer de noodzaak voelt voor Defensie, gegeven de toegenomen internationale spanningen en terreurdreiging. In een conferentie over dit onderzoek, op 15 september 2014 georganiseerd door de Atlantische Commissie (een forum rond trans-Atlantische veiligheidsvraagstukken), reageert de Commandant der Strijdkrachten generaal Tom Middendorp. Hij geeft aan de hernieuwde steun een trendbreuk te vinden, maar dat het draagvlak mogelijk een 'dun laagje ijs' is. Zijn opvatting is dat het draagvlak bij het uitblijven van acute conflicten weer verdwijnt.

vragen. Met name leidinggeevenden zouden de bijstand in zijn ogen zien als toegeven dat de politie beperkte capaciteit heeft en mogelijk ook kwalitatief tekortschiet.

De burgemeester begint het gesprek door gelijk te zeggen dat hij vanuit de politiekant terughoudendheid bespeurde om militaire bijstand aan te vragen, vanuit het idee dat men dat zelf wel kon. Als voorbeeld noemt hij het verhaal van iemand die in een meer was verdronken en na weken zoeken nog niet was gevonden, tot de Defensie Duikgroep erbij kwam en het overschot binnen korte tijd gevonden werd. De vraag rijst dan waarom die bijstand niet eerder is aangevraagd. Zijn contactpersoon binnen de politie schoot onmiddellijk in de verdediging toen hij aankamte dat er een terughoudendheid zou zijn tegenover het aanvragen van bijstand. Die contactpersoon was van mening dat die bijstand ook helemaal niet nodig is en de politie het goed zelf zou kunnen.

De twee officieren van justitie geven aan dat zij geen zin hebben in al te ingewikkelde discussies: er is een kwaliteitsprobleem bij de politie.⁷⁴ Als de krijgsmacht beter kan voorzien in de behoefte, dan vragen zij liever militairen om mee te helpen met een strafzaak. Zolang die militairen maar dicht bij hun specialisme blijven en niet de rol van de politie gaan overnemen. Zij hebben echter niet het idee dat de militairen ook politiewerk doen en opsporingsbevoegdheden zouden moeten hebben.

‘Wel vraag ik van politiemensen om zelf eens te kijken naar de eigen zoekvaardigheden. Dat ze bij heel ingewikkeld zoeken het leger inroepen snap ik, maar een gewone tactische zoeking moet ik als officier van justitie al vaak genoeg slikken. Mensen zoeken slecht en zijn daarna vaak ook niet in staat om er een goed verbaal over te schrijven. Maar dat laatste moet je echt bij de politie laten, die moeten dat echt zelf kunnen.’

Een geïnterviewde bij het Parket Generaal geeft aan dat zij het beeld niet herkent dat er onvrede bestaat over de kwaliteit van de doorzoeken door de

74 Zoals reeds aangegeven in §4.3.5 geven leidinggeevenden en een adviseur van de korpsleiding aan – die laatste in reactie op een eerdere versie van dit onderzoeksverslag – dat er geen kwaliteitsprobleem is bij de politie voor wat betreft het zoeken. Omdat we slechts twee officieren van justitie hebben geïnterviewd, hebben wij hun opvattingen over kwaliteit voorgelegd aan het Parket Generaal van het OM om te zien wat het algemene beeld is. Beleidsmedewerkers daar laten in een schriftelijke reactie per e-mail weten dat zij geen aanleiding hebben om te veronderstellen dat er een kwaliteitsprobleem is bij – specifiek – zoekingen. Wel geven zij aan dat de kwaliteit van de opsporing een gezamenlijk aandachtspunt is van OM en politie, getuige de nota *Handelen naar waarheid* uit 2016 door S. Huisman, M. Princen, P. Klerks en N. Kop.

politie. Volgens haar is met name de gespecialiseerde capaciteit bij de politie weliswaar erg beperkt, waardoor vooral voor de gespecialiseerde zoekingen moet worden teruggegrepen op defensie. Dat is ook het heersende beeld bij de geïnterviewde militairen. Verwarrend is dan wel dat de leidinggevende bij de Landelijke Eenheid aangeeft dat defensie juist geregeld wordt gevraagd voor de tactische en juist niet voor de specialistische, bijzondere zoekingen. Deze verwarring werd al toegelicht in paragraaf 4.3.2, waarin bovendien nog een medewerker van het ministerie van Defensie werd geciteerd die expliciet aangeeft dat er te weinig wordt geïnvesteerd in de kwaliteit bij zoekingen bij de politie. Wat we daaruit mogen opmaken is dat geïnterviewden verdeeld zijn over het wel of niet bestaan van een kwaliteitsprobleem.

5.3 Redenen voor de bijstand

5.3.1 Aanvulling op wat politie niet in huis heeft

Een van de redenen om de specialistische bijstand te vragen is dat hij volgens geïnterviewden voorziet in expertise dan wel vaardigheden die de politie zelf (nog) niet in huis heeft. Die expertise van defensie is volgens geïnterviewde politiemensen niet altijd beter, wel anders en goed toepasbaar bij politiewerk. Soms is het specialisme er ook bij de politie – denk aan zoeken en duiken –, maar is er een gebrek aan personeel om te voorzien in een acute behoefte. Soms echter – denk aan de spoorzoekers – is er vooral sprake van een specialisme dat de politie erg goed van pas komt en dat ze zelf (nog) niet wijdverbreid binnen de eigen gelederen heeft.

Het bevoegd gezag heeft dat goed door. De door ons geïnterviewde officieren van justitie geven zoals gezegd aan dat ze bij ingewikkelde zoekingen steeds vaker denken aan het ‘inhuren’ van de militairen. De officieren van justitie beamen het beeld dat politiemensen zelf schetsen van in haast bijeengeroepen zoekploegen die aan het einde van de rit volgens deze magistraten ook nog eens moeite hebben met het – toegegeven, vaak ingewikkelde – zoekverbaal. Een van de geïnterviewde officieren van justitie geeft aan dat bij de krijgsmacht naast expertise over *profiling* ook veel expertise is over onderzoek naar wapengebruik en bijvoorbeeld expertise waarmee schoten kunnen worden gelokaliseerd. De militairen van JISTARC worden bijvoorbeeld ingezet waar strafzaken dreigen vast te lopen en baat hebben bij een andere kijk op de zaak. En dat is precies wat de militaire analisten en observanten bieden. Zij hebben toch weer een net wat

andere manier van waarnemen en analyseren dan analisten en observatie-eenheden bij de politie. We hebben niet het idee dat JISTARC wordt ingezet vanwege een specifiek tekort aan analisten en observatiecapaciteit bij de politie. Dat er militaire analysecapaciteit is gebruikt bij vastgelopen opsporingsonderzoeken, is volgens Kors (2015) mede het gevolg van de intensivering van de civiel-militaire samenwerking (project ICMS) in 2007. De hoop was destijds dat de politie nieuwe opsporingsindicaties zouden worden aangereikt door de militairen. Zoals aangegeven in hoofdstuk 1 en 4 is de werkelijkheid volgens Kors enigszins achtergebleven bij de ambitie, mede omdat de politiemensen en militairen (nog) niet dezelfde vaktal spreken en de verwachtingen daardoor over en weer soms ook niet scherp genoeg zijn.

Een adviseur van de Korpsleiding Nationale Politie denkt echter dat de vraag naar militaire bijstand zal stabiliseren of wellicht zal afnemen, als gevolg van de laatste politiereorganisatie. In een interview zegt deze:

‘Incidentele militaire bijstand wordt geleverd wanneer de politie zelf niet over een bepaalde expertise of gereedschap beschikt. Daar waar de afzonderlijke vijftientig regiokorpsen zelf nog wel eens expertise en gereedschap misten, is dat bij één nationaal politiekorps minder snel het geval. Dit wordt het uitputtingscriterium genoemd. De politie is nu van mening dat er altijd wel ergens in Nederland de benodigde expertise door de politie zelf geleverd kan worden. Dit duurt vaak wel wat langer. Recherchechefs hebben echter vaak nog directe lijnen met bijvoorbeeld de Advanced Search Teams van defensie. Deze kunnen dan de volgende dag op de stoep staan en zijn dus voor de plaatselijke politie praktischer om in te zetten.’

5.3.2 Toewijding en discipline

We gaven al aan dat er een betekenisvol cultuurverschil is tussen politiemensen en militairen. Bij de militairen wordt al in de opleiding nadrukkelijk aangestuurd op teamgeest, loyaliteit en discipline. In de praktijk uit zich dat volgens geïnterviewden in zeer deskundige en toegewijde teams. Juist om die reden zouden militairen worden gevraagd om te helpen. Een van de politiemensen spreekt over de ‘mindset’ van de militairen:

‘Waar wij op een gegeven moment denken aan koffie of aan de vrije avond, daar gaan die lui van die zoekteams door totdat ze wat gevonden hebben.’

Een leidinggevende van de politie waardeert de toewijding van militairen, maar vindt deze uitspraak vervelend, omdat het naar zijn idee geen goed beeld schetst van de politie. Hij geeft aan dat militairen zich vaak compleet kunnen richten op één enkele operatie. Waar militairen de ene klus na de ander uitvoeren, daar voeren politiemensen meestal meerdere klussen tegelijkertijd uit. Een rechercheur of analist heeft bijvoorbeeld vaak meerdere strafzaken op hetzelfde moment en kan zich zelden vrijmaken voor één enkele zaak. Bij de politie is als incidentgerichte organisatie voortdurende tijdsdruk, waardoor zij in tegenstelling tot de krijgsmacht vaak aan plannen (en trainen van vaardigheden) minder toekomt. Ook werd – in elk geval tot voor kort – bij defensie anders met arbeidstijden omgegaan dan bij de politie, wat maakt dat politiemensen op een gegeven moment worden geacht de klus te staken en de militairen nog verder kunnen en mogen.

5.3.3 Anders kijken

Soms wordt de militaire bijstand aangevraagd in de hoop dat militairen – die vaak toch echt anders zijn opgeleid dan politiemensen – niet alleen anders doen maar ook anders kijken. Dat was zeker zo bij de casuïstiek over de analisten en observanten van JISTARC en het CMI-Commando. Het Amsterdamse project waarin CMI een aandeel had, heette in tweede instantie niet voor niets ‘Anders kijken’. Juist vanwege de procedures en protocollen, de andere context en de andere opleiding kunnen militairen de politie volgens geïnterviewden helpen met het politiewerk.

‘Ik heb soms echt de behoefte om te sparren met militairen. Niet per se formele bijstand en een heel team maar gewoon eens kunnen bellen met een militair die mij vanuit zijn perspectief tips en ideeën kan aanreiken.’
(interview, politiechef)

Zoals aangegeven was het bij de inzet van de analisten van JISTARC zelfs de bedoeling dat het anders kijken van de militairen zou leiden tot (nieuwe) opsporingsindicaties bij strafzaken. Zoals aangegeven door Kors (2015) is dat geen verkeerde verwachting, maar is de kans daarop groter als er ook veel meer dan nu wordt samengewerkt en als de vraagstelling (opdracht) aan de militairen tevoren duidelijk is.

5.3.4 Last resort

Met name de spoorzoekers en de defensieduikers worden ingezet op incidenten en zaken die soms een grote maatschappelijke impact hebben: denk aan de vermissing van een kind, een demente oudere of een drenkeling. De spoorzoekers en duikers fungeren dan vaak als ‘last resort’. Om aan te geven dat echt alles op alles werd gezet om een vermiste te vinden of een moordwapen te zoeken wordt – soms ook als politiemensen er niet al te veel meer van verwachten – de duikgroep of een team spoorzoekende mariniers ingezet. Dat beeld wordt herkend door de drie geïnterviewden bij het Openbaar Ministerie. De officier van justitie zou om die reden aansturen op militaire bijstand. Een burgemeester gaf al aan dat hij de afgelopen jaren soms bij de politie terughoudendheid bespeurde om militaire bijstand aan te vragen, vanuit het idee dat men dat zelf wel kon. Politiemensen herkennen zich niet zo in dat beeld en geven juist aan dat ze vaak (ook) militaire bijstand aanvragen om nooit het verwijt te krijgen dat er te weinig moeite werd gedaan.

5.4 De toename: samenloop van ontwikkelingen

Motieven om militaire bijstand aan te vragen verklaren weliswaar *waarom* de defensiehulp werd aangevraagd. Zij geven daarmee nog geen verklaring voor de *toename* van deze specialistische bijstand. In de interviews komen diverse redenen voor die zijn terug te brengen tot vijf basisverklaringen.

Allereerst het aanbod: dan blijkt dat de uitzendingen van Nederlandse krijgsmachtonderdelen naar onder andere Uruzgan in Afghanistan (vanaf 2007) volgens militairen en ambtenaren van het ministerie van Defensie een enorme impuls hebben betekend voor de kennis en vaardigheden van Nederlandse militairen. Deze impuls kwam op het niveau van de casuïstiek al aan de orde. Afgezien van de duikers hebben de casussen in hoofdstuk 4 allemaal betrekking op kennis en kunde die vanaf de uitzendingen naar Uruzgan en Kunduz een vlucht hebben genomen, inclusief de expertise rond de zogeheten PsyOps door het CMI-Commando.

Die toegenomen expertise werd vervolgens ook bekend en actief onder de aandacht gebracht bij politie en bevoegd gezag. Een tweede reden is het zogeheten snoepwinkel-effect dat volgens met name politiemensen werd veroorzaakt door de invoering van de digitale *Catalogus Nationale Operaties*. Die moet overigens ook worden gezien als een van de ontwikkelingen in de geïntensiverde

civiel-militaire samenwerking. De catalogus zorgde volgens politiemensen voor een soort postordergids waarin de politie naar hartenlust kon bladeren op zoek naar een drone of iets anders waarmee ze geholpen zouden zijn in het werk. De politiemensen wijten dit effect aan de wens van defensie om zich te profileren. Militairen geven aan dat ze met de catalogus vooral overzicht willen bieden, maar echt niet het doel hadden om overvoerd te raken met nationale operaties. Dat zou immers ten koste gaan van actuele uitzendingen naar bijvoorbeeld Mali.

De derde basisverklaring voor de toename werd met name genoemd door het bevoegd gezag maar ook door politiemensen: goede ervaringen oftewel ‘wat werkt, dat vragen we nog eens’. Zoals we al schreven bestaat daarbij wel het gevaar om automatisch bijstand aan te vragen en niet lang stil te staan bij de vraag wat dit zegt over een mogelijk capaciteitsprobleem bij de politie.

Want – de vierde verklaring – de politie heeft haar capaciteit (nog) niet op orde. Dat zou een reden zijn voor politiemensen om externe (militaire) hulp te vragen en ook het bevoegd gezag, zo zagen we, stuurt daar af en toe op aan.

Op de vijfde en laatste plaats is het soms makkelijker om militaire bijstand aan te vragen dan eerst te zoeken binnen de voor politiemensen naar eigen zeggen soms nog ondoorzichtige nieuwe Nationale Politie. Een van de respondenten gaf aan (§5.3.1) dat deze verklaring minder zwaar zal gaan wegen, naarmate politiemensen na de reorganisatie beter leren de weg te vinden naar expertise binnen de eigen organisatie.

Het gaat hier om verklaringen die door geïnterviewden zelf worden genoemd. Strikt genomen is bij de derde reden (goede ervaringen) eerder sprake van een soort katalysator van de toename dan dat het een oorzaak is voor de toename. En de vraag naar externe (militaire) hulp bij de vierde verklaring is mogelijk eerder een gevolg van de toegenomen bekendheid van de mogelijkheid om militairen te vragen mee te helpen.

In de kern gaat het bij de toename om een samenloop van ontwikkelingen die maakten dat vraag en aanbod bij elkaar kwamen. In het vorige decennium kreeg de civiel-militaire samenwerking een impuls. Het dienstenaanbod van defensie nam bovendien toe als gevolg van de uitzendingen naar het buitenland en de krijgsmacht maakte er veel werk van om het dienstenaanbod onder de aandacht te brengen. Het aanbod sloot goed aan bij de vraag bij – met name – de opsporing om (tijdelijke) capaciteits- en organisatieproblemen, die volgens sommige geïnterviewden deels ook door de reorganisatie zijn veroorzaakt, op te lossen. Hoewel in mindere mate, werd de politievraag naar militaire bijstand

tevens aangewakkerd door de behoefte aan ‘anders kijken’ en te leren van andere methoden en werkwijzen.

5.5 De aanvraag van de bijstand in de praktijk

5.5.1 Procedures uitlopen: snelheid

Met name de uitvoerende militairen vinden dat de aanvraagprocedure militaire bijstand best een stuk korter en sneller zou mogen. Zij hebben er begrip voor dat er formele toestemming moet zijn, maar klagen soms over de duur ervan. Toch vindt het merendeel van de geïnterviewden dat de procedure voldoet. De door het NCTV opgestelde Factsheet militaire bijstand helpt hen daarbij. Daarin staan in hun ogen de voornaamste partijen die gekend en gehoord moeten worden vóór goedkeuring wordt gegeven aan de inzet van militairen. Met name de ambtenaren op de departementen van Defensie en Veiligheid en Justitie vragen zich af hoe het nog sneller zou moeten dan al het geval is:

‘Ook al is de factsheet voor de aanvraagprocedure mogelijk omslachtig en met veel tekst, het is in de praktijk routine, waarbij de partijen elkaar scherp houden en goed in contact staan met elkaar om alles af te kunnen vinken. Het is dan duidelijk wie wat al gedaan heeft en soms gebeurt dat gewoon even snel mondeling of over de telefoon. Ik maak het vrijwel nooit mee dat een aanvraag strandt omdat de procedure langer duurt dan nodig is, zodat de aanvraag niet meer nodig is.’ (ambtenaar ministerie van Defensie)

De beleidsambtenaren geven aan dat, waar mogelijk, al (vaker) wordt gewerkt met convenanten tussen de betrokken partijen om de bijstand te vereenvoudigen. Zo bestaan er inmiddels convenanten voor de duikers en de zoekploegen, juist omdat die frequent worden ingezet. De meeste geïnterviewden hebben geen grote bezwaren bij de formele bijstands aanvraag. De knelpunten liggen naar hun idee op een heel ander vlak: de onbekendheid met de procedure bij veel politiemensen, het gebrek aan een duidelijk aanspreekpunt binnen de politie voor de krijgsmacht en soms een onduidelijke taakverdeling tussen de militair adviseur en de militaire bijstandsverleners.

5.5.2 Militair adviseur: aan de hand nemen

Zoals in hoofdstuk 1 staat, heeft elke veiligheidsregio een militair adviseur, tot voor kort bekend als de officier veiligheidsregio (OVR). Vaak gaat het daarbij om een militair met de rang van majoor of kapitein die civiele partijen adviseert over eventuele militaire dienstverlening. De plek van detachering is volgens de meeste geïnterviewden goed uit te leggen: van origine was de militaire bijstand (in de volle breedte van het begrip) vooral gericht op rampen- en crisisbestrijding en daarom belegd bij de veiligheidsregio. Omdat de bijstand aan de politie vaak ook bijstand aan opsporing is, zou de militair adviseur eigenlijk bij de politie moeten worden gedetacheerd volgens een aantal geïnterviewden.⁷⁵ Beleidsambtenaren en militaire adviseurs geven echter aan dat hierin voorlopig geen verandering komt. Het is volgens hen veel belangrijker dat bij de politie meer kennis komt over de aanvraagprocedure van de militaire bijstand en dan maakt het niet eens uit waar de militair adviseur fysiek is ondergebracht.

‘Je moet echt de politiemensen door de procedure heen leiden, het is ook logisch dat zij zich er niet direct in hebben kunnen verdiepen. Of ze moeten vaker bijstand aanvragen, dan mag je best verwachten dat ze weten bij wie ze voor wat moeten zijn. Er is nu nog veel onduidelijkheid op de politiewerkvloer.’ (interview, militair adviseur)

De militair adviseur heeft een taak aan het steeds uitleggen hoe de procedure eruitziet en dat uiteindelijk het bevoegd gezag – een burgemeester of een officier van justitie – de aanvraag formeel moet indienen en niet bijvoorbeeld een wijkagent of een individuele onderzoeker. De Factsheet militaire bijstand speelt daarbij een rol als hulpmiddel.

75 Inmiddels is er nog een ontwikkeling die hiermee verband houdt en die moet worden genoemd om misverstanden te voorkomen. Om de militaire deskundigheid van het Openbaar Ministerie te waarborgen is bij het arrondissementsparket Oost-Nederland een bureau verbindingsofficier krijgsmacht ondergebracht. Bij dat parket is immers de zogeheten Militaire Strafkamer ondergebracht. De militair-juristen die door defensie bij dit bureau zijn gedetacheerd, verrichten hun werkzaamheden onder verantwoordelijkheid van de Arnhemse hoofdofficier van justitie (<https://www.om.nl/onderwerpen/militaire-zaken/militaire-kamers/>). Het bureau heeft echter géén functie ten aanzien van de operaties en de samenwerking tussen politie en defensie op het terrein van de specialistische bijstand zoals onderzocht in deze studie.

‘En je bent ook heel vaak bezig met wedervragen te stellen. Dan willen ze bij de politie een drone om inbrekers te vangen of een paar militairen en een pantservoertuig. Ik vraag dan steeds – in onze terminologie – welk effect ze daarmee willen bereiken. Welk doel hebben ze? De politie denkt toch vooral in middelen en vindt het soms zelfs lastig dat wij ze die vragen stellen en dwingen aan te geven wat ze ermee willen.’ (interview, militair adviseur)

In de interviews geven uitvoerende militairen en politiemensen aan dat ze snappen dat de procedure zuiver moet zijn, maar dat ze af en toe een wrijving waarnemen tussen de militair adviseur en de militairen die de feitelijke bijstandsverlening doen:

‘Dan moet de adviseur echt eerst zelf zijn oordeel hebben geveld en zich met de bijstandsaanvraag hebben kunnen bemoeien anders heb ik zo een paar voorbeelden waarbij een militair adviseur uiteindelijk voor de bijstandsaanvraag gaat liggen. Er is af en toe spanning tussen de NATOPS-lijn en de eenheden van de krijgsmacht.’ (interview, politie)

Desgevraagd geven de militair adviseurs aan dat zij niet moedwillig een aanvraag tegenhouden, maar er namens het ministerie van Defensie op moeten toezien dat de procedure echt loopt zoals het moet. Daarmee komen we op het verschijnsel van de zogeheten informele militaire bijstand.

5.5.3 *Formeel en informeel*

In het vorige hoofdstuk kwam al ter sprake dat in het verleden de bijstand aan de politie niet altijd formeel werd aangevraagd. Duikers die hun ‘uren moesten maken’ werd gevraagd om tijdens een training ook nog even een vuurwapen voor de politie op te vissen, en op die wijze maakten politiemensen vaker gebruik van militaire capaciteit. In het vorige hoofdstuk werd ook aangegeven dat het ministerie van Defensie graag overzicht wil van en zicht op de ingezette defensiecapaciteit. Het keurt de informeel gegroeide praktijken nadrukkelijk af. Wel begrijpen zij dat er vaak een voortraject is bij de formele bijstandsaanvraag. Zeker als politiemensen en militairen elkaar kennen (‘bij elkaar in de telefoon staan’), kan het lonen om eerst samen te ‘sparren’ over nut en noodzaak van de bijstand voordat de formele procedure wordt opgestart. Militairen zeggen dat zij ook dan – mede uit zelfbescherming – duidelijk maken dat hun gesprekspartner uiteindelijk de bijstand formeel moet aanvragen. Dus een informeel

voortraject kan leiden tot formele militaire bijstand. Het is echter niet de bedoeling dat in het informele voortraject al een groot deel van de bijstand wordt uitgevoerd, volgens de geïnterviewden.

De in het verleden gegroeide praktijk van de informele uitvoering van de bijstand (anders dan het adviestraject vooraf) kostte de krijgsmacht uiteindelijk veel geld en is daarom volgens de leidinggevende militairen onwenselijk. Zij hebben echter geen probleem met het kleinschalige, kortdurende ‘sparren’ en vragen om advies. Elkaar bellen of mailen voor een advies is ook een vorm van militaire bijstand maar niet zo grootschalig dat daarvoor toestemming nodig is. Die bijstand valt in hun ogen eerder onder ‘burenhulp’ en netwerken. Pas als er aanspraak wordt gedaan op defensiecapaciteit is de formele procedure nodig.

‘M. wordt nu regelmatig gevraagd door agenten op straat of rechercheurs. Die hebben zijn nummer, bellen hem op: “Kun je niet even komen?” Maar dat kan niet. Dan moet een aanvraag worden gedaan.’
(interview, militair)

De zogeheten informele inzet is volgens geïnterviewde medewerkers van de Korpsleiding Nationale Politie en het ministerie van Defensie bovendien een risico voor met name het bevoegd gezag en strafrechtelijk onderzoek. Onjuist verkregen bewijslast kan immers een onderzoek in moeilijkheden brengen. Bovendien is ‘ongedekte’ inzet een risico voor de rechtspositie van de militair wanneer er iets gebeurt, zoals een ongeval.

5.5.4 Politie: nog zoekende

Van oudsher bestond de bijstand aan de politie uit ondersteuning bij openbare-ordehandhaving, zo bleek uit hoofdstuk 2. In de praktijk zien we echter dat de meeste specialistische bijstand aan de politie van doen heeft met opsporing. Vanuit die optiek is het volgens politiemensen merkwaardig dat zij voor de aanvragen militaire bijstand bij het CCB dienen aankloppen, het bureau Conflict- en Crisisbeheersing waarover elke politie-eenheid beschikt.

‘Die club bel je voor openbare orde, voor de Mobiele Eenheid en dat soort dingen. Voor ons rechercheurs staat ze toch wat verder van het werk af. Ik snap dat we ergens een overzichtspunt moeten hebben waar we alle militaire bijstand verzamelen en er zicht op houden. Maar CCB is dan een gekke.’ (interview, politie)

In de praktijk bellen politiemensen vaak met de militair adviseur. Die loodst hen dan door de aanvraagprocedure en stelt bijvoorbeeld voor om contact op te nemen met het CCB. Leidinggevend van de politie herkennen de bezwaren die kleven aan het beleggen van de aanvraag militaire bijstand bij het CCB:

‘Ik ben een echte openbareordeman. Vraag mij niets over zoekteams. Als wij worden gebeld over openbare orde kunnen wij een politiecollega niet alleen procedureel helpen maar ook inhoudelijk ondersteunen met advies. Bij strafzaken en recherchewerk wordt dat toch moeilijker. We kunnen dan wel op procedure helpen, maar we kunnen een collega die dan belt uit de eenheid niet helpen met inhoudelijk advies.’ (interview, politie)

De leidinggevende politiemensen geven aan dat momenteel binnen de Nationale Politie nog wordt gezocht naar een methode waarbij de politie (net als defensie) beter zicht krijgt op de feitelijke bijstandsaanvragen en die ook kan fungeren als inhoudelijke helpdesk.

Om dit knelpunt te ondervangen zou volgens een van de geïnterviewden bij de politie een soort bijstandsloket moeten komen. Een centrale plek waar goed ingevoerde politiemensen andere politiemensen adviseren over de eventueel in te zetten bijstand. En waarbij ook meteen wordt gekeken of bijvoorbeeld bij een zoeking niet ook het eigen landelijke zoekteam ondersteuning kan verlenen. Geïnterviewden zijn er zeker van dat nu soms bijstand door militairen wordt verleend die ook door politiemensen had kunnen worden verleend. Evengoed zou een bijstandsloket of iets wat daarop lijkt moeten voldoen aan de behoefte op de werkvloer aan duidelijkheid over de procedure en de behoefte van de politieleiding om zicht te hebben op de aangevraagde en verleende bijstand. Pas dan kunnen volgens leidinggevend ook meer onderbouwde beslissingen worden genomen over politiekwaliteit en kan er beleid worden ontwikkeld.⁷⁶

76 In reactie op een eerdere versie van dit onderzoeksverslag gaf een medewerker van het ministerie van Defensie aan dat er een periodiek overleg is tussen de korpschef en de CDS met een aantal vaste agendapunten, waaronder zogeheten Operationele Centra. Dit onderwerp heeft geleid tot een programma Versterkte Samenwerking Politie-Defensie (september 2015-augustus 2016) waarin acht programmaonderdelen zijn uitgewerkt. Een ervan is het binnen de politie inrichten van een virtueel bijstandsloket. Het inrichten van een bijstandsloket heeft als doel dat de politie intern inzicht krijgt in de eigen (landelijke) capaciteiten en de bijstandsaanvragen vanuit de regionale eenheden.

‘Nu hangt de militaire bijstand nog te veel af van de netwerken van de aanvrager en de militair adviseur.’ (interview, politie)

5.6 Tot slot

De aanvraag militaire bijstand moet korter en sneller; dat leveren gesprekken met uitvoerende politiemensen en militairen op. Dat verbaast niet bij twee beroepsgroepen die veel waarde hechten aan ‘het praktisch houden’ van werkzaamheden. Het tempo waarmee een antwoord wordt gevonden op een acute politievraag mag volgens geïnterviewden van de betrokken departementen echter nooit ten koste gaan van een zorgvuldige afweging over defensiecapaciteit. Het informeel leveren van bijstand wordt om die reden sterk afgekeurd door met name defensie. Ook speelt een rol dat in het Nederlandse beleid de uitgangspunten van Sir Robert Peel nog doorklinken: de krijgsmacht mag niet al te lichtvaardig worden ingezet in het binnenlandse openbare domein (zie hoofdstuk 2). Probleem bij de aanvraagprocedure is volgens de betrokkenen echter vooral de onbekendheid van die procedure bij veel politiemensen. Wat ertoe leidt dat militairen – met name de militair adviseurs bij de veiligheidsregio’s – zeer geregeld de procedure moeten uitleggen. De Factsheet helpt hen daarbij. De politie is intussen nog op zoek naar een mogelijkheid om goed zicht te houden op de aanvragen binnen de eigen organisatie, variërend van een landelijk bijstandsloket tot een rol op dit gebied van de bureaus Conflict- en Crisisbeheersing (CCB) en de landelijke afdeling Preparatie.

Er zijn vier basisredenen genoemd voor de militaire bijstand: toevoeging op wat de politie niet in huis heeft, toewijding en discipline, anders kijken (hantieren van een ander perspectief) en de bijstand als last resort. Dat verklaart nog niet de – ook door geïnterviewden – waargenomen toename van de bijstand. Het gaat bij de toename om een samenloop van ontwikkelingen die bij wijze van push- en pullfactoren maakten dat vraag en aanbod bij elkaar kwamen en de incidentele, specialistische bijstand aan de politie toenam.

Hoe het ook zij, de aanwezigheid van specialistisch defensiepersoneel op de politiewerkvloer wordt vanzelfsprekender. De militaire bijstand wordt door de geïnterviewden op prijs gesteld. Er zijn weliswaar politiemensen die geen trek hebben in een (verdere) beweging naar pluralisering van de politiefunctie (zie hoofdstuk 1). Net zomin als zij fan zijn van gemeentelijke handhavers (boa’s)

en private beveiligers, voelen zij veel voor militaire bijstand. Hoewel militairen aangeven geen behoefte te hebben om taken over te nemen, vindt deze kleine categorie politiemensen dat militairen zichzelf profileren ten koste van de politie.

Uitvoerende politiemensen hebben er echter over het algemeen weinig bezwaar tegen dat militairen hen helpen en bij een eerste aanblik lijken deze beroepsgroepen goed met elkaar overweg te kunnen. Zij lijken op elkaar en hebben beide een werkmentaliteit die nuchter en praktisch is. Toch zijn er bij nadere bestudering wezenlijke verschillen. De politie is een street level bureaucratie met een generale taakstelling en discretionaire bevoegdheden aan de basis, en de krijgsmacht is van origine een machine-bureaucratie met veel functiedifferentiatie en afgebakende specialismen. De militairen kennen bovendien een beroeps-cultuur waarin het van belang is om het individu ondergeschikt te maken aan het teambelang. Ook hechten zij veel waarde aan geprotocolleerde werkzaamheden die door en door getraind zijn. Politiemensen hebben daarentegen geleerd om bij de uitvoering van hun werk een zekere individuele beslissingsruimte te hanteren, omdat in het politiewerk bij uitstek maatwerk nodig is. Deze verschillen maken niet alleen dat de beroepsgroepen elkaar niet altijd begrijpen. Ze geven ook aan waarom de ene beroepsgroep beter is in het leveren van maatwerk bij complexe (sociale) problematiek en de ander in het toepassen van hoogwaardige expertise via door en door getrainde protocollen.⁷⁷

Geïnterviewden zijn de mening toegedaan dat de politie niet alleen defensiehulp zou moeten inroepen, maar ook zou moeten kijken wat de politie ervan zou moeten leren. Daarbij geven zij direct aan dat dat niet altijd betekent dat de politie zelf over de kostbare expertise en specialismen van de krijgsmacht zou moeten beschikken. Een enkeling onder de politiemensen en de militairen geeft zelfs nadrukkelijk aan dat het leren twee kanten op moet gaan: de politie en krijgsmacht die van elkaar leren, zonder elkaars taken over te nemen. De grootste categorie op de politiewerkvloer geeft aan dat ze zich neerleggen bij de situatie: de politie hanteert de generale taakstelling en dan is er weinig ruimte om allerlei nieuwe specialismen te gaan inrichten of de bestaande specialistische afdeling sterk uit te breiden. Efficiency en rendementsdenken overheersen. Zoals een van de geïnterviewden aangaf, moet het antwoord op de vraag wie

77 Een nuance is hier op zijn plaats. Politiemensen kennen ook geprotocolleerd werk, denk aan ME-optreden en delen van het opsporingsproces die de laatste jaren onder invloed van versterkingsprogramma's werden geprotocolleerd. En de militairen hebben steeds meer en vaker leren werken met vrijheidsgraden in hun werk, denk aan de zogeheten Rules Of Engagement en de Commanders Intent die beiden bevelen inhouden met een zekere ruimte aan militairen in het veld.

wat doet en waarom aan de belastingbetaler kunnen worden uitgelegd. De geïnterviewde burgemeesters en officieren van justitie laten er geen gras over groeien: zij menen dat de politie heden ten dage tekortschiet en dat er meer aandacht zou moeten zijn voor specialismen bij die overheidsorganisatie in tijden van (in hun ogen toegenomen) ondermijning en door de aanpak van zware criminaliteit.

Conclusies en slotbeschouwing

6.1 Terugblik op het onderzoek

Dit onderzoek moest licht werpen op zogeheten incidentele, specialistische bijstand door militairen aan de politie bij reguliere rechtshandhaving, die in de praktijk nagenoeg samenvalt met de zogeheten bijstand artikel 58 Politiewet 2012. Het ging in deze studie niet om de bijstand door de Koninklijke Marechaussee, hoe fascinerend ook, en ook niet om de bijzondere bijstand in het hogere geweldsspectrum bij terreurbestrijding. Militaire bijstand zoals bedoeld in deze studie werd gedefinieerd als door bestuurlijke of justitiële autoriteiten gevraagde hulpverlening door de krijgsmacht bij de handhaving van de rechtsorde in Nederland. Denk daarbij aan de specialistische bijstand door militairen middels bijvoorbeeld zoekteams, spoorzoekers, analisten en observanten. In geval van openbare orde wordt de bijstand aangevraagd door de burgemeester en bij strafzaken door de officier van justitie. In de casuïstiek voor dit onderzoek is vooral gekeken naar hulp door militairen met zoeken, analyseren en observeren (hoofdstuk 4). Dat zijn immers kernactiviteiten van de politie waarvoor (in potentie) ook een politieel alternatief bestaat.⁷⁸ De politie heeft eigen zoekers, analisten en observanten. Bovendien blijkt uit het onderzoeksmateriaal (zie §6.2 en hoofdstuk 2) dat dit drie veelvoorkomende vormen van artikel 58-bijstand aan de politie zijn.

De aanleiding voor dit onderzoek was een fascinatie voor de inzet van zogeheten legergroen bij de politie, mede bekeken vanuit het oogpunt van een pluraliserende politiefunctie (zie hoofdstuk 1 en verderop in dit hoofdstuk). De vraag was wat de aard en omvang is van specialistische militaire bijstand aan de politie en of daarbij trends zijn te bespeuren. Zo ja, dan is het natuurlijk de vraag hoe trends en ontwikkelingen moeten worden verklaard en begrepen. Ook werd de vraag gesteld hoe de bijstand wordt uitgevoerd en wat de aandacht-

⁷⁸ Met kernactiviteit bedoelen we geen kerntaak, maar een terugkerende activiteit binnen het politiewerk die inherent is aan de uitvoering van de politietak. Dus een van de vaste bestanddelen van het politiewerk.

punten zijn die politiemensen, militairen en het bevoegd gezag daarbij tegenkomen. De interesse ging daarbij uit naar zowel beelden als concrete ervaringen. Vandaar dat naast interviews met betrokkenen ook nader is ingegaan op casuïstiek. De onderzoeksvragen werden onderzocht met een meervoudige opzet. Die bestond uit een analyse van registraties over bijstand, een analyse van open bronnen en literatuur, interviews – individueel en met meerdere personen tegelijkertijd – en casuïsonderzoek. Daarbij werd gestreefd naar zowel een breedte- als een dieptecomponent in het onderzoek.

De slotparagrafen van de empirische hoofdstukken 3, 4 en 5 waren feitelijk al een opstap naar een beantwoording van de onderzoeksvragen. In dit hoofdstuk komen echter de lijnen bij elkaar en zal een overall-antwoord worden geformuleerd op de onderzoeksvragen. In dit hoofdstuk wordt ook nog (in de beschouwende paragrafen) ingegaan op de laatste en meer fundamentele onderzoeksvraag hoe de onderzoeksbevindingen zich verhouden tot hedendaagse opvattingen over de politietaak en de kerntaken van de krijgsmacht. Deels gaven we al een aanzet daartoe in hoofdstuk 5, waarin we immers geïnterviewden lieten reflecteren op deze vraag. In de beschouwende paragrafen echter zullen de opvattingen van de onderzoekers doorklinken, waarna we afronden met nieuwe (onderzoeks)vragen voor de nabije toekomst.

Waarde en beperkingen onderzoek

De waarde van deze studie is dat werd geprobeerd door te dringen tot de praktijk van de militaire bijstand, voorbij opvattingen en ervaringen ‘uit de tweede hand’. Er is gesproken met personen die vanuit soms zeer verschillende invalshoeken betrokken zijn bij de militaire bijstand. Daarbij werden uitspraken steeds met elkaar of met andere bronnen vergeleken, er werd gewogen (‘één bron is geen bron’) en waar mogelijk hoor en wederhoor toegepast. Er is bovendien getracht feiten en opvattingen van elkaar te scheiden.

Een beperking is wel dat onderzoekers helaas niet mee op pad konden en mochten met de militaire bijstandsverleners voor een observatie, wegens de vertrouwelijkheid van operationele werkwijzen en strategieën bij de krijgsmacht. Dat is jammer, want daarmee was de beschrijving van de casuïstiek wellicht nog levendiger geweest en was een beter antwoord mogelijk op de hoe-vraag van de militaire bijstand. Daarbij moet verder worden opgemerkt dat is waargenomen dat militairen niet gewend zijn aan externen die hun vragen stellen over het werk, in tegenstelling tot politiemensen die al menig crimino-

loog hebben zien langskomen om hen te interviewen of een keer mee op pad te gaan.

Een andere moeilijkheid is dat militaire bijstand emoties oproept bij zowel politie, krijgsmacht als het bevoegd gezag (zie ook Smeets, 2001, 1997). Bijstand impliceert immers dat iets of iemand capaciteit nodig heeft die hij zelf (even) niet in huis heeft. En dan maakt het nog wat uit of het gaat om een tekort aan personeel of aan kwaliteit. De kwaliteit wordt het liefst niet ter discussie gesteld en dat werd de onderzoekers door sommige politiemensen in gesprekken en per e-mail nadrukkelijk duidelijk gemaakt. De stap naar (organisatie)politiek en bureaupolitiek is bij capaciteitskwesties zo gezet. De inzet van militairen bij de politie raakt aan – zoals we in hoofdstuk 2 zagen vaak historisch gegroeide – belangen en gevoeligheden die voor een buitenstaander aanvankelijk niet duidelijk zijn en pas in tweede instantie waarneembaar zijn. De onderzoekers hebben ervoor gekozen zich gevoelig te tonen voor de diversiteit aan ervaringen, opvattingen en emoties in het werkveld door deze vast te leggen en waar mogelijk weer te geven in de rapportage via hoor en wederhoor.⁷⁹

6.2 Antwoord op de onderzoeksvragen

In deze paragraaf worden de onderzoeksvragen beantwoord. Aan het begin van elke subparagraaf geven we de behandelde vraag nog een keer letterlijk weer.

6.2.1 Aard en uitvoering

De eerste onderzoeksvraag luidt: *wat is de aard van de militaire bijstand bij handhaving van de rechtsorde door andere eenheden dan de Koninklijke Marechaussee? Hoe wordt deze bijstand uitgevoerd?*

De bijstand is er op meerdere terreinen. Met onze afbakening als uitgangspunt, bestaat de defensiehulp van de politie door militair personeel voornamelijk uit:

- zoeken naar objecten, sporen of personen te land, in het water of vanuit de lucht;

⁷⁹ De bespreking van een eerdere versie van dit onderzoeksverslag in de begeleidingscommissie bleek daartoe een geschikte basis. In deze commissievergadering was de gevoeligheid rondom militaire bijstand een voornaam thema, maar ook tijdens het veldwerk stuiten wij zoals aangegeven op gevoeligheden.

- observaties (waarnemingen) te land en vanuit de lucht door personen, vaak in combinatie met apparatuur;
- analyse, waaronder het verzamelen en verwerken van criminele inlichtingen, openbronnenonderzoek (OSINT)⁸⁰ en zogeheten big-data-analyse;
- helpen met communicatiemiddelen;
- helpen met het lokaliseren en ruimen van explosieven;
- helpen met omgaan met chemische, bacteriologische, radiologische en nucleaire materialen (bijvoorbeeld op een plaats delict).

Vooraf zoeken, observatie en analyse vallen op in zowel de gegevens van defensie over aanvragen als de personele inzet. In de bestudeerde openbare bronnen valt dan vooral de zoekbijstand op door de Advanced Search Teams en de militaire duikers. In tegenstelling tot de militaire bijstand in de negentiende eeuw, waarin de ‘harde’ openbareordehandhaving bepalend was, domineert heden ten dage bij de legergroene bijstand de ‘specialistische’ bijstand bij strafzaken, waarbij vaak hoogwaardige kennis en materieel wordt ingezet. Zoals aangegeven in hoofdstuk 2 werden voor de Tweede Wereldoorlog – behoudens de marechaussee – nauwelijks of geen militairen ingezet bij strafzaken. Bij de bijstand voor de openbare orde, valt op dat het met name toch ook weer gaat om bijstand aan de recherche, bijvoorbeeld bij vermiste personen.

De hoe-vraag hebben we getracht te beantwoorden met concrete casuïstiek die vanwege de inhoudelijke afbakening gericht was op bijstand bij zoeken, analyseren en observeren. De casussen over ‘zoeken’ betroffen de bijstand door de speciale zoekteams van de Koninklijke Landmacht, de Defensie Duikgroep en de *military trackers* van het Korps Mariniers. Bij ‘observeren’ en ‘analyseren’ betrof het de casus rond de eenheid JISTARC en het Civiel Militair Interactie Commando. Daarbij valt direct op dat het bij de bijstand gaat om het ondersteunen van de politietaak, niet om het overnemen van de politietaak en daarmee het zelf uitvoeren van de politietaak. Er zijn bij de zoekbijstand altijd politiemensen aanwezig, omdat zij als opsporingsambtenaren het uiteindelijke proces-verbaal maken op grond van de werkzaamheden die de militairen hebben uitgevoerd. De zoeking wordt dus onder toezicht van de politie verricht.

Bij de observatie- en analysebijstand wisselt de intensiteit van de operationele samenwerking. Bij de daadwerkelijke uitvoering van de analysewerkzaamheden door JISTARC was slechts sporadisch contact met politiemensen. Bij de observatiebijstand was er een stuk meer afstemming en contact. Bij het CMI-

80 Deze afkorting staat voor Open Source Intelligence.

Commando werd juist heel intensief samengewerkt, omdat daarbij (in de Amsterdamse casus) ook als doel werd gesteld dat de politie zou leren van de militairen bij observaties en een doelgroepenanalyse. Maar dat zijn toch vooral uitzonderingen. In de praktijk is er (nog) weinig gezamenlijkheid en gezamenlijk optrekken bij bijvoorbeeld zoeken, analyseren en observeren.

In de systematiek van de militaire bijstand valt verder op dat er wordt gestreefd naar zorgvuldige afwegingen bij de inzet van de krijgsmacht in het binnenlandse publieke domein. Dat heeft een geschiedenis, waarop we in hoofdstuk 2 zijn ingegaan. Van oudsher was de krijgsmacht een veelgebruikt vangnet voor de politie. Met name in de negentiende eeuw was dat zo toen het Nederlandse politiebestedel nog in ontwikkeling was en de regering – bij monde van minister-president en staatsheer Johan Rudolf Thorbecke – zelfs streefde naar een zo veel mogelijk ‘onzichtbare politie’. De krijgsmacht hielp toen geregeld met het handhaven van de openbare orde. Pas na 1900 en pas echt goed na de Tweede Wereldoorlog werd het politiebestedel gedemilitariseerd. Mede onder invloed van de Peel’s Principles uit Groot-Brittannië, de weerstand bij politiek en bevolking wegens het geweldsgebruik door militairen en de moeite die de legerleiding had met te veel binnenlandse inzet, werd gepoogd een strikte scheiding aan te brengen tussen krijgsmacht en politie. Met weliswaar de Koninklijke Marechaussee als hybride organisatie. Dat is immers een militaire politieorganisatie die deel uitmaakt van zowel de krijgsmacht als het politiebestedel. Militaire bijstand was daarna zeker nog een optie, maar dan wel gebonden aan strikte voorwaarden.

6.2.2 Omvang van de bijstand: toename en verklaring

De tweede vraag luidt: *hoe vaak komt deze militaire bijstand voor? Welke cijfermatige trends zijn er geweest sinds de eeuwwisseling en waarom?*

Op basis van de gegevens van de krijgsmacht zien we een toename sinds 2009 van de aanvragen voor specialistische militaire bijstand aan civiele instanties, waaronder de politie (hoofdstuk 3). De totale incidentele bijstand aan civiele instanties is sinds dat peiljaar toegenomen. Een voornamelijk verklaring voor die toename is de stijging van bijstand aan de politie (de zogeheten artikel 58-bijstand). Die stijging zit hem daarbinnen dan vooral weer in de bijstand bij strafzaken en veel minder in de bijstand bij openbare orde, hoewel beide sinds respectievelijk 2012 en 2010 een stabilisering laten zien. De defensiehulp met

zoeken door zoekteams, duikers en in mindere mate spoorzoekers beslaat veruit het grootste aandeel in de aanvragen voor bijstand aan de politie (zie ook Eppinga, 2014). Voor de andere soorten bijstand zijn dan wel wezenlijk minder aanvragen, de bijstand op basis van personele inzet laat een iets ander beeld zien. Bij strafrechtelijke handhaving voert observatie, bijvoorbeeld de inzet van Ravenvliegtuigen, de lijst aan als we kijken naar het aantal mandagen (zie hoofdstuk 3). Observatie wordt gevolgd door zoekbijstand op de tweede en analysebijstand op de derde plaats. Bij de openbare orde staat zoeken net als bij de aanvragen bovenaan, op ruime afstand gevolgd door explosievenopruiming en observatie.

De cijfers moeten, zoals aangegeven in het slot van hoofdstuk 3, in perspectief worden geplaatst. Er is hoe dan ook een opvallende procentuele stijging van de incidentele specialistische militaire bijstand. Toch doen de op zich geringe jaarlijkse aantallen aanvragen in deze rapportage vermoeden dat het aandeel van de bijstand in het totale dagelijkse politiewerk niet altijd en overall – en zeker niet op landelijke schaal – merkbaar is. Bij de meeste vermissingen en zoekingen wordt volgens geïnterviewde politiemensen geen militaire bijstand gevraagd en de aantallen in dit boek lijken daar ook op te wijzen.

De toename van de specialistische militaire bijstand moet worden verklaard door een samenloop van ontwikkelingen. In het vorige decennium kreeg de civiel-militaire samenwerking een impuls. Het dienstenaanbod en de expertise van defensie namen bovendien toe als gevolg van uitzendingen naar Afghanistan. Afgezien van de duikers, hebben de casussen in hoofdstuk 4 allemaal betrekking op kennis en kunde die vanaf de uitzendingen naar Uruzgan een vlucht hebben genomen, inclusief de expertise rond de zogeheten PsyOps door het CMI-Commando (§4.7). Bovendien werd door defensie veel werk gemaakt van het onder de aandacht brengen van wat de krijgsmacht te bieden heeft. Dat aanbod sloot goed aan bij de vraag van – met name – de recherche om (tijde-lijke) capaciteits- en organisatieproblemen, die volgens sommige geïnterviewden deels ook door de reorganisatie zijn veroorzaakt, op te lossen. Hoewel in mindere mate, werd de politievraag naar militaire bijstand tevens aangewakkerd door de behoefte aan ‘anders kijken’ en te leren van andere methoden en werkwijzen. Andere verklaringen, die echter vooral samenhangen met de al genoemde basisverklaring, zijn de goede ervaringen die de aanvragers van de bijstand hebben met de militaire dienstverlening en de ervaring van sommige politiemensen, burgemeesters en officieren van justitie dat de politie om diverse redenen en ondanks recente verbeterprogramma's delen van haar recherche-expertise niet (meer) of nog niet op orde heeft (zie ook Princen, 2015; Huisman, Princen, Klerks & Kop, 2016).

Met name bij zoeken knelt de schoen. Er is daar volgens geïnterviewden een probleem met de kwantiteit van de zoekers. Over de vraag of er ook een kwaliteitsprobleem is lopen de meningen sterk uiteen van ronduit ‘ja’ tot een stellig ‘neen’. Er is weliswaar een goed opgeleid en bekwaam landelijk politiezoechteam, maar dat is te klein om het hele land bij te staan en het is niet bedoeld voor minder complexe, tactische, zoekingen. In de praktijk wordt bij huiszoekingen vaak gebruikgemaakt van ad-hoczoekteams van politiemensen voor wie zoeken geen basistaak is en het er die – dus – bij en naast moeten doen.

Dat vooral bij zoeken een probleem is ontstaan, is volgens de geïnterviewde beleidsambtenaren en leden van het bevoegd gezag niet vreemd. De afgelopen jaren hebben politie en justitie – met name in Zuid-Nederland, maar ook elders – sterk ingezet op zogeheten ondermijning. Daarbij gaat het om de invloed van de onderwereld op de bovenwereld. Ondermijning staat inmiddels hoog op de politieke veiligheidsagenda. Geregeld gaat het dan om wijdvertakte criminele samenwerkingsverbanden en zware criminaliteit, waarbij vaak wordt gezocht naar mensen en spullen, vandaar dat de nadruk op zoekingen sterk is toegenomen.

Enkele politiemensen geven dan nog aan in interviews dat er naar hun idee te weinig aandacht is voor zoekvaardigheden en het opfrissen daarvan in het huidige politieonderwijs. Volgens bronnen rondom de korpsleiding is bij zoeken slechts sprake van een tijdelijk probleem dat wordt opgelost naarmate politiemensen straks beter de weg kennen in het gereorganiseerde politieapparaat, en er zou inmiddels in het onderwijs aandacht zijn voor zoekingen.

6.2.3 *Ervaringen bijstand bij politie, defensie en bevoegd gezag*

De derde onderzoeksvraag luidt: wat zijn de ervaringen met deze bijstand bij zowel politie, defensie als het bevoegd gezag? Waarom wordt een beroep gedaan op militairen?

De aanwezigheid van specialistisch defensiepersoneel op de politiewerkvloer is volgens de geïnterviewden vanzelfsprekender geworden. Deels heeft dat te maken met het profiel van de geïnterviewden: politiemensen met concrete ervaring met militaire bijstand en militairen die geregeld bijstand verlenen. Er zijn vier basisredenen genoemd voor het aanvragen van militaire bijstand: toevoeging op wat de politie (even) niet in huis heeft, toewijding en discipline, anders kijken (hanteren van een ander perspectief) en de bijstand als last resort, dus als laatste redmiddel. Denk aan het toch nog eens vragen aan militaire duikers om een bepaalde zwemplas te doorzoeken nadat zoekingen door de politie

niet hebben geleid tot het vinden van een vermist persoon. Die vier redenen staan los van de reeds genoemde verklaringen voor de toename van de bijstand. De eerste verklaring ligt voor de hand: je vraagt naar wat je zelf niet in huis hebt. De tweede en derde hebben voornamelijk te maken met de beroeps-cultuur van militairen die kennelijk voor de aanvragers van de bijstand als ‘selling point’ telt. Impliciet wordt aangegeven dat het politiemensen geregeld ontbreekt aan discipline bij hun taakuitvoering en dat zij de zaak vaak tekortdoen door alleen met een politiebril naar de wereld te kijken. Militairen zouden kunnen helpen met het werk anders te benaderen waardoor soms nieuwe inzichten en oplossingen ontstaan. We zagen dat in alle casussen terug, of het nu analysestrategieën zijn, het opzetten van observaties of zoekprotocollen.

Voor wat betreft de disciplinekwestie is er een verzachtende omstandigheid voor de politie. Waar militairen hebben geleerd om zich te schikken naar het teamverband en volgens strikte protocollen hun werk uit te voeren, daar wordt van politiemensen verwacht dat ze een zekere beslissingsruimte nemen in de uitvoering. Ze zullen daarom sneller wedervragen stellen en maatwerk leveren door te improviseren, en met name in dat laatste zijn ze volgens de ruime literatuur over politiecultuur erg sterk (o.a. Reiner, 2010). Wellicht zou het er niet om moeten gaan wie het beste is in zijn vak, maar dat politie en krijgsmacht op een andere manier kijken en doen, waardoor ze elkaar goed zouden kunnen aanvullen.

De militaire bijstand wordt gewaardeerd. Er zijn weliswaar ook politiemensen die wegens hun beroepstrots geen trek hebben in militairen die taken overnemen, hoewel defensie nadrukkelijk aangeeft dat taken overnemen niet de bedoeling is van de militaire bijstand. Het gaat om helpen en bijstaan. Ook zijn er militairen die menen dat ze wel erg vaak worden ingezet, wat volgens hen ten koste gaat van de andere hoofdtaken van de krijgsmacht. Voorheen werd de bijstand door de uitvoerders ervan nog gezien als training om militaire vaardigheden te onderhouden. Het mes sneed aan twee kanten. De frequentie van de bijstand maakt dat sommige militairen vinden dat de bijstand veel tijd kost en hun niet meer zo veel oplevert. Het dominante beeld is echter dat politiemensen de bijstand waarderen en dat militairen graag komen helpen. Wat daarbij meespeelt, is dat de twee beroepsgroepen bij eerste aanblik een nuchtere werkmentaliteit met elkaar delen en elkaar daarom goed liggen: ‘De klus moet geklaard, de zaak moet opgelost.’ Desondanks is de politie een street level bureaucratie met een generale taakstelling en discretionaire bevoegdheden aan de basis en de krijgsmacht van origine een machine bureaucratie met veel functiedifferen-

tatie en afgebakende specialismen. Dat maakt dat de cultuurverschillen in de uitvoering uiteindelijk toch zwaarder wegen dan de overeenkomsten. Denk aan – het werd al aangegeven – de dominantie van protocollen op de militaire werkvloer en het koesteren van beslissingsvrijheid en maatwerkoplossingen (vaak ook talentvolle improvisatie) op de politiewerkvloer.

Wat de uitvoerende politiemensen en militairen wel weer gemeenschappelijk hebben, is dat zij vinden dat de aanvraag militaire bijstand korter en sneller moet. Die wens zou nu soms informele bijstand in de hand werken, hoewel het ministerie van Defensie die praktijk ernstig afkeurt en de kans op informele bijstandsverlening tegenwoordig erg klein acht. Waar vroeger gewoon even de kazerne werd gebeld voor bijstand, daar is defensie al enkele jaren bezig met scherper (toe)zicht op het inzetten van defensiecapaciteit. Net als bij de politie is immers bij de krijgsmacht sprake van nijpende schaarste.

Het knelpunt is echter vooral de onbekendheid met de procedure bij veel politiemensen. De aanvraag kan en gaat vaak sneller dan gedacht. De politie zoekt bovendien nog naar een optimale mogelijkheid om goed zicht te houden op de aanvragen binnen de eigen organisatie, variërend van een landelijk bijstandskloket tot een rol op dit gebied van de bureaus Conflict- en Crisisbeheersing (CCB) en de landelijke afdeling Preparatie. Beide afdelingen hadden al een rol bij de openbare orde, maar zouden mogelijk ook bij de justitiële bijstand een rol kunnen spelen bij overzicht en registratie.

Wel dreigt het aanvragen van militaire bijstand te verworden tot een automatisme waarover (nog) weinig dieper wordt nagedacht. Als de bijstand (ook) een indicatie is van een momenteel in kwantitatief en kwalitatief opzicht tekortkomende politieorganisatie, zoals met name de geïnterviewden bij het bevoegd gezag vinden, dan moet worden geconstateerd dat er momenteel weinig structureel wordt geleerd van de inzet door militairen. Incidenteel wordt er wel degelijk geleerd, zo is gebleken. Wat ook niet direct hoeft te betekenen dat de kostbare expertise en specialismen van de krijgsmacht zonder meer door de politie zou moeten worden overgenomen. De dominante opvatting op de politiewerkvloer is dat zij zich neerlegt bij de situatie: de politie hanteert een generale taakstelling en dan is er weinig ruimte om allerlei nieuwe specialismen te gaan inrichten of de bestaande specialistische afdeling sterk uit te breiden. Efficiëncy en rendementsdenken overheersen bij de geïnterviewde leidinggeven- den bij de politie: wie wat doet, moet aan de belastingbetaler kunnen worden uitgelegd. De geïnterviewden van het bevoegd gezag zijn wat directer op dit punt: zij eisen meer aandacht voor specialismen bij de politie.

6.2.4 Mogelijkheden en aandachtspunten

De vierde onderzoeksvraag luidt: *wat zijn mogelijkheden en aandachtspunten gekoppeld aan de bijstand door de krijgsmacht?*

We hebben al aangegeven wat de militairen de politie aan mogelijkheden te bieden hebben, dat kwam immers al aan de orde bij de motieven om specialistische militaire bijstand aan te vragen. De mogelijkheden van militaire bijstand schuilen kort en goed in het toevoegen van wat de politie (even) niet in huis heeft aan mensen, materieel en expertise. Voor noodhulpwerk zijn de beslissingsruimte en het improvisatietalent van politiemensen een succesfactor. Voor klussen die systematisch (geprotocolleerd) moeten worden uitgevoerd hebben militairen volgens de geïnterviewden bijzondere meerwaarde. Maar ook de inhoudelijk andere manier van werken en benaderen levert de politie veel mogelijkheden op: of het nu gaat om ‘anders kijken’ in de gebiedsgebonden politiezorg of een wezenlijk andere manier van analyseren die soms zelfs kan leiden tot nieuwe inzichten en – voor de recherche – opsporingsindicaties. Denk aan de casus met de JISTARC-analisten.

Daarnaast constateerden de geïnterviewden een aantal aandachtspunten die in de kern samen te vatten zijn als werken aan meer intensieve samenwerking, betere afstemming en beter de mogelijkheid benutten om als politie te leren van de militaire bijstand, en wellicht van elkaar te leren. Ook deze aandachtspunten moeten strikt genomen worden gezien als mogelijkheden, maar we gaan nu even voorbij aan taalkundige en semantische scherpslijperij.

We beginnen met het meest eenvoudige aandachtspunt: betere afstemming. Als specifieke militaire dienstverlening al bekend is – de dienstverlening door spoorzoekers en CMI-specialisten is bijvoorbeeld nog helemaal niet zo bekend op de politiewerkvloer –, dan zijn de verwachtingen over en weer vaak niet automatisch duidelijk. Het is voor politiemensen niet altijd scherp wat militairen nodig hebben om de klus goed te kunnen klaren. Denk aan military trackers die een plaats delict aantreffen die al helemaal ‘vervuild’ is met andere sporen. Ook is de krijgsmacht geen verhuurbedrijf voor dure spullen die de politie zelf even niet in huis heeft (‘doe ons eens zo’n drone’) of voor militair materieel als politiewerk vraagt om militaire antwoorden. En militairen kunnen zich momenteel ook nog niet altijd goed verplaatsen in de – forensische en strafvorderlijke – denkwijzen en verwachtingen van de politiemensen. Denk aan de zoektocht in strafzaken naar ‘feiten en omstandigheden’. Militairen denken van origine nu eenmaal niet in termen van opspo-

ringsindicaties. Wat volgens de betrokkenen helpt is ‘aan de voorkant’ een goede opdrachtformulering met een voor de partijen duidelijke vraagstelling. Ook helpt het volgens militairen als zij op tijd weten dat ze worden ingeschakeld, niet alleen wegens praktische voorbereiding. Zij kunnen als ze tijdig worden ‘meegenomen in het verhaal’ beter maatwerk leveren. Aan de andere kant geven politiemensen en OM aan dat een tijdige aankondiging van de inzet – bijvoorbeeld een huiszoeking bij een zware crimineel – de kans verhoogt dat de zaak stukgaat wegens (onbedoeld) lekken. Hoewel dat vanzelfsprekend ook alles met vertrouwen heeft te maken, dat er dan kennelijk niet altijd is. Dat brengt ons op het volgende punt.

Wederzijds vertrouwen en het zich kunnen verplaatsen in de positie en werkwijzen van de ander zou ook kunnen leiden tot intensievere samenwerking. Om in het jargon van de krijgsmacht te spreken: het is volgens sommige – ook leidinggevende – geïnterviewden interessant om na te gaan of meer ‘joint’ eenheden van politie en krijgsmacht kunnen worden samengesteld. Bij de bijzondere bijstand – denk aan de terreurbestrijding – is daarvan al enkele jaren sprake bij de Dienst Speciale Interventies. Maar ook op andere terreinen is volgens onze geïnterviewden vast meer samenwerking mogelijk. In Groot-Brittannië, bijvoorbeeld, hebben politie en krijgsmacht een gezamenlijk expertisecentrum voor zoekingen. Ook op de andere kernactiviteiten zouden daartoe de mogelijkheden kunnen worden verkend. Overigens geven militairen aan geen behoefte te hebben om taken over te nemen en om die reden is er ook geen vraag naar het aanstellen van buitengewoon opsporingsambtenaren. De uitvoerende militairen zien de bijstand als het uitvoeren (en vaak ook op peil houden) van militaire vaardigheden in een nationale context en hebben geen behoefte aan zogeheten ‘mission creep’.

De intensievere samenwerking ligt overigens soms nog gevoelig bij de samenleving en dat weten de betrokkenen. Hoewel het draagvlak voor samenwerking tussen politie en militairen in tijden van terreurdreiging en internationale criminaliteit lijkt te zijn verstevigd (zie §5.2.4), worden soms nog vragen gesteld bij bepaalde onderdelen ervan. Bij de specialistische bijstand in onze casuïstiek ging het dan bijvoorbeeld om de privacyvragen bij de inzet van drones en een kritisch krantenartikel over de inzet van het CMI-Commando bij multi-etnisch politiewerk. Dat werd – onterecht – in verband gebracht met etnisch profileren. Het betreft bij deze kanttekeningen vanuit de maatschappij echter niet zozeer de inzet van militairen op zich. Bij politiewerk worden vaker vragen gesteld vanuit de samenleving over privacy en – zeker tegenwoordig – over een bovengemiddelde aandacht voor bepaalde

doelgroepen (zie bijvoorbeeld Landman & Kleijer-Kool, 2016). De inzet van militaire middelen voor politieke doelen lijkt in tijden van internationale dreiging en de nadruk op zware criminaliteit (zogenoemde ondermijning) volgens onze geïnterviewden nu juist aan maatschappelijke steun te hebben gewonnen.⁸¹

Het derde en laatste aandachtspunt dat we hier noemen is het meest fundamentele. Het gaat om de mogelijkheid om als politie (meer) van de krijgsmacht en de militaire bijstand te leren. Bijvoorbeeld door bij de aanvraag van militaire bijstand van automatisme naar beleid (visie) te gaan. Leidinggevend en geven aan dat de toegenomen militaire bijstand pas iets is van de afgelopen jaren en dat het de vraag is wat de visie erop zou moeten zijn, anders dan dat politie en defensie praktisch gebruik kunnen maken van elkaars mogelijkheden. Over de heel specialistische bijstand of dure apparatuur die de politie zelf niet vaak gaat gebruiken, geven de leidinggevend en aan dat die best blijvend kan worden ‘ingevlogen’ door militairen. Van andere bijstand zou volgens hen best kunnen worden bekeken of de politie dat voortaan zelf kan.

6.3 Onderzoeksbevindingen tegen het licht: discussie taken politie en krijgsmacht

In deze paragraaf houden we de onderzoeksbevindingen tegen het licht van de politiek-maatschappelijke en wetenschappelijke discussie over de functie en taken van politie en krijgsmacht. Daarmee beantwoorden we onze vijfde en laatste onderzoeksvraag. Die luidt: *hoe verhouden de onderzoeksbevindingen zich tot hedendaagse opvattingen over de politietaken en de hoofdtaken⁸² van de krijgsmacht?*

6.3.1 Militarisering en constabulering

Om hedendaagse opvattingen over de verhouding tussen politietaken en de hoofdtaken van de krijgsmacht te snappen, is kennis nodig over twee wereldwijde ontwikkelingen: militarisering van de politie en constabulering van de

81 In hoofdstuk 5 gaven we echter aan dat die steun geen rustig bezit is.

82 De drie hoofdtaken werden reeds genoemd en toegelicht in §2.4.

krijgsmacht.⁸³ De grenzen tussen deze kerninstituties van de staat worden minder scherp en volgens sommige auteurs (onder wie een oud-korpschef van Amsterdam) is zelfs sprake van vervlechting (Easton e.a., 2010; Welten, 2000, 2006).

Het wordt onder invloed van globalisering en internationale misdaad (waaronder terreur) steeds ingewikkelder om een strikt onderscheid aan te brengen tussen interne en externe veiligheid. In de internationale literatuur over politie en krijgsmacht in westerse democratieën wordt veelvuldig gerapporteerd over vervagende grenzen tussen politie en krijgsmacht en zelfs over convergentie (Kraska, 1999, 2007; Beede, 2008; Easton e.a., 2010; Vander Beken, 2011). De voornaamste reden is dat hedendaagse binnenlandse veiligheidsproblemen soms om militaire antwoorden zouden vragen en internationale veiligheid om politieke antwoorden. De politie zou daarom zelfs meer op de krijgsmacht zijn gaan lijken en de krijgsmacht meer op de politie. Het eerste verschijnsel wordt militarisering van de politie genoemd en het tweede de constabulisering van de krijgsmacht.

Om met de constabulisering te beginnen: volgens Neuteboom (2014) is er bij de krijgsmacht – beslist niet alleen in Nederland – tijdens militair optreden in het buitenland sprake van een zogeheten *security gap* (zie ook Hovens, 2008, 2009). Dat is de periode tussen het onder controle brengen van vijandelijk gebied en de (weder)opbouw van de lokale politiefunctie. Daarbij wordt van een krijgsmacht gevraagd om op te treden als een zogeheten *constabulary force*. Neuteboom baseert zich daarbij met name op de ervaringen van de Amerikaanse krijgsmacht bij de inval in Irak in 2003 (zie tevens Wright, 2004, die als *embedded journalist* soortgelijke waarnemingen deed). Als eenmaal een vijandig gebied onder controle is gebracht met militaire middelen (geweld in het hoogste spectrum, uitschakelen, verovering), ontstaat er vaak een leemte in de lokale veiligheidssituatie. De politieorganisatie ter plaatse bestaat niet meer, was onderdeel van het vijandelijk regime of is niet voldoende in staat om haar werk te doen. En dat terwijl in de anomische situatie in een oorlog de kans uiterst groot is op bijvoorbeeld openbareordeproblemen, plunderen, lokale polarisatie tussen bevolkingsgroepen (bijvoorbeeld stammen), mishandelingen, verkrach-

83 We gaven in §2.4 al een definitie en beschrijving van beide begrippen. Heel in het kort komt dat op het volgende neer: *militarisering* is het proces waarbij de politie zich steeds meer plooit naar het militaire model en geweldsgebruik of het dreigen met geweld als de norm of zonder meer toelaatbaar ziet. *Constabulisering* dat militairen bij uitzendingen, zoals vredesmissies, vaker werkzaamheden verrichten die strikt genomen kunnen worden gezien als politiewerk.

ting en smokkel van drugs en wapens. Deze problemen bestrijden vergt activiteiten van militairen die veel overeenkomsten vertonen met politiewerk, weliswaar in oorlogsgebied. Nederlandse mariniers hebben zich bijvoorbeeld onder leiding van de, toen nog, luitenant-kolonel der mariniers Richard Oppelaar in Afghanistan, net als de eenheden van de landmacht, gericht op het winnen van de 'hearts and minds' om eventueel verzet te breken onder de bevolking en vertrouwen te winnen (Neuteboom, 2014).⁸⁴

Pas in latere instantie, als militair optreden in de klassieke zin van het woord niet meer aan de orde is en de politieke eerste hulp door militairen is verricht, worden vaak zogeheten politiemissies ingesteld. Civiele politiemensen en bijvoorbeeld gendarmes (denk aan de Nederlandse Koninklijke Marechaussee) worden dan naar een gebied gezonden om het lokale politiewerk over te nemen dan wel lokaal politiemensen op te leiden. Om die reden gingen bijvoorbeeld in het recente verleden Nederlandse politiemensen naar Bosnië, Afghanistan en recent ook naar Oekraïne (Sollie, 2010).

De constabulisering is erg relevant voor dit onderzoek naar militaire bijstand. Immers, veel kennis en vaardigheden die de krijgsmacht toepast in de bijstand aan de politie heeft zij opgedaan tijdens uitzendingen in onder meer Afghanistan, waar (ook) werd gepoogd op te treden *als constabulary force*.

De politie in westerse democratieën daarentegen zou volgens auteurs (Martinot, 2003; Beede, 2008) vaker geneigd zijn om militaire middelen in te zetten in de strijd tegen (internationale) criminaliteit en terrorisme, maar ook bij grootschalige ordeverstoringen. Garland (2001) waarschuwde al voor de toenemende *law & order*-politiek vanuit een 'criminology of control'. Dat is de politieke wens om gevaar liefst tot in het extreme te beheersen en risico's uit te sluiten, met meer politie op straat, meer technopreventieve maatregelen (zoals camera's en drones) en de neiging om in te zetten op zero tolerance policing. In dat kader passen militaire middelen ter afschrikking van criminelen, terroristen en ordeverstoorers. Boutellier geeft terecht aan dat bij deze beheersing sprake is van een onrealistisch streven naar maximale veiligheid: een veiligheidsutopie (Boutellier, 2005).

Vaak genoemd in de literatuur als voorbeeld van gemilitariseerde politie zijn de uitrusting, voertuigen en wapens die de Amerikaanse politiediensten gebruiken bij onder andere de rellen in Ferguson (Missouri) waar Michael Brown, een zwarte jongen, op 9 augustus 2014 werd doodgeschoten door de politie toen hij

84 Zo bleek ook uit enkele gesprekken die we hadden met oud-mariniers die in Afghanistan hadden gediend onder Oppelaar.

zich verzette bij een aanhouding. Dansky (2016) maakt zich wegens deze gebeurtenissen grote zorgen over de kans op ‘overreacting’ en het vergroten van spanningen tussen de politie en de Afro-Amerikaanse gemeenschappen in de Verenigde Staten (zie over polarisatie wegens gemilitariseerde politie ook Martinot, 2003; Hall & Coyne, 2013).⁸⁵ Politie mensen waren uiterlijk soms nauwelijks van militairen te onderscheiden en het optreden zelf deed volgens critici erg denken aan het optreden van een constabulary force in oorlogsgebied, zoals ook in Europa bekend in de buitenwijken van Parijs (Adang e.a., 2010). Ferguson bracht wereldwijd de discussie op gang over de sluipend gemilitariseerde politie.

Waar in de literatuur de militarisering in de VS vooral in verband wordt gebracht met etnische spanningen en ordeverstoringen, daar wordt in Europa voornamelijk een link gelegd met de binnenlandse beveiliging tegen internationale terreurdreiging. In Europa ontspon zich een politiek-maatschappelijke discussie als gevolg van politiemensen en militairen die beiden met ‘lange wapens’ op kwetsbare openbare plekken geposteerd werden na terreuraanslagen in onder andere Parijs en Brussel.⁸⁶ Denk aan treinstations, luchthavens en toeristische attracties. De vraag in deze politieke discussie is dan hoe wenselijk het is om militairen actief deel te laten nemen aan toezicht en beveiliging in de openbare ruimte. In Frankrijk bestaat al tijden een noodtoestand die dit soort militaire inzet mogelijk maakt. In Nederland is de politiek terughoudender met openlijke beveiliging en toezicht in het publieke domein door militairen, anders dan de Koninklijke Marechaussee. Hoewel in augustus 2016 de marechaussee op Schiphol zich kortstondig liet bijstaan door militairen van de Luchtmobiele Brigade. Wegens terreurdreiging controleerde de marechaussee extra op de toegangswegen op en rond de luchthaven.⁸⁷ En er bestaat nog altijd een civiele politie-eenheid van ongeveer 450 man die met lange wapens (Hekler & Koch, strikt genomen geen echte lange wapens) is uitgerust en bijvoorbeeld te zien was op de grote spoorwegstations na aanslagen elders in Europa.⁸⁸

Al met al voorbeelden van een krijgsmacht die soms politieachtig werk doet en een politie die op onderdelen wat meer is gaan lijken op de krijgsmacht. De constabularisering van de krijgsmacht blijkt een meer abstracte verklaring voor

85 ‘What it’s like to be a cop in America’, *Time Magazine*, 24 augustus 2015: 20-29.

86 ‘Soldaat in de straat’, *Trouw*, 22 november 2016: 4-5.

87 <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2016/08/12/marechaussee-krijgt-op-schiphol-ondersteuning-van-landmacht>, bezocht op 21 februari 2017.

88 <http://www.parool.nl/amsterdam/veiliger-gevoel-dankzij-gewapende-agenten-op-amsterdam-cs-a4274276/>, bezocht op 21 februari 2017.

de specialistische bijstand aan de politie. In de volgende paragraaf leggen we echter uit waarom de toegenomen specialistische bijstand niet als vanzelf een indicatie is voor militarisering, en wellicht in historisch opzicht remilitarisering, van de Nederlandse politie en het Nederlandse politiebestedel. De krijgsmacht en de politie hebben als kerninstituten van de Nederlandse staat altijd al veel met elkaar van doen gehad. Volgens sommige militaire en politiewetenschappers is er in de historie van het politiebestedel in het Koninkrijk der Nederlanden een soort pendulebeweging geweest waarin aantrekken en afstoten, militarisering en demilitarisering elkaar afwisselden (Smeets, 1997; Neuteboom & Ducheine, 2007 en zie ook §2.5 van dit boek). Maar bieden onze bevindingen aanleiding om te denken dat we ook in Nederland te maken hebben met (re)militarisering van de politiefunctie? Nog los van het feit dat het begrip militarisering extreem gevoelig ligt in politieke discussies. De term roept bij politici beelden op van ‘tanks in de straten’ en de term raakt aan de identiteit van het politiebestedel.

6.3.2 Toegenomen bijstand is nog geen militarisering

Onze bevindingen wijzen geenszins op ‘Amerikaanse toestanden’, waarbij in toenemende mate militaire middelen worden ingezet bij ordehandhaving. Het lijkt erop dat de Nederlandse politie zozeer doordeesemd en overtuigd is van het concept van de gebiedsgebonden politiezorg met de ‘proximity policing’ dat Ferguson, maar ook de wijze waarop de politie in de Parijse banlieues optreedt, erg ver van haar bed staat (Adang, Van der Wal & Quint, 2010). In hoofdstuk 2 schreven we echter al dat we in het Nederland van voor de Tweede Wereldoorlog wel een vergelijkbaar vraagstuk als momenteel in de VS hebben gehad met een daaraan gekoppelde politieke discussie over de toen vaak gewelddadige militaire bijstand bij openbare orde (Van der Wal, 2002; Smeets, 1997, 2001).

Onze studie betrof specialistische legergroene bijstand en niet de bijzondere bijstand. De bevindingen zeggen om die reden niets over de eventuele militarisering van de politiefunctie in het geval van terreurdreiging. Hoewel de eerder genoemde zwaarbewapende politiemensen van de landelijke eenheid en de landmachtmilitairen op Schiphol – zij het met een kortstondige inzet – daar wel een voorbeeld van lijken te zijn. En ook de Dienst Speciale Interventies (voorheen de bijzondere bijstandseenheid, BBE) van de Koninklijke Marechaussee past evengoed binnen het beeld van militaire antwoorden op binnenlandse, politieke vraagstukken (De Weger, 2006), hoewel we ervoor moeten waken die voor-

beelden al te snel als militarisering te beschouwen (Timmer, 2010, 2011). Dat is deels een definitiekwestie, maar ook een kwestie van het ‘wegen’ van verschijnselen. Dat vergt een uitleg.

Als militarisering breed wordt opgevat als de toenemende inzet van militaire middelen, personeel en werkwijzen voor politiewerk, dan past de defensiehulp zoals wij die waarnamen binnen het bereik van die definitie en is er dus sprake van militarisering van de politiefunctie. Hoewel deze brede definitie (politiek) uiterst gevoelig ligt, zou deze waarneming passen bij de dissertatie van De Weger (2006). Die geeft daarin aan dat de toenemende rol van de krijgsmacht in de Nederlandse samenleving via bijstand aan civiele autoriteiten na de millenniumwisseling heeft geleid tot een remilitarisering na een lange periode van demilitarisering (zie ook Van der Wal, 2002).

Er zijn echter twee wezenlijke bezwaren in te brengen tegen deze conclusie dat met de (toegenomen) specialistische bijstand sprake is van militarisering van de politiefunctie. Deze bezwaren zijn terug te voeren op de omvang en de aard van de specialistische bijstand. Ten eerste zagen we dat de schaal waarop militairen worden ingezet afgemeten naar hun feitelijke aandeel in het totale werk door de politie, moet worden gerelativeerd. De bijstand is er en hij is ook toegenomen, maar het beeld is niet dat elke dag op elk bureau militairen komen helpen. Dan de aard van de bijstand. In de definitie van militarisering door Kraska (2007) speelt geweld een centrale rol.⁸⁹ De bevindingen in dit onderzoek betreffen echter het gebruik van kennis, kunde, personeel en materieel van de krijgsmacht bij het handhaven van de rechtsorde. Het ging daarbij echter geenszins om het versterken van het geweldsmonopolie bij openbareordehandhaving, zoals ooit wel het geval was in Nederland, maar om het helpen met ‘slim’ politiewerk. Bepalend was met name de bijstand aan de recherche, maar ook – in het geval van het CMI-Commando – de hulp bij het gebiedsgebonden politiewerk en daarmee juist het maken van verbinding met de samenleving (community policing). Het interessante aan de legergroene bijstand die werd onderzocht is dat het daarbij niet ging om militaire antwoorden voor politieproblemen in de zin van hoogprofiel geweld en openbareordeoptreden. In plaats van ‘spieren’ en ‘munitie’ bestaan de militaire antwoorden uit hoogwaardige expertise en hightech apparatuur. Dat is iets anders dan ‘soldaten met lange pijpen⁹⁰ op de Dam’ en ‘tanks in de straten’. Om die reden is het onver-

⁸⁹ Zie §2.4.

⁹⁰ Jargon voor automatische wapens met een lange loop.

standig om de term militarisering al te lichtvaardig en te snel op de in dit onderzoek waargenomen ontwikkelingen te plakken (zie ook Timmer, 2010).

6.3.3 Pluralisering van de politiefunctie: niet zonder meer

In hoofdstuk 1 werd nog een andere internationale trend gesignaleerd die zich ook in Nederland voordoet: de pluralisering van de politiefunctie. Aangegeven is dat de politie de afgelopen jaren vaker werd bijgestaan door buitengewoon opsporingsambtenaren, onder wie de gemeentelijke handhavers (o.a. Van Steden & Bron, 2012; Bervoets, 2013), door private beveiligers (Van Steden, 2007; Bervoets & Eijgenraam, 2014) en zeker ook door burgers in het kader van buurtpreventie (Bervoets, Van Ham & Ferwerda, 2016). Een voorname reden voor deze *plural policing* in Nederland is dat de politie zich meer is gaan toeleggen op opsporing en het toezicht overlaat of samen doet met andere – bijvoorbeeld private – partijen (Terpstra, Van Stokkom & Spreeuwers, 2013). Devroe en Terpstra (2015) stellen over *plural policing*:

‘One of the almost undisputed findings of contemporary policing studies is that the past few decades have witnessed a far-reaching pluralization of policing. Many countries, in different regions of the world, were confronted with the rise of new non-police providers of policing services. Increasingly, the myth of one organization (the public police) with a monopoly on policing lost its power of persuasion as a valid description of reality.’ (p. 236)

Bieden de onderzoeksbevindingen aanleiding om de defensiehulp via legergroene militaire bijstand ook te zien als aanwijzing voor een pluraliserende politiefunctie? Dat was immers wel een van de motieven om dit onderzoek te gaan uitvoeren.

Dat de krijgsmacht op onderdelen een beetje op de politie is gaan lijken, heeft deels te maken met de internationale behoefte om militairen in conflictgebieden in te kunnen zetten als constabulary force. Dat maakt dat het militaire instrumentarium wordt uitgebreid met mensen en middelen die soms met enige aanpassing tevens uitstekend geschikt blijken om in te zetten in een context van binnenlandse bijstand aan de politie. Maar dan toch zonder daarbij de rol en taak van de politie over te nemen. De onderzochte legergroene militaire bijstand is bovendien niet gericht op toezicht in de publieke ruimte, laat staan op

het overnemen van toezichtstaken zoals wel bij gemeentelijke handhavers en private beveiligers het geval is. Ook gaat het bij de bijstand niet om zogeheten ‘new non-police providers’, we weten immers dat de bijstand door de krijgsmacht geenszins een nieuw verschijnsel is.

Desondanks kan de militaire bijstand door ‘groene legeronderdelen’ onder plural policing worden geschaard, omdat het partijen betreft – anders dan de politie – die hoe dan ook meehelpen met de veiligheid in de samenleving. Ook al is dat meehelpen bij de legergroene bijstand vaak specialistisch van aard en niet of minder gericht op toezicht.

6.4 Slot en nieuwe vragen

De principes van Sir Robert Peel worden nog steeds gehanteerd, ook in Nederland, maar zijn geen rustig bezit. De scheiding tussen politie en krijgsmacht is ontstaan in een specifieke historische context. Elke nieuwe tijd dwingt ons om opnieuw na te denken over dat onderscheid en te bekijken of herziening nodig is, ondanks de politieke gevoeligheid. In de praktijk zijn de grenzen tussen beide instituties ‘blurred’ en daardoor niet altijd goed waar te nemen. De krijgsmacht kan meer zijn dan een eenvoudig vangnet voor civiele instituties. De politie en de krijgsmacht zouden meer van elkaar kunnen leren. Op onderdelen zou de krijgsmacht structureler dan nu kunnen bijdragen aan de nationale veiligheid en de politie zou meer kunnen betekenen in de internationale veiligheid, bijvoorbeeld met politiemissies (De Wijk & Toxopeus, 2005).

Maar dan is het wel de vraag hoe de waargenomen militaire bijstand en pluralisering van de politiefunctie zich verhouden tot de maatschappelijke opdracht van de politie (Terpstra, 2010). Hiermee raken we meteen aan een klassiek dilemma in het politiebestedel. De inhoud van de maatschappelijke opdracht is bepalend voor een nadruk op generalisme dan wel specialisme. In dit onderzoek is waargenomen dat er van diverse kanten druk op de politie wordt uitgeoefend om – bijvoorbeeld bij de aanpak van zware criminaliteit en ondermijning – meer werk te maken van specialisme. De vraag is dan: wat voor politie willen we? Dient het werk van de politie in het teken te staan van een continue wedloop met de zware en ondermijnende criminaliteit, waarbij een stijgende vraag naar specialisme en dan wellicht ook naar dito bijstand onvermijdelijk is? Of moet de nadruk liggen op preventie en nabijheid, waarbij de generale taakstelling de aangewezen of toch in elk geval dominante strategie lijkt (zie ook Bayley, 1994, die daar jaren geleden al vragen over stelde)? En wat

voor krijgsmacht willen we? Een krijgsmacht die meer is dan een vangnet voor de politie? Een krijgsmacht die wegens de ontwikkeling naar constabulary force dichter tegen politiewerk aankruipt en daar ook – zichtbaarder – aan gaat bijdragen?

Vanuit de antwoorden op deze vragen moet worden bekeken of, hoe en met welke intensiteit, bijvoorbeeld met joint eenheden van politie en krijgsmacht kan worden samengewerkt. Of dat de bijstand en de samenwerking alleen incidenteel plaatshebben waar dat noodzakelijk is. Maar dat zijn toch vooral politieke vragen en geen vragen die zijn voorbehouden aan de wetenschap. Wel kan de wetenschap scenario's aandragen en uitwerken die zijn terug te voeren op strikt onderscheid ('separation'), samenwerking ('coöperatie') of zelfs het geheel opgaan in één enkele veiligheidsorganisatie ('merger') (Easton e.a., 2010).

Literatuur

- Adang, O., R. van de Wal & H. Quint (2010). *Zijn wij anders? Waarom Nederland geen grootschalige etnische rellen heeft*. Apeldoorn: Politieacademie.
- Audit Functie Defensie & Inspectie Veiligheid en Justitie (2013). *Civiel-militaire samenwerking: eindmeting*. Den Haag: ministerie van Veiligheid en Justitie.
- Bayley, D. (1994). *Police for the Future*. Oxford: Oxford University Press.
- Bayley, D. & D. Weisburd (2009). 'Cops and Spooks: The Role of Police in Counterterrorism'. In: Weisburd, D., e.a. (red.), *To Protect and To Serve: Policing in an Age of Terrorism*. New York: Springer.
- Beede, B. (2008). 'The role of Paramilitary and Militarized Police'. In: *Journal of Political and Military Sociology*, 36: 53-63.
- Bervoets, E. (2006). *Tussen respect en doorpakken: een onderzoek naar de politieke aanpak van Marokkaanse jongeren in Gouda, Utrecht en Amsterdam*. Den Haag: Elsevier Overheid.
- Bervoets, E. (2011). 'Nieuwmarktrellen 1974-1975'. In: Muller, E. *Crisis in Nederland: Rampen, rellen, gijzelingen en andere crises*. Deventer: Kluwer.
- Bervoets, E. (2013). *Gemeentelijk blauw: het dagelijks werk van gemeentelijke handhavers in beeld*. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Bervoets, E. (2014). *Een oogje in het zeil: buurtpreventie in Ede*. Amersfoort: Bureau Bervoets.
- Bervoets, E. (2015). 'De straat op. Frontlijnwerkers bij straatoverlast'. In: *Cahiers Politiestudies*, 1 (34): 69-81.
- Bervoets, E. (2016). 'Relatie geweld en buurt in Nederland'. In: Muller, E. & M. Liem. *Geweld: geweld en geweldsbeheersing in Nederland*. Deventer: Kluwer.
- Bervoets, E. & S. Eijgenraam (2014). *Privaat blauw: portiers, evenementbeveiligers en voetbalstewards op risicovolle locaties en tijdens risicovolle momenten*. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Bervoets, E., T. van Ham & H. Ferwerda (2016). *Samen signaleren: burgerparticipatie bij sociale veiligheid*. Den Haag: Platform31.
- Bervoets, E. & B. Rovers (2016). *Wat vindt het publiek van gemeentelijke handhavers? Onderzoek naar het imago van gemeentelijke handhavers in vijf gemeenten*. Amersfoort: Bureau Bervoets.

- Boutellier, H. (2005). *De veiligheidsutopie: hedendaags onbehagen en verlangen rond misdaad en straf*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Bove, V. & E. Gavrilova, (2015). 'Policeman on the Frontline or a Soldier? The Effect of Police Militarization on Crime'. In: *Working Paper (SSRN Electronic Journal)*, 1-38.
- Brodeur, J.-P. & C. Shearing (2005). 'Configuring Security and Justice'. In: *European Journal of Criminology*, 2 (4): 371-406.
- Crawford, A. (2007). 'Plural policing in the UK: Policing beyond the police'. In: Newburn, T. (red.). *Handbook of Policing*. Londen: Routledge.
- Cupido, M. (2016). *Militaire Criminaliteitsbestrijding: naar structureel onderzoek en beleid*. Den Haag: Ministerie van Defensie.
- Dansky, K. (2016). 'Local Democratic Oversight of Police Militarization'. In: *Harvard Law and Policy Review*, 10 (2): 59-75.
- Devroe, E. (2012). *A swelling culture of control? De genese en toepassing van de wet op de gemeentelijke administratieve sancties in België*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Devroe, E. (2015). 'Bringing politics back into the study of policing.' In: *Policing and Society*, 25 (4): 3-22.
- Devroe, E. & J. Terpstra (2015). 'Plural Policing in Western Europe: a comparison'. In: *European Journal of Policing Studies*, 2 (3): 235-244.
- Dijkstra, C. (red.) (2015). *Anders kijken: van probleemgericht sturen naar contextgericht beïnvloeden*. Amsterdam: Politie Eenheid Amsterdam.
- Ducheine, P. & P. Olsthoorn (2009). 'Vechten om terreurbestrijding: een plaats voor de krijgsmacht binnen het Nederlandse terreurbestrijdingsbeleid'. In: Moelker, R., J. Noll & M. de Weger (red.). *Krijgsmacht en maatschappij. Over de inzet van een geweldsinstrument: bestuurlijke, politieke en veiligheidsaspecten*. Amsterdam: Boom, 2009.
- Easton, M., L. Gunther Moor, A.B. Hoogenboom & P. Ponsaers (2008). *Reflections of Reassurance Policing in the Low Countries*. Den Haag: Boom Legal Publishers.
- Easton, M. & R. Moelker (2010). 'Police and Military: two Worlds Apart?' In: Easton, M., R. Moelker, M. den Boer & T. Vander Beken. *Blurring Military and Police Roles*. The Hague: Boom Legal Publishers.
- Easton, M., R. Moelker, M. den Boer & T. Vander Beken (2010). *Blurring Military and Police Roles*. Den Haag: Boom Legal Publishers.
- Eppinga, W. (2014). *Meer groen op straat: een onderzoek naar de groeiende civiele rol van Defensie*. Amsterdam: Vrije Universteit.

- Fijnaut, C. (2007). *De geschiedenis van de Nederlandse politie*. Amsterdam: Boom.
- Garland, D. (2001). *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gunther Moor, L. & C. van de Vijver (2004). 'Politie en krijgsmacht'. In: Muller, E.R., D. Starink, J.M.J. Bosch & I.M. de Jong. *Krijgsmacht. Studies over de organisatie en het optreden*, Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Hall, A. & C. Coyne (2013). *The Militarization of U.S. Domestic Policing*. George Mason University Department of Economics Working Paper No. 12-50.
- Hoffenaar, J. (2004). 'De Nederlandse krijgsmacht in historisch perspectief'. In: Muller, E.R., D. Starink, J.M.J. Bosch en I.M. de Jong. *Krijgsmacht. Studies over de organisatie en het optreden*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Holla, P., P. Martens & T. van der Plas (2007). 'Genoeg gepraat. Aan het werk'. In: *Tijdschrift voor de Politie*, 69 (4): 24-28.
- Homan, C. (2006). 'Maatschappij en krijgsmacht: relatie vergt voortdurend onderhoud', In: *ARMEX*, 90 (10/5): 4.
- Hoogewoning, F. (1993). *Van wijkagent tot driehoeksoverleg: de politie in overleg over sociale veiligheid in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag*. Arnhem: Gouda Quint.
- Hovens, H. (2008). 'De European Gendarmerie Force: Antwoord op de public security gap?' In: *Militaire Spectator*, 177 (12): 664-677.
- Hovens, H. (2009). *To serve and to protect? Het onvoltooide debat over het Afghaanse politiebestel*. Breda: Nederlandse Defensie Academie.
- Huisman, S., M. Princen, P. Klerks & N. Kop (2016). *Handelen naar waarheid: sterkte- en zwakteanalyse van de opsporing*. Amsterdam: Nationale Politie.
- Janowitz, M. (1960). *The professional soldier: a social and political portrait*. Glencoe: Free Press.
- Jones, T. & T. Newburn (2006). *Plural Policing: a Comparative Perspective*. Londen: Routledge.
- Kors, M. (2015). *Groene analyse in een blauwe wereld: een verkennend onderzoek naar de inzet van de analysecapaciteit van Defensie in opsporingsonderzoeken*. Apeldoorn: Politieacademie.
- Kraska, P. (1999). 'Militarizing Criminal Justice: exploring the Possibilities'. In: *Journal of Political and Military Sociology*, 27: 205-215.
- Kraska, P. (2007). *Militarization and Policing: Its Relevance to 21st Century Police*. Oxford: Oxford University Press.

- Landman, W. (2015). *Blauwe patronen: betekenisgeving in politiewerk*. Den Haag: Boom Lemma.
- Landman, W. & L. Kleijer-Kool (2016). *Boeven vangen: een onderzoek naar proactief politie-optreden*. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Leiden, I. van & M. Hardeman (2017). *Vermisten op het spoor: rechercheren naar langdurige vermissingen*. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Lenting, D., R. Beeres & K. Davids (2008). 'Verrekenen van bijstand en steunverlening'. In: *Militaire Spectator*, 177 (4): 204-212.
- Loader, I. (2000). 'Plural Policing and Democratic Governance'. In: *Social and Legal Studies*, 9 (3): 325-345.
- Martinot, S. (2003). 'The Militarization of the Police'. In: *Social Identities*, 9 (2): 205-224.
- Meulen, J. van der & J. Soeters (2004). 'Krijgsmacht en samenleving: civiel-militaire betrekkingen in verandering'. In: Muller, E.R., D. Starink, J.M.J. Bosch & I.M. de Jong, *Krijgsmacht: studies over de organisatie en het optreden*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Middendorp, T. & F. Princen (2006). 'Nieuwe wijn in nieuwe zakken. De krijgsmacht als structurele veiligheidspartner in eigen land'. In: *Militaire Spectator*, 175 (1): 536-543.
- Ministerie van Defensie (2000). *Strategische Toekomstdiscussie Defensie (STD)*.
- Ministerie van Defensie (2015). *Catalogus Nationale Operaties – mei 2015*.
- Muller, E. (1994). *Terrorisme en politieke verantwoordelijkheid: gijzelingen, aanslagen en ontvoeringen in Nederland*. Arnhem: Gouda Quint.
- Neuteboom, P. (2004). 'De Nederlandse krijgsmacht als constabulary force'. In: *Kernvraag*, 132: 43-52.
- Neuteboom, P. (2014). *Beyond borders : the role of the Netherlands Army in public security during crisis management operations*. Oisterwijk: Wolf Legal Publishers.
- Neuteboom, P. & P. Ducheine (2007). 'Krijgsmacht, politie en nationale veiligheid: The Peel's Principles of Policing Revisited'. In: Fijnaut, C., E. Muller, U. Rosenthal & E.J. van der Torre (red.). *Politie. Studies over haar werking en organisatie* (tweede editie). Deventer: Kluwer.
- O'Neill, M. & N. Fyfe, (2017). 'Plural policing in Europe: relationships and governance in contemporary security systems'. In: *Policing and Society*, 27: 1-5.

- Poot, C. de (2004). *Rechercheportret: over dilemma's in de opsporing*. Alphen aan den Rijn: Kluwer.
- Post, E. van der (2004). 'Politie en leger hebben elkaar nodig'. In: *Tijdschrift voor de Politie*, 66 (12): 11.
- Princen, M. (2015). *De Gekooide Recherche*. Amsterdam: Prometheus Bert Bakker.
- Projectgroep Organisatie Structuren (1978). *Politie in Verandering*.
- Reiner, R. (2010). *Politics of the Police*. Oxford: Oxford University Press.
- Rood, J. (2011). *Tegengif. Tweedelig rapport over het straatgezag van de politie Amsterdam Amstelland in enkele lastige buurten*. Amsterdam: interne uitgave politie.
- Ruitenbergh, A. & I. Duine (2004). 'Dienstverlening aan de maatschappij'. In: Muller, E.R., D. Starink, J.M.J. Bosch & I.M. de Jong. *Krijgsmacht: studies over de organisatie en het optreden*. Deventer: Kluwer.
- Smeets, J. (1997). *Het Korps Politietroepen (1919-1940): de politie-militair als steunpilaar van het wettig gezag*. Soest: Klomp Grafische Bedrijven.
- Smeets, J. (2001). *De affaire Oss: van lokaal conflict tot nationale rel*. Amsterdam: Wereldbibliotheek.
- Smeets, J. (2007). *Verdeeldheid en eenheid in het rijkspolitieapparaat*. Amsterdam: Boom.
- SMVP (2002). *Politie en krijgsmacht. Hun verhouding in de toekomst*. Dordrecht: SMVP.
- SMVP (2003). *Structurele samenwerking tussen politie en krijgsmacht*. Dordrecht: SMVP.
- Sollie, H. (2010). *Civiele politie op vredesmissie: uitzendervaringen van Nederlandse politiefunctionarissen*. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Steden, R. van (2007). *Privatized Policing: describing and explaining the growth of private security*. Den Haag: Boom Legal Publishers.
- Steden, R. van & E. Bron (2012). *Gemeentelijke handhavers in Amsterdam: een onderzoek naar hun werk op straat*. Den Haag: Boom Lemma.
- Stokkom, B. van & E. Bervoets (2017). *Tussen buurtwacht en weerkorps: Zijn (digitale) burgerpatrouilles toelaatbaar?* Cahiers Politiestudies Maklu: Apeldoorn.
- Stol, W. (1996). *Politieoptreden en informatietechnologie: over de sociale controle van politiemensen*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Terpstra, J. (2008). *Wijkagenten en hun dagelijks werk: een onderzoek naar de uitvoering van gebiedsgebonden politiewerk*. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Terpstra, J. (2010). *De maatschappelijke opdracht van de politie: over identiteit en kernelementen*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

- Terpstra, J., E. Bervoets & P. van Os (2012). 'Nationale politie en gebiedswerk: kanttekeningen vanuit wetenschap en onderzoek.' In: Vlek, F. & P. van Reenen (red.). *Voer voor kwartiermakers: wetenschappelijke kennis voor de inrichting van de Nationale Politie*. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Terpstra, J., B. van Stokkom & R. Spreeuwiers (2013). *Who patrols the streets: an international comparative study of plural policing*. Den Haag: Eleven International Publishing.
- Timmer, J. (2010). 'De aanhouder wint. De betekenis van arrestatieteams bij de Nederlandse politie'. In: *Orde van de Dag*, 41: 63-70.
- Timmer, J. (2011). 'De politiepet te boven: de meerwaarde van speciale eenheden voor de Nederlandse politietak'. In: Spapens, T., M. Groenhuijsen & T. Kooijmans (red.). *Universalis: Liber Amicorum Cyrille Fijnaut*.
- Torre, E.J. (1999). *Politiewerk: politiestijlen, community policing, professionalisme*. Alphen aan den Rijn: Samsom.
- Torre, E.J. & T. van der Torre-Eijlert (2013). *Driehoeken: overleg en verhoudingen, van lokaal tot nationaal*. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Vander Beken, T. (2011). 'Grensvervaging tussen interne en externe veiligheid: achtergronden en gevolgen'. In: *Tijdschrift voor Veiligheid*, 10 (4): 59-69.
- Wal, R. van der (2002). *Militaire bijstand bij de handhaving en het herstel van de openbare orde 1840-1920*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Weger, M. de (2006). *De binnenlandse veiligheidstaken van de Nederlandse krijgsmacht*. Assen: Van Gorcum.
- Welten, B.J.A.M. (2000). *Interne veiligheid vereist bundeling van krachten: Een verkenning van de vervlechting tussen de politie en de krijgsmacht*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Welten, B.J.A.M. (2006). 'Niet alleen in geval van nood'. In: *Militaire Spectator*, 175 (11): 490-499.
- Wijk, R. de & R. Toxopeus (2005). 'Hoe binnenlandse en buitenlandse veiligheid verweven zijn'. In: *Militaire Spectator*, 174 (7/8): 421-425.
- Wright, E. (2004). *Generation Kill: Devil Dogs, Iceman, Captain America and the new Face of American War*. New York: Putnam Adult.

Bijlagen

1 Nieuwsberichten militaire bijstand aan politie

	Gebeurtenis	Locatie	Datum/Tijd	Bijstand
1.	Zoektocht moordwapen vrouw	Venlo, Genbroekstraat/Henri Dunantpark	14-10-2013	Duikgroep Defensie
2.	Zoektocht gedumpte wapenkist, vanwege sterke stroming	Rivier de Noord, Alblasserdam	27-04-2011	Duikgroep Defensie
3.	Strafrechtelijk onderzoek, onbekend	Havens Rotterdam, Amsterdam, IJmuiden	Tussen 24-08-2015 en 30-08-2015	Duikgroep Defensie
4.	Strafrechtelijk onderzoek, onbekend	Bedrijfspand Amsterdam	31-08-2015	Defensie Advanced Search Team
5.	Zoektocht vermiste zwemmer	Bronsbergenmeer, Zutphen	15-01-2015	Duikgroep Defensie
6.	Moord Els Borst, verdachte voorwerpen zoeken	Heidepark, Bilthoven	11-03-2014	Duikgroep Defensie
7.	Zoektocht menselijke resten	Madestein, Den Haag	Tussen 10-03-2014 en 16-03-2014	Duikgroep Defensie
8.	Zoektocht Ricardo Kooij	Zevenhuizerplas	09-12-2013 t/m 11-12-2013	Duikgroep Defensie
9.	Zoektocht naar sporen ivm misdrijf	Tholen, Schelde-Rijnkanaal	10-07-2013	Duikgroep Defensie
10.	Zoektocht Sietske van der Poel	Zijldijk, Warmond	10-01-2013	Duikgroep Defensie
11.	Zoektocht zwemmer	Wijthmenerplas, Zwolle	07-06-2012	Duikgroep Defensie
12.	Zoektocht bewijsmateriaal	Hobbemakade, Amsterdam	09-04-2012 t/m 13-04-2012	Duikgroep Defensie
13.	Zoektocht raketwerper	Stationkade, Amsterdam	23-12-2011	Duikgroep Defensie
14.	Zoektocht Simo Bayane	Aquabest, Best	24-03-2011	Duikgroep Defensie
15.	Zoektocht Cynthia Beuving	Garvesingel, Vriezenveen	13-05-2014	Duikgroep Defensie
16.	mbt. lopend onderzoek	Skagerrak, Hoofddorp	14-07-2015	Duikgroep Defensie
17.	Zoektocht lichaamsdelen	IJ, Amsterdam	25-02-2013	Duikgroep Defensie
18.	Zoektocht Richard Cole	Herengracht, Amsterdam	01-02-2016	Duikgroep Defensie
19.	Zoektocht Chris Nelson	Oudeschans, Amsterdam	02-12-2015	Duikgroep Defensie
20.	Moord Ilirajan Sula, sporen onderzoek	Nieuwe Maas, Rotterdam-IJsselmonde	30-06-2015	Duikgroep Defensie
21.	Zoektocht Thea Kootstra	Ravenswoud, Appelscha	17-02-2014 t/m 21-02-2014	Duikgroep Defensie
22.	Zoektocht wapens	Muidenkade/Kolhornkade, Vathorst	19-12-2013	Duikgroep Defensie
23.	Zoektocht Riet van Veldhoven	Delftse Schie, Delft	06-08-2013	Duikgroep Defensie
24.	Zoektocht moordwapen Rida Bennajem	Comeniusstraat, Amsterdam	10-04-2013	Duikgroep Defensie
25.	Zoektocht vermiste duiker	Grevelingenmeer, Scharendijke	01-04-2013 t/m 06-04-2013	Duikgroep Defensie
26.	Zoektocht wapens aanslag Staatsliedenbuurt	Geuzenveld, Amsterdam	11-01-2013 t/m 14-01-2013	Duikgroep Defensie
27.	Zoektocht Michael van Dijk	Luttelgeestervaart, Luttelgeest	05-02-2012	Duikgroep Defensie
28.	Zoektocht Nederlandse schaatser	Krickenbecker Seen, Nettetal, Duitsland (vlak bij Venlo)	10-02-2012	Duikgroep Defensie
29.	Zoektocht Alwien Pitstra	Zeewolde	13-09-2011 en 14-09-2011	Duikgroep Defensie
30.	Zoektocht moordwapen Trudy van der Vlis	Amsterdam-Rijnkanaal	18-11-2010	Duikgroep Defensie
31.	Zoektocht drenkeling	Haringvliet	19-08-2010	Duikgroep Defensie

32.	Zoektocht vermiste duiker	Oostvoornse Meer	01-08-2010 t/m 06-08-2010	Duikgroep Defensie
33.	Zoektocht moordwapen Chafik Zidane	Ameidestraat, Rotterdam	18-02-2016	Duikgroep Defensie
34.	Zoektocht moordwapen René Francis Paul	Essenburgsingel, Rotterdam	05-01-2016	Duikgroep Defensie
35.	Zoektocht moordwapen	Essenburgsingel, Rotterdam	17-08-2015	Duikgroep Defensie
36.	Zoektocht moordwapen	Hoekenesgracht, Osdorp	22-06-2015	Duikgroep Defensie
37.	Zoektocht Liliia Sergieieva	IJmuiden	07-04-2015	Mijnenveger Koninklijke Marine, Duikgroep Defensie
38.	Zoektocht moordwapen Derkaoui van der Meijden	Borneokade, Amsterdam	13-11-2014	Duikgroep Defensie
39.	Man duwt auto in water	Roskamsluis, Oudkarspel	21-08-2014	Duikgroep Defensie
40.	Zoektocht Adrie Gooijer	De Vlietlanden, Voorschoten	13-06-2014	Duikgroep Defensie
41.	Sporenonderzoek na aangespoeld lijk	Het Scheur, Rozenburg	29-04-2014	Duikgroep Defensie
42.	Zoektocht vermiste duiker	Oosterschelde, Burghsluis	18-05-2013 t/m 29-05-2013	Duikgroep Defensie
43.	Zoektocht Ruben en Julian	Visvijver van Geulle	13-05-2013	Duikgroep Defensie
44.	Zoektocht moordwapen Pepijn van der Velde	Ommoordse veld, Rotterdam	06-05-2013	Duikgroep Defensie
45.	Zoektocht Patrick Diks	Recreatieplas de Put, Vianen	25-03-2013	Duikgroep Defensie
46.	Zoektocht Petra Stork	Noorderkanaal, Rotterdam	19-12-2012	Duikgroep Defensie
47.	Zoektocht moordwapen Azad Osman	Cartagenapad, Rotterdam	10-10-2012	Duikgroep Defensie
48.	Zoektocht naar explosieven	Zuidweg, Koudekerke	04-06-2012	Duikgroep Defensie
49.	Zoektocht Henk Wagenaar	Braassemmeer, Braassem	09-04-2012	Helikopter Koninklijke Marine
50.	Zoektocht moordwapen Guus Volker	Rivierenlandlaan, Tiel	07-03-2012	Duikgroep Defensie
51.	Zoektocht Maarten en Peter Kruis	IJsselmeer, 6 km ten oosten van Den Oever	22-02-2012	Duikgroep Defensie
52.	Zoektocht wapen	Jacob Catskade, Amsterdam	xx-09-2011	Duikgroep Defensie
53.	Zoektocht Belgische duiker	Oosterschelde, Gorishoek	07-08-2011 t/m 11-08-2011	Duikgroep Defensie
54.	Zoektocht Joep Lennarts	Hedelse brug, Den Bosch	07-04-2011	13 ^{de} brigade Koninklijke Landmacht Search Teams en Duikgroep Defensie
55.	Zoektocht Farida Zargar	Bos in Spijkenisse	09-03-2011	Koninklijke Lanfmacht Military Trackers en Duikgroep Defensie
56.	Zoektocht vermiste vrouw	Toolenburgplas, Hoofddorp	03-03-2011	Duikgroep Defensie
57.	Massale inval Coffeeshopketen The Grass Company	20 panden in Den Bosch en Tilburg	04-07-2014	Defensie Advanced Search Team
58.	Zoektocht Ruben en Julian	Elsloo	09-05-2013	Defensie Advanced Search Team en Korps Mariniers
59.	Zoekactie naar wapens en explosieven	Teeffelen	04-06-2012	Defensie Advanced Search Team
60.	Inval mbt fraudeonderzoek	Den Bosch en Rosmalen	03-04-2012	Defensie Advanced Search Team
61.	Inval mbt drugsgeld	Breda	25-11-2011	Defensie Advanced Search Team
62.	Inval mbt drugshandelaar	Venlo	xx-05-2011	Defensie Advanced Search Team
63.	Inval mbt witwasoperatie	Rotterdam	21-10-2015	Defensie Advanced Search Team

64.	Zoektocht Andy de Heus	Vakantiepark, Stevensweert	xx-12-2015	Defensie Advanced Search Team
65.	Inval mbt zedenzaak	Cornwallstraat, IJmuiden	20-01-2015	Defensie Advanced Search Team
66.	Inval mbt liquidaties	Loosdrecht	09-12-2014	Defensie Advanced Search Team
67.	Inval mbt Holleeder, Dick Vrij en Danny K.	Hilversum en Beverwijk	27-05-2013	Defensie Advanced Search Team
68.	Inval mbt drugshandel	Rotterdam, Den Haag, Zoetermeer, Amsterdam, Moerdijk en Zwanenburg	14-05-2013	Defensie Advanced Search Team
69.	Inval mbt drugsmokkel	Amsterdam-Noord	21-11-2012	Defensie Advanced Search Team
70.	Inval Satudarah Eastside	Enschede	16-10-2012	Defensie Advanced Search Team
71.	Inval mbt hasjvangst	Helmkruid en de Sint Jansplaat, Veldhuizen	25-09-2012	Defensie Advanced Search Team
72.	Inval mbt witwaspraktijken	Lunetten, Utrecht	18-09-2012	Defensie Advanced Search Team
73.	Sporenonderzoek moord	Bakelsedijk, Helmond	23-02-2016	Korps Mariniers Military Trackers
74.	Zoektocht Ruben en Julian	Doorn, Maarsbergen en Rhenen	15-05-2013	Korps Mariniers Military Trackers
75.	Zoektocht Hans Nolte	Natuurgebied tussen Naarden en Weesp	07-11-2012	Korps Mariniers Military Trackers en een F-16
76.	Zoektocht Frank Temme	Robbenoordbos, Den Oever	16-07-2012 t/m 20-07-2012	Korps Mariniers Military Trackers
77.	Zoektocht Jair Soares	Duinen, Monster	28-11-2011 t/m 30-11-2011	Korps Mariniers Military Trackers
78.	Onderzoek dubbele moordzaak	Middelburg	22-07-2011	Korps Mariniers Military Trackers
79.	Zoektocht Farida Zargar	Bos in Spijkenisse	10-11-2011 en 11-11-2011	Korps Mariniers Military Trackers
80.	Inbraakgolf monitoren	Harlingen	07-12-2012 t/m 08-03-2013	Raven RQ-11B Koninklijke Luchtmacht
81.	Opsporing hennepkwekerij	De Hambaken, Den Bosch	xx-12-2012	Raven RQ-11B Koninklijke Luchtmacht
82.	Jaarwisseling monitoren	Veen	31-12-2010	Raven RQ-11B Koninklijke Luchtmacht
83.	Politietaken	Zaandam	27-11-2012	Raven RQ-11B Koninklijke Luchtmacht
84.	Inbraakgolf monitoren	Almere	22-10-2012 t/m 27-11-2012	Raven RQ-11B Koninklijke Luchtmacht
85.	Politietaken	Soest	25-10-2012	Raven RQ-11B Koninklijke Luchtmacht
86.	Politietaken	Den Oever en Wieringerwerf	01-03-2012 t/m 17-03-2012	Raven RQ-11B Koninklijke Luchtmacht
87.	Beveiliging NSS	Den Haag	24-03-2014 en 25-03-2014	Korps Nationale Reserve
88.	Beveiliging MH-17-slachtoffers	Korporaal van Oudheusdenkazerne	23-07-2014 t/m onbekend.	Korps Nationale Reserve

2 Lijst met afkortingen

ASIC	All Source Intelligence Cell
AST	Advanced Search Team
CBRN	Chemische, biologische, radiologische en nucleaire stoffen
CDS	Commandant der Strijdkrachten
CIS	Communicatie- en informatiesystemen
CMI-Commando	Civiel Militair Interactie Commando
DDG	Defensie Duikgroep
EODD	Explosieven Opruimings Dienst Defensie
IED	Improvised Explosive Device
IPO	Individual Police Officer
JISTARC	Joint Intelligence Surveillance Target Acquisition Reconnaissance Commando
KCMOX	Kenniscentrum Militair Optreden onder Extreme Omstandigheden
KMar	Koninklijke Marechaussee
MIVD	Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
OOV	Openbare Orde en Veiligheid
QRA	Quick Reaction Alert

3 Vragenlijst groepsinterview

- 1 Wat zijn jullie ervaringen met militairen die de politie helpen? (Specifiek bijstand art. 58 Politiewet 2012.) Wat zijn voordelen en wat zijn nadelen?
- 2 Waarom wordt er nu vaker dan vroeger gebruikgemaakt van militairen bij de ondersteuning van recherchewerk?
- 3 Hoe zinvol is het om bij defensie over buitengewoon opsporingsambtenaren te beschikken bij de ondersteuning van de politie?
- 4 Reageer op de stelling: de aanvraag militaire bijstand is een onoverzichtelijk proces.
- 5 Indien eens met de stelling bij 4: hoe zou het proces dan anders moeten?
- 6 Wat is volgens jullie in relatie tot de bijstand de huidige rol van de OVR (militair adviseur) en wat zou die moeten zijn?
- 7 Wat is volgens jullie in relatie tot de bijstand de huidige rol van het CCB en wat zou die moeten zijn?
- 8 Stelling: de taken en verantwoordelijkheden van politie en krijgsmacht moeten scherp worden begrensd om overlap te voorkomen. Zijn jullie het hiermee eens of oneens?
- 9 Stelling: de politie maakt veel gebruik van militairen voor het zoeken, maar dat zoeken zou ze eigenlijk zelf moeten doen. Zijn jullie het hiermee eens of oneens?
- 10 Hoe zien jullie de nabije toekomst wanneer het gaat om militaire bijstand aan de politie en wellicht bijstand door de politie aan militairen?

Leden Redactieraad Programma Politie & Wetenschap

- Voorzitter prof. dr. H.G. van de Bunt
Hoogleraar Criminologie
Erasmus Universiteit Rotterdam
- Leden mr. drs. C. Bangma
Politieacademie, Hoofd School voor Hogere Politiekunde
- mr. W.M. de Jongste
Projectbegeleider Wetenschappelijk Onderzoek- en
Documentatiecentrum
Ministerie van Veiligheid en Justitie
- dr. P.P.H.M. Klerks
Openbaar Ministerie, Parket Generaal
- prof. dr. P. van Reenen
Van Reenen-Russel Consultancy b.v.
Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM)
Universiteit Utrecht
- drs. J.W. Swaan EMPM
Politie, Eenheid Amsterdam
- drs. M. van Tankeren
Operational auditor, onderzoeker Eenheid Den Haag
- Secretariaat Programmabureau Politie & Wetenschap
Politieacademie
Arnhemseweg 348
7334 AC Apeldoorn
- Postbus 834
7301 BB Apeldoorn
www.politieenwetenschap.nl

Uitgaven in de reeks Politiekunde

1. **Criminaliteit in de virtuele ruimte**
P. van Amersfoort, L. Smit & M. Rietveld, DSP-groep, Amsterdam/TNO-FEL, Den Haag, 2002
2. **Cameratoezicht. Goed bekeken?**
I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2002
3. **De 10 stappen van Publiek-Private Samenwerking (PPS)**
J.C. Wever, A.A. van Pel & L. Smit, DSP-groep, Amsterdam/TNO-FEL, Den Haag, 2002
4. **De opbrengst van projecten. Een verkennend onderzoek naar de bijdrage van projecten aan diefstalbestrijding**
C.J.E. In 't Velt, e.a., NPA-Onderzoeksgroep, LSOP, Apeldoorn, 2003
5. **Cameratoezicht. De menselijke factor**
A. Weitenberg, E. Jansen, I. van Leiden, J. Kerstholt & H.B. Ferwerda, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem/TNO, Soesterberg, 2003
6. **Jeugdgroepen in beeld. Stappenplan en randvoorwaarden voor de shortlist-methodiek**
H.B. Ferwerda & A. Kloosterman, Advies- en Onderzoeksgroep Beke & Politieregio Gelderland-Midden, Arnhem, 2004 (vierde druk 2006)
7. **Hooligans in beeld. Van informatie naar aanpak**
H.B. Ferwerda & O. Adang, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem/Onderzoeksgroep Politieacademie Apeldoorn, 2005
8. **Richtlijnen auditieve confrontatie**
J.H. Kerstholt, A.G. van Amelsfoort, E.J.M. Jansen & A.P.A. Broeders, TNO Defensie en Veiligheid, Soesterberg/Politieacademie, Apeldoorn/NFI, Den Haag, 2005
9. **Niet verschenen**
10. **De opsporingsfunctie binnen de gebiedsgebonden politiezorg**
O. Zoomer, IPIT, Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2006
11. **Inzoomen en uitzoomen op Zaandam**
I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en onderzoeksgroep Beke, Arnhem 2006
12. **Aansprakelijkheidsmanagement politie. Beschrijving, analyse en handreiking**
E.R. Muller, J.E.M. Polak, C.J.J.M. Stoker m.m.v. M.L. Diepenhorst & S.H.E. Janssen, COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Faculteit der Rechtsgeleerdheid Universiteit Leiden, 2006

13. **Cold cases – een hot issue**
I. van Leiden & H.B. Ferwerda, Advies- en onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006
14. **Adrenaline en reflectie. Hoe leren politiemensen op de werkplek?**
A. Beerepoot & G. Walraven e.a., DSP-groep BV, Amsterdam/Walraven onderzoek en advies, 2007
15. **Tussen aangifte en zaak. Een referentiekader voor het aangifteproces**
W. Landman, L.A.J. Schoenmakers & F. van der Laan, Twynstra Gudde, adviseurs en managers, Amersfoort, 2007
16. **Baat bij de politie. Een onderzoek naar de opbrengsten voor burgers van het optreden van de politie**
M. Goderie & B. Tierolf, m.m.v. H. Boutellier & F. Dekker, Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, 2008
17. **Hoeveel wordt het vandaag? Een studie naar de kans op voetbalgeweld en het veiligheidsbeleid bij voetbalwedstrijden**
E.J. van der Torre, R.F.J. Spaaij & E.D. Cachet, COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2008
18. **Overbelast? De administratieve belasting van politiemensen bij de afhandeling van jeugdzaken**
G. Brummelkamp & M. Linssen, EIM, Zoetermeer, 2008
19. **Geografische daderprofilering. Een inventarisatie van randvoorwaarden en succesfactoren**
G. te Brake & A. Eikelboom, TNO Defensie en Veiligheid, Soesterberg, 2008
20. **Solosurveillance. Kosten en baten**
S.H. Esselink, J. Broekhuizen & F.M.H.M. Driessen, Bureau Driessen, 2009
21. **Onderzoek naar de mogelijke meerwaarde van AWARE voor de politie. Ervaringen met een nieuwe aanpak van belaging door ex-partners**
M.Y. Bruinsma, J. van Haaf, R. Römken & L. Balogh, IVA Beleidsonderzoek en Advies, i.s.m. INTERVICT/Universiteit van Tilburg, 2008
22. **Gebiedsscan criminaliteit en overlast. Een methodiekbeschrijving**
B. Beke, E. Klein Hofmeijer & P. Versteegh, Bureau Beke, Arnhem, 2008
23. **Informatiemanagement binnen de politie. Van praktisch tot normatief kader**
V. Bekkers, M. Thaens, G. van Straten & P. Siep; m.m.v. A. Dijkshoorn, Center for Public Innovation, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2009
24. **Nodale praktijken. Empirisch onderzoek naar het nodale politieconcept**
H.B. Ferwerda, E.J. van der Torre & V. van Bolhuis, Bureau Beke, Arnhem/COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2009

25. **Rellen om te rellen. Een studie naar grootschalige openbare-ordeverstoringen en notoire ordeverstoorders**
I. van Leiden, N. Arts & H.B. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem, 2009
- 26a. **Verbinden van politie- en veiligheidszorg. Politie en partners over signaleren & adviseren**
W. Landman, P. van Beers & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2009
- 26b. **Politiepolitiek. Een empirisch onderzoek naar politieke signalering & advisering**
E.J.A. Bervoets, E.J. van der Torre & J. Dobbelaar m.m.v. N. Koeman, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2009
27. **De politie aan zet: de aanpak van veelplegers in Deventer**
I. Bakker & M. Krommendijk, IPIT, Enschede, 2009
28. **Boven de pet? Een onderzoek naar grootschalige ordehandhaving in Nederland**
O.M.J. Adang (redactie), S.E. Bierman, K. Jagernath-Vermeulen, A. Melsen, M.C.J. Nogarede & W.A.J. van Oorschot, Politieacademie, Apeldoorn, 2009
29. **Rellen in Ondiep. Ontstaan en afhandeling van grootschalige ordeverstoring in een Utrechtse achterstandswijk**
G.J.M. van den Brink, M.Y. Bruinsma (redactie), L.J. de Graaf, M.J. van Hulst, M.P.C.M. Jochoms, M. van de Klomp, S.R.F. Mali, H. Quint, M. Siesling, G.H. Vogel, Politieacademie, Apeldoorn, 2010
30. **Burgerparticipatie in de opsporing. Een onderzoek naar aard, werkwijzen en opbrengsten**
A. Cornelissens & H. Ferwerda (redactie), met medewerking van I. van Leiden, N. Arts & T. van Ham, Bureau Beke, Arnhem, 2010
31. **Poortwachters van de politie. Meldkamers in dagelijks perspectief**
J. Kuppens, E.J.A. Bervoets & H. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem & COT, Den Haag, 2010
32. **Het integriteitsbeleid van de Nederlandse politie: wat er is en wat ertoe doet**
M.H.M. van Tankeren, Onderzoeksgroep Integriteit van Bestuur, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
33. **Civiele politie op vredesmissie. Uitzendervaringen van Nederlandse politiefunctionarissen**
H. Sollie, Universiteit Twente, Enschede, 2010
34. **Ten strijde tegen overlast. Jongerenoverlast op straat: is de Engelse aanpak geschikt voor Nederland?**
M.L. Koemans, Universiteit Leiden, 2010

35. **Het districtelijk opsporingsproces; de black box geopend**
R.M. Kouwenhoven, R.J. Morée & P. van Beers, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2010
36. **Balanceren tussen alert maken en onrust voorkomen. Publiekscommunicatie over seriële schokkende incidenten (casestudy Lelystad)**
A.J.E. van Hoek, m.m.v. P.F. van Soomeren, M.D. Abraham & J. de Kleuver, DSP-groep, Amsterdam, 2011
37. **Sturing van blauw. Een onderzoek naar operationele sturing in de basispolitiezorg**
W. Landman, m.m.v. M. Malipaard, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2011
38. **Onder het oppervlak. Een onderzoek naar ontwikkelingen en (a)select optreden rond preventief fouilleren**
J. Kuppens, B. Bremmers, E. van den Brink, K. Ammerlaan & H.B. Ferwerda, m.m.v. E.J. van der Torre, Bureau Beke, Arnhem/COT, Den Haag, 2011
39. **Naar eigen inzicht? Een onderzoek naar beoordelingsruimte van en grenzen aan de identiteitscontrole**
J. Kuppens, B. Bremmers, K. Ammerlaan & E. van den Brink, Bureau Beke, Arnhem/COT, Den Haag, 2011
40. **Toezicht op zedendelinquenten door de politie in samenwerking met de reclassering**
H.G. van de Bunt, N.L. Holvast & J. Plaisier, Erasmus Universiteit, Rotterdam/Impact R&D, Amsterdam, 2012
41. **Daders over cameratoezicht**
H.G.A. van Schijndel, A. Schreijenberg, G.H.J. Homburg & S. Dekkers, Regioplan Beleidsonderzoek, Amsterdam, 2012
42. **Aanspreken op straat. Het werk van de straatcoach in al zijn verschijningsvormen**
L. Loef, K. Schaafsma & N. Hilhorst, DSP-groep, Amsterdam, 2012
43. **De organisatie van de opsporing van cybercrime door de Nederlandse politie**
N. Struiksma, C.N.J. de Vey Mestdagh & H.B. Winter, Pro Facto, Groningen/Kees de Vey Mestdagh, Groningen, 2012
44. **Politie in de netwerksamenleving. De opbrengst van de politieke netwerkfunctie voor de kerntaken opsporing en handhaving openbare orde en de sturing hierop in de gebiedsgebonden politiezorg**
I. Helsloot, J. Groenendaal & E.C. Warners, Crisislab, Renswoude, 2012
45. **Tegenspraak in de opsporing. Verslag van een onderzoek**
R. Salet & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit Nijmegen, 2012

46. **Tunnelvisie op tunnelvisie? Een verkennend en experimenteel onderzoek naar de besluitvorming door VKL-teams met betrekking tot het onderkennen van tunnelvisie en andere procesaspecten**
I. Helsloot, J. Groenendaal & B. van 't Padje, Crisislab, Renswoude, 2012
47. **M.-waarde. Een onderzoek naar de bijdrage van Meld Misdaad Anoniem aan de politionele opsporing**
M.C. van Kuik, S. Boes, N. Kop, M. den Hengst-Bruggeling, T. van Ham & H. Ferwerda, Politieacademie, Apeldoorn/Bureau Beke, Arnhem, 2012
48. **Seriebrandstichters. Een verkennend onderzoek naar daderkenmerken en delictpatronen**
Y. Schoenmakers, A. van Wijk & T. van Ham, Bureau Beke, Arnhem, 2012
49. **Van wie is de straat? Methodiek en lessen voor de politie om ongrijpbare veiligheidsfenomenen grijpbaar te maken – op basis van vijf praktijkcasus**
H. Ferwerda, T. van Ham, B. Bremmers, K. Tijhof & M. Grotens, Bureau Beke, Arnhem, 2013
50. **Recherchesamenwerking in de Euregio Maas-Rijn. Knooppunten, knelpunten en kansen**
H. Nelen, M. Peters & M. Vanderhallen, Politieacademie, Apeldoorn/ Universiteit Maastricht, 2013
51. **De operationele politiebrieffing onderzocht. Een onderzoek naar de effectiviteit van de operationele politiebrieffing**
A. Scholtens, J. Groenendaal & I. Helsloot, Crisislab, Renswoude 2013
- 51a. **De operationele politiebrieffing onderzocht (2). Een actie(vervolg)onderzoek om tot een effectievere politiebrieffing te komen**
A. Scholtens, Crisislab, Renswoude 2015
52. **Sociale media: factor van invloed op onrustsituaties?**
R.H. Johannink, I. Gorissen & N.K. van As, Politieacademie Apeldoorn/ VDMMP, Houten, 2013
53. **De terugkeer van zedendelinquenten in de wijk**
C.E. Huls & J.G. Brouwer, Politieacademie, Apeldoorn/Rijksuniversiteit Groningen/Centrum voor Openbare Orde en Veiligheid, Groningen, 2013
54. **Van meld- naar aantoonplicht. Een onderzoek naar een systeem van digitale surveillance**
C. Veen & J.G. Brouwer, Politieacademie, Apeldoorn/Rijksuniversiteit Groningen, 2013

55. **Heterdaadkracht in twee Haagse pilotgebieden**
B. van Dijk, J.B. Terpstra & P. Hulshof, Politieacademie, Apeldoorn/DSP-groep, Amsterdam, 2013
56. **Inzet op Maat. Onderzoek naar kenmerken en mogelijkheden van duurzame inzetbaarheid van oudere medewerkers**
H. de Blouw, I.R. Kolkhuis Tanke & C.C. Sprenger, Politieacademie, Apeldoorn, 2013
57. **Interventies in de opsporing. Impulsen in kwaliteit en effectiviteit van het opsporingsproces**
R.M. Kouwenhoven, R.J. Morée & P. van Beers, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2013
58. **De plaats delict in beeld. Fotografie in de dagelijkse en gesimuleerde praktijk**
G. Vanderveen & J. Roosma, Instituut voor Strafrecht & Criminologie, Universiteit Leiden, 2013
59. **Jeugdgroepen van toen. Een casuonderzoek naar de leden van drie criminele jeugdgroepen uit het einde van de vorige eeuw**
H. Ferwerda, B. Beke & E. Bervoets, Bureau Beke, Arnhem/Beke Advies, Arnhem/LokaleZaken, Rotterdam, 2013
60. **Tussen hei en hoofdbureau. Leiderschapsontwikkeling bij de politie**
W. Landman, M. Brussen & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2013
61. **Gemeentelijk blauw. Het dagelijks werk van gemeentelijke handhavers in beeld**
E. Bervoets, J. Bik & M. de Groot, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
62. **Excessief geweld op en om de voetbalvelden. Praktijkonderzoek naar omvang, ernst en aanpak van 'voetbalgeweld'**
P. Duijvestijn, B. van Dijk, P. van Egmond, M. de Groot, D. van Sommeren & A. Verwest, DSP-groep, Amsterdam, 2013
63. **Beeld van gezag bij de politie. Maatschappelijke verbeelding en de impact van gezagsbeelden op burgers**
H. de Mare, B. Mali, M. Bleecke & G. van den Brink, m.m.v. Motivation, Tilburg University, Stichting IVMV, Leiden, 2014
64. **Informatiegestuurde dienders. Informatiesturing tussen theorie en praktijk**
A. van Sluis, P. Siep, V. Bekkers, m.m.v. M. Thaens & G. Straten, Center for Public Innovation, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2014
65. **Hard op weg. Onderzoek aanpak verkeersveelplegers**
B. Bieleman, M. Boendermaker, R. Mennes & J. Snippe, INTRAVAL, Groningen/Rotterdam, 2014

66. **Tussen hulp en hype. De inzet van opsporingsberichtgeving in ontvoeringszaken**
Y.M.M. Schoenmakers, J.V.O.R. Doekhie & J.C. Knotter, Yvette Schoenmakers Onderzoek en advies, Weesp, 2014
67. **Nachtdienst bij de politie en verkeersveiligheid. Onderzoek naar ervaringen van politieagenten met verkeersonveiligheid in woon-werkverkeer na de nachtdienst**
P. Boekhoorn, BBSO, Nijmegen, 2014
68. **Buit van woningbraak. Onderzoek onder inbrekers en helers**
J. Snippe, M. Sijtstra, R. Mennes & B. Bieleman, INTRAVAL, Groningen/Rotterdam, 2014
69. **Privaat blauw. Portiers, evenementbeveiligers en voetbalstewards op risicovolle locaties en tijdens risicovolle momenten**
E. Bervoets & S. Eijgenraam, LokaleZaken, Rotterdam, 2014
70. **Met grof geschut. Reconstructie van een moordonderzoek binnen de criminele woonwagenwereld**
I. van Leiden, B. Bremmers & H. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem, 2014
71. **Met fluwelen handschoenen? Politie en de omgang met verwarde personen in Amsterdam**
J. Kuppens, T. Appelman, T. van Ham & A. van Wijk, Bureau Beke, Arnhem, 2015
- 72a. **Vermisten op de kaart. Aard en omvang van langdurige vermissingen**
I. van Leiden & M. Hardeman, Bureau Beke, Arnhem, 2015
73. **Van intel tot operatie. De impact van veiligheidsanalisten bij de aanpak van misdaad**
M. den Hengst, M. Bruinsma, Y. Schoenmakers, W. Niepce, Bureau Bruinsma, Tilburg, 2015
74. **De bestuurlijke rapportage. Gezamenlijke inspanning in de aanpak van (georganiseerde) criminaliteit en overlast**
I. Gorissen, m.m.v. R.H. Johannink, PBLQ, Den Haag, 2015
75. **De aangifte van delicten bij de multichannelstrategie van de politie**
P. Boekhoorn & J. Tolsma, Bureau Boekhoorn/Radboud Universiteit, Nijmegen, 2016
76. **Die pakken we toch niet op? Afstemming tussen politie en Openbaar Ministerie in zaken van veelvoorkomende aangiftecriminaliteit**
R. Kouwenhoven & L. Kleijer-Kool, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2016

77. **Het real-time informeren van noodhulpeenheden. Een onderzoek naar de RTI-functie om frontlijnpolitiefunctarissen snel te voorzien van relevante informatie**
A. Scholtens, M. den Hengst & R. Waterreus, Crisislab, Renswoude/ Politieacademie, Apeldoorn, 2016
78. **Hoe lang kun je 'schijt hebben'? Dertien desisters uit criminele jeugdgroepen aan het woord**
C.E. Hoogeveen, A.E. van Burik & B.J. de Jong, m.m.v. E.M. Klooster, Bureau Alpha, 's-Hertogenbosch/VanMontfoort, Woerden, 2016
79. **Onbenutte kansen. Een onderzoek naar het gebruik van restinformatie in de opsporing**
A. van Wijk & L. Scholten, m.m.v. B. Bremmers, Bureau Beke, Arnhem, 2016
80. **Verbale leugendetectie-wizards**
G. Bogaard & E.H. Meijer, Maastricht University, 2016
81. **Mensenhandel in de prostitutie opsporen zonder aangifte? Een vervolgonderzoek om de doorzettingsmacht van de politie te verduidelijken**
M. Goderie, m.m.v. Renée Kool, Goderie Onderzoek, Klarenbeek, 2016
82. **De onvindbaren. Op zoek naar voortvluchtige veroordeelden in Nederland**
Y. Schoenmakers, I. de Groot, J. van Zanten, A. van Rooyen & J. Baars, Yvette Schoenmakers onderzoek & advies, Amsterdam, 2017
83. **Elke dump is een plaats delict. Dumping en lozing van synthetisch drugsafval: verschijningsvormen en politieaanpak**
Y. Schoenmakers, S. Mehlbaum, M. Everartz & C. Poelarends, Yvette Schoenmakers onderzoek & advies, Amsterdam, 2016
84. **Naar handhaafbare noodbevelen en noodverordeningen. Een analyse van het gemeentelijke noodrecht**
A.J. Wierenga, C. Post & J. Koornstra, Rijksuniversiteit Groningen, Centrum voor Openbare Orde en Veiligheid, 2016
85. **Vermisten op het spoor. Rechercheren naar langdurige vermissingen**
I. van Leiden & M. Hardeman, Bureau Beke, Arnhem 2017
86. **De aard van het beestje. Kenmerken en achtergronden van dierenmishandelaars**
A. van Wijk & M. Hardeman, Bureau Beke, Arnhem, 2017
87. **Modus operandi van de recherche. De recherchepraktijk in moord- en verkrachtingszaken**
A. van Wijk, I. van Leiden & M. Hardeman, Bureau Beke, Arnhem, 2017

88. Over grenzen in de sport. De rol van de politie in de aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport in samenwerking met relevante partners

A. van Wijk, M. Hardeman, L. Scholten & M. Olfers, Bureau Beke, Arnhem, 2017

